

#ekoIQ
yeşil iş yeşil yaşam

**6 Şubat'ı
Unutmadık!**

**Asıl Felaket
Depremlere
Hazırlıksız
Olmaktı!**

**Birlikte Üretmek
ve Yönetmek için
Kooperatifler**

sayı 110

AKÇANSA'DAN DOĞA VE İKLİM DOSTU ÜRÜNLERLE YEŞİL GELECEĞE DESTEK!

İklım hedeflerimiz doğrutusundaki sorumlu yaklaşımlımızı
'Sürdürülebilir Ürün Hareketi' girişimiyle destekliyoruz.
Çevre dostu sürdürülebilir çimento ürünlerimizi 'Green For Cement',
düşük karbonlu hazır beton ürünlerimizi ise 'Green For Concrete'
çatısı altında topladık.

Doğaya saygılı ürünlerle sürdürülebilirlik hedeflerimizi destekliyor,
yeşil yarınlar için çalışıyoruz.

GREEN FOR CEMENT

Actioncem

Solidcem

ACTIONCEM

SÖLIDCEM

ACTIONCEM^{ECO}

SÖLIDCEM^{ECO}

ACTIONCEM^{PRO}

SÖLIDCEM^{PRO}

Duocem

DUQCEM

DUQCEM^{ECO}

DUQCEM^{PRO}

GREEN FOR CO₂CRETE

Value Added
Product Category

Standard
Product Category

A⊕BETON

eco crete®

HIDROMIX

eco crete®⊕

SÖLIDMIX

SÖLIDMIX^{PRO}

100⊕BETON

Y⊕LBETON

Y⊕LBETON^{PRO}

PERFORMIX

Dr. Barış DOĞRU
baris@ekoIQ.com

21. Yüzyılın Ortaklıkları ve Kooperatifler

İnsan uygarlığının temeli aslında işbirliğine dayanıyor, birçoklarının sandığının aksine rekabete değil. Elbette daha iyisini yapmaya iten bireyler ve toplumlar arası bir rekabet duygusu var. Ama inanın işbirliği olmasaydı, rekabete konu olacak bir toplumsal yaşam var olamazdı. Dolayısıyla kooperatiflerin tarihi, 19. yüzyılın sonlarına değil aslında ilk toplulukların oluşmasına kadar rahatça uzatılabilir. Birlikte üretme, birlikte avlanma pratiklerinden doğan işbirliği ve onun sonucu olan mallar, zamanla merkezi yönetimler tarafından kontrol altına alındı ve ele geçirildi. Birlikte üretme ve üretimleri birlikte tüketme güdüsü ve onun benzersiz faydası hep bilindi ancak bunun kurumsal yapılar haline gelmesi için 19. yüzyıla kadar beklemek gerekti...

Bugün, Dünya Kooperatif Monitörü'nün 2022 verilerine göre insan nüfusunun en az %12'si dünya genelindeki 3 milyon kooperatiften birinin üyesi. Yanı sıra kooperatifler istihdam edilen nüfusun %10'una çalışma fırsatı sunuyor. Kooperatifler toplumun gelişmesi için ihtiyaç duyduğu hizmetleri ve altyapıyı teşvik ederken günümüzdeki en büyük 300 kooperatif toplamda 2 trilyon dolardan fazla bir ciro elde ediyor. Ancak diğer yandan insanlar bu kooperatiflerin parçası olduğunu ne kadar güçlü hissediyor, faydalarından ne kadar yararlanıyor? Tarihi 1910'ların ilk yarısına kadar uzanan ve 75.000'den fazla üretici ortak ve 73 üye kuruluşuyla, Türkiye'nin en büyük üretici kooperatifi olan Tarişi düşünelim. Ya da ismi, özellikle 1980'li yıllarda ne yazık ki neredeyse yolsuzlukla ve dolandırıcılıkla özdeşleşmiş yapı kooperatiflerini. Önemli faydalar yaratmış olmalarına karşın, üyelerinin gerçek bir özdeşleşme hissedemediği; kararların alınmasında

gerçek bir söz sahibi olmadığı kooperatif deneyimleri, sanki ortak üretimin ve mülkiyetlerin başarısızlığının ve etkisizliğinin kanıtı gibi ele alındı çoğu zaman. Ancak gerçek kooperatif, ortakların ortak üretim ve tüketim kararlarını alabilecekleri, toplumsal bir birliktelik ve müşterekler deneyimi üzerine yükselmeli.

Son 20-30 yıl işbirliğinin ve ortak üretimin tekrar konuşulmaya başladığı, denemelerin yapıldığı, kooperatiflerin de bu anlamda tekrar hatırlandığı bir dönem oldu. Nasıl olmasın ki? Tamamen piyasa güçlerine, toplumsaldan kopmuş devlet kurumlarına ve bürokratik yapılara bırakılmış, aslında son derece kayırmacı rekabete dayalı bir ekonomi alanı; bir avuç yönetici dışında hiç kimseyi memnun etmeyi, doyurmayı başaramadı. Üstüne üstlük ortada devasa bir çevresel yıkım ve toplumsal eşitsizlik bıraktı.

Bugün, eskinin köhnemiş yapılarını tamamen geride bırakmaya çalışan yeni nesil bir kooperatif hareketi yavaş yavaş baş göstermiş durumda. Ve sadece klasik gıda üretimi alanının ötesinde, enerjiden fikri ve dijital üretime, oradan sanat ve kültüre, yeni ortaklık biçimlerine uzanmakla da kalmıyor; ortakların ekonomik çıkarlarının ötesinde, sürdürülebilir bir dünyaya hizmet edecek yeni toplumsal ve çevresel fayda biçimlerini de dert ediniyor.

Erkenden konuşmak gibi olabilir. Ama 21. yüzyılda çok farklı alanlarda ve biçimlerde, bireylerin ürettiklerine yabancılaşmadığı, kararların alınmasında demokratik mekanizmaları sonuna kadar kullanabilen yeni ortaklık biçimlerinin muazzam bir yükselişine tanıklık edebiliriz. Kooperatiflerin de, bu yeni alternatif sürdürülebilir ekonomi pratiğinin temel aracı olması için hiçbir neden ortada gözüküyor...

04 Gözümüzden Kaçmayanlar / Gözde İVGİN

İklim değışkenlerinin zeytin verimi üzerindeki etkisini inceleyen yeni bir çalışmaya göre, son 50 yıldır Türkiye zeytin üretiminde önemli rol üstlenen 12 şehirde zeytin verimi azalıyor; Amazon yağmur ormanları kayıtlara geçen en şiddetli kuraklığı 2023 yılında yaşadı; Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan araştırmaya göre, yeni doğan 104 bebekten 100'ü vücudunda plastik taşıyor...

06 Marjinal Sosyal / Sürdürülebilir Bir Geleceği İnşa Etmede

Kooperatiflerin Önemi /Aynur KOLBAY HÜLYA

Yıllardır hatta yüzyıllardır dünya üzerindeki toplulukları ve ekonomileri önemli ölçüde etkilediğini söyleyebileğimiz kooperatifler, ekonomik istikrarın desteklenmesinin yanı sıra bireylerin ve toplumların güçlendirilmesinde de hayati bir rol oynuyor.

10 Geleceğin Sorusu / Sulak Alanların Kaybı İnsan Sağlığını Tehdit Ediyor Gökçe ERSEL ÖTKÜN

Biy çeşitlilik, tatlı suyun kullanılabilirliği, iklim krizinin etkilerinin hafifletilmesi ve bu etkilere uyum sağlanmasında kritik önem arz eden sulak alanlar, büyüyen şehirlerden sonra artan plastik kirliliği ile zarar görmeye devam ediyor. Dünyadaki sulak alanların neredeyse %90'ı tahribata uğradı ve sulak alanlar, ormanlardan üç kat daha hızlı kaybediliyor...

12 Organik Beslenmeye Doğru

Çiftlikten Sofraya Hareketi; HiPP'ten Hem Keyifli Hem de Sağlıklı Atırtırmalıklar; Gıda Güvenliğini Sağlama Yolunda; Anne Sütünü Desteklerken Rahatlatıyor; Gezegenimizin Doğal Sınırları ile Uyumlu Beslenme

16 Sosyal Sorumluluk / Allianz Türkiye'den Umut Tazeleyen Reklam Filmi: "Bir Kız Gelecek, Çocuk Olacak"

Allianz Türkiye, yaşam ve eğitim hakkı risk altındaki kız çocuklarını desteklemek amacıyla Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar (Koruncuk) Vakfı ile başlattığı kurumsal sosyal sorumluluk programı "Bir Kız Gelecek" için özel bir reklam kampanyası hazırladı. "Birlikte, Umutla" söylemiyle toplumsal umudu tazelemeyi amaçlayan reklam filmi, Koruncuk Vakfı çatısı altındaki tüm kız çocuklarının program sayesinde çocukluklarını yaşamalarının amaçlandığına vurgu yapıyor.

18 Görüş / Fantom Ağrısı: Asıl Felaket Depremlere Hazırlıksız Olmaktı! / Nihat NUYAN

Yurdun önemli bir bölümünü etkileyen 6 Şubat depremleri ülkenin maddi ve manevi bir parçasını sökü� attı. Halk, arada sızlayan bir yara gibi belirli aralıklarla, depremde ölenler için acı ve üzüntü duyuyor.

22 Sürdürülebilir İşler / Dikkat! Kaygan Zemin: Güven Neden Eriyor? / Arzu Deniz AKSOY

Bu yıl Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda yayımlanan Edelman Güven Barometresi 2024 raporu, inovasyon ile toplumsal güven arasındaki ilişkiye dair çarpıcı sonuçlar ortaya koyuyor. Sonuçlar iş dünyası ve liderler için kritik bir rehber olarak karşımıza çıkıyor.

24 Yaşanabilir Kentler / Viyana: Dünyanın En Yaşanabilir Kenti / Sibel BÜLAY

Maria Vasilakou, Kasım 2010'dan Haziran 2019'a kadar Viyana Belediye Başkan Yardımcısı ve Vali Yardımcısı olarak görev yaptı. Bu süre zarfında aynı zamanda kentsel gelişim, ulaşım, iklim krizi, enerji planlaması ve katılımcı yönetim konularından sorumlu İcra Konseyi Üyesi olarak da çalıştı. Bugün ise Vasilakou Urban Consulting şirketinin CEO'su ve Avrupa Komisyonu'nda iklim krizi konusunda danışman olarak çalışmalarına devam ediyor.

30 Son Buzul Erirmeden / Biyoçeşitlilik Kaç Para Eder? Prof. M. Levent KURNAZ

Biyolojik kaynaklardan elde edilen ürünler ve hizmetlerin ekonomik olarak değerlendirilmesi ve kullanılmasıyla ilgili Biyoekonomi dediğimizde aklımıza sürekli biyolojik kaynakları kullanarak elde edilebilecek kazanç geliyor. Oysa üstlerine bir fiyat etiketi koymak kolay olmasa da esas biyolojik kaynaklar, üzerine fiyat etiketi koyamadıklarımızdır.

EKOLOGOS Sürdürülebilirlik Yönetim ve İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.
adına sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Dr. Barış Doğru baris@ekoIQ.com

Editör

Bulut Bağatır bulut@ekoIQ.com
Elif Yaşar Özyürek elif@ekoIQ.com
Erhan Arca erhan@ekoIQ.com
Nihat Nuyan nihat@ekoIQ.com

Art Direktör Özlem Sarar D. ozlem@ekoIQ.com

Yerel Yönetimler Editörü Sibel Bülay sibel@ekoIQ.com

Sürdürülebilirlik Projeleri Koordinatörü
Elif Gökçe Şahin gsahin@alumni.harvard.edu

Redaksiyon Şöhret Baltaş

Katkıda Bulunanlar

S. Sena Akkoç, Nilsu Birce Bayraktar, Eren Baltaş

Yayın ve Yönetim Adresi:

EKOLOGOS Sürdürülebilirlik Yönetim ve İletişim Hizmetleri Ltd. Şti.
Osmanağa Mahallesi, Kuşdili Caddesi No: 33/2 34714 Kadıköy, İstanbul
Tel: (90) 216 349 40 97-98

İki ayda bir yayınlanır. Yaygın Süreli Yayın ISSN 1309-441-6

33 Veri-Analiz / Elif Gökçe ŞAHİN

Ağır Sanayiye Ağır Fatura; Sinerjiden Kuwet Doğar; Küresel Risklerde Beklentiler; Karbon Piyasaları ile Kaliteli Karbon Kredileri

36 UN Global Compact Türkiye / İş Dünyasında Dönüşümsel Yönetişim

Dönüşümsel yönetişim, yeni bir hukuki kavram olmaktan ziyade iş dünyasına daha hesap verebilir, etik, kapsayıcı ve şeffaf olma çağrısı yapan, ilkelere dayalı bir yaklaşım. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) 16'ncısı olan "Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar" ile doğrudan ilişkili olan bu yaklaşım daha adil, barışçıl ve refah seviyesi yüksek bir toplum olma yolunda da önemli bir araç olarak önümüzde duruyor.

38 Bilimin İzinde / "Güneş'in Patentini Alabilir misiniz?" Ömer MIZRAK

Küreselleşen dünyada hızla yayılmasını beklediğimiz aşuların, gelir eşitsizliği sebebiyle bazı ülkelere ulaşamadığını gördük ve yetersiz erişim sebebiyle yüz binlerce insanın çözümü bulunmuş bir hastalıktan ölüme tanık olduk.

42 Sürdürülebilir Kalkınma / Sürdürülebilirlik İletişimi için Sosyal Medya / Gülin YÜCEL

Gezegeni tehdit eden konulara acil çözüm aradığımız şu dönemde, kitleleri gündemin etrafında tutabilmek ve harekete geçirmek çok önemli. En etkili ve hızlı ortamımız, ötesinde en uygun maliyetli iletişim aracıımız, kuşkusuz sosyal medya. GenZ gibi bu dünyaya doğmuş –diğer bir deyişle "dijital yerliler" bir yana sosyal medya üzerinden milyonlarca insana erişim mümkün.

46 DOSYA 110 / Sürdürülebilirlik ve Kooperatifçilik

Kooperatifçilik, "Biz Üretiyoruz, Öyleyse Biz Yönetiriz" savının eylem alanı olarak özgürleştirici ve piyasanın ezici etkileri karşısında alternatif bir ekonomi ve sağlıklı bir sürdürülebilir kalkınma için önemli bir potansiyele sahip. Bu potansiyelin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ise toplulukların çabası ve iradesi belirleyecek.

94 İyi Bak / Anamlı Bir Değişim Ancak Birlikte Mümkün Damla ÖZENÇ - Duygu VATAN

Dünya genelinde, ekonomik zorluklarla adil ve eşit bir sistem yaratarak baş etmeye çalışan toplumlar için kooperatifler güç birliği içeren bir ekonomik kalkınma modeli olarak kullanılıyor. Ortak çıkarları olan insanları bir araya getirerek karşılıklı fayda sağlayan bir ekonomik yapı oluşturmalarını sağlayan kooperatifçilik, aynı zamanda toplumsal refahın bireysel kazançlardan önce geldiğini görünür kılan bir model.

96 KAGİDER'DEN / Yerelde Kadın Girişimcileri ve Üreticileri Destekliyoruz! / Esra BEZİRCİOĞLU

Türkiye artık toplumsal cinsiyet eşitliğini her alanda hakim kılmak, yeşil dönüşümü gerçekleştirerek kalkınmasını sürdürülebilir bir zemine oturtmak zorunda. Bunların altyapısı Cumhuriyetimizin geçen yüzyılında hazırlandı. Şimdi hızlanmalı ve başarılı sonuçlara ulaşmalıyız.

98 KÜRE / "Yeşili Görmeyen Gözler Renk Zevkinden Mahrumdur" Arif ERGİN

Önce sözlerin şiiresselliği etkiledi: "Yeşili görmeyen gözler, renk zevkinden mahrumdur. Burasını öyle bir ağaçlandırımız ki gözleri görmeyenler bile yeşillikler arasında olduğunu anlasın". Sonra içerdığı akıl: "Çevreyi korumak, aklın gereğidir. Biz doğayı korudukça o da bizi korur. Yarının doğası, bugünden yaratılır".

102 Bu Dünya Bizim / Gıdanın Yarını / Zeynep ÖZLER

Birleşmiş Milletler verilerine göre, gıdanın üçte biri sofralara ulaşmadan kaybediliyor, sofralara gelen gıdanın ise tonlarca israf ediliyor. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), dünyanın 2050'de ulaşacağı nüfus için bugünkü endüstriyel gıda üretiminin ve tarımsal üretimin %70 oranında artması gerektiğine vurgu yapıyor. Çıplak gerçek ise şu: Mevcut sistemlerin eski anlayışlarla sürdürülmesi mümkün değil, sistemlerin onarılması şart.

104 Politik Kamera / Tamam da Ayının Orada Ne İş Var? Paramparça Filmler ve Köpekler

İnsan faktörünün doğa ve doğanın bir parçası olarak kalabilmiş canlılar için ne denli bir cehennem yarattığını tahlil etmek güç değil aslında, ki sinema da merceğini bu tartışmalara yönelterek sıklıkla müdahil olur.

107 KİTAP

Bitki Ulusu / Çevre ve İklim Değişikliği 101 / The New Climate War: The Fight to Take Back Our Planet (Yeni İklim Savaşı: Gezeganimizi Geri Alma Mücadelesi)

gözü- müzden kaçma- yanlar

İklim değişkenlerinin zeytin verimi üzerindeki etkisini inceleyen yeni bir çalışmaya göre, son 50 yıldır Türkiye zeytin üretiminde önemli rol üstlenen 12 şehirde zeytin verimi azalıyor; Amazon yağmur ormanları kayıtlara geçen en şiddetli kuraklığı 2023 yılında yaşadı; Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan araştırmaya göre, yeni doğan 104 bebekten 100'ü vücudunda plastik taşıyor...

Gözde İVGİN

Yargı, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Salacak Sahilinde kaçak yapıları yıkmasına bakanlık tarafından getirilen engeli "hukuka aykır" buldu. Bugüne dek bölgede kaçak olduğu tespit edilen 11 kafeden dokuzu yıkıldı. Kalan iki işletme için de hukuki süreç devam ediyor.

İngiltere Hayvan ve Bitki Sağlığı Kurumu (APHA) yayınladığı raporda, Antarktika'nın güneyindeki Güney Georgia adasındaki kürklü ve fil cinsi foklarda yüksek patojeniteli kuş gripinin (HPAI) ölümlere sebep olduğunu duyurdu. Üç haftalık bir inceleme sonucunda neredeyse bölgedeki tüm foklarda kuş gribi semptomları görüldüğü ve yaklaşık 20 fokun öldüğü belirtiliyor.

İklim değişkenlerinin zeytin verimi üzerindeki etkisini inceleyen yeni bir çalışmaya göre, son 50 yıldır Türkiye zeytin üretiminde önemli rol üstlenen 12 şehirde zeytin verimi azalıyor. İklim değişikliğinin bu bölgelerdeki zeytin verimini ne şekilde etkilediğini ekonomik perspektiften inceleyen ilk araştırma olan bu çalışma kapsamında, meyve veren zeytin ağaçlarının en az %1'inin bulunduğu şehirler (Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Gaziantep, Hatay, İzmir, Manisa, Mersin ve Muğla) incelemeye alındı. Çalışmanın bulguları, 50 yılda zeytin dağılımının fazla değişiklik göstermediğini ancak Bursa, Çanakkale ve Muğla dışındaki tüm kentlerde, verimin düşüş eğiliminde olduğunu ortaya koyuyor.

Avrupa Birliği'nin Gıda ve Yem için Hızlı Uyarı Sistemi olan RASFF'ta 1 Ocak 2023 ile 1 Kasım 2023 tarihleri arasında Türkiye'den ihraç edilen ve çeşitli incelemeler sonucu kategorize edilmiş 134 ürünün 27'sinde çocukların sağlığı için oldukça tehlikeli olan klorpirifos maddesi tespit edildi. Bu 27 ürünün dokuzu limon, altısı biber, dördü mandarin, ikisi mandalina oldu.

Amazon yağmur ormanları kayıtlara geçen en şiddetli kuraklığı 2023 yılında yaşadı. Çok sayıda kasabaya nehir yoluyla ulaşım kesildi. Bölgedeki orman yangınları arttı ve yaban hayatı zarar gördü.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi akademisyenlerinin oluşturdukları Dataritim Veri Araştırmaları Grubunun, dokuz yıl boyunca izlediği İstanbul trafiğine ilişkin hazırladığı rapora göre, mega kentte yaşayanların **yaklaşık 3,5 yılı trafikte bekleyerek geçiyor**. Kentte ortalama yaşam süresi ise 81 yıl olarak hesaplandı.

Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından hazırlanan ve nesli tükenme tehdidi altında olan türlerin yer aldığı **Kırmızı Liste güncellendi**. Listede 2014'te 22 bin 103 olan tehlike altındaki tür sayısı 2023 yılı sonunda 44 bin 16'ya yükseldi. Türkiye'nin iç sularındaki 385 tatlı su balık türünün neredeyse yarısı endemik sınıfta. Bu türlerin %65'i Kırmızı Liste'deki tehdit kategorilerinde yer alıyor.

Türkiye, **son 53 yılın en sıcak Kasım aylarından** birini yaşadı. En son Kasım 2010'da görülen 12,5 derece ortalama sıcaklık, bu yılın Kasım ayında da yaşandı. Kasım ayında en düşük sıcaklık eksi 15,3 dereceyle Erzurum'da, en yüksek sıcaklık ise 32,9 dereceyle Manisa-Salihli'de ölçüldü.

Antalya, Balıkesir, İstanbul, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Mersin, Sivas, Trabzon ve Yozgat'taki bazı alanların **orman sınırları dışına çıkarılması kararı** Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Bunlar arasında İstanbul'da Ayazağa, Uskumruköy, Kilyos, Başbüyük; İzmir Sığacık ve Antalya Akseki'deki

alanlar da bulunuyor. Bu alanların büyüklüğü, toplam 100 futbol sahasına denk geliyor.

Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan araştırmaya göre, yeni doğan **104 bebekten 100'ü vücudunda plastik taşıyor**. Yani bebekler dahi hormon bozukluklarından kansere kadar insan sağlığı için birçok risk yaratan mikroplastik tehdidiyle karşı karşıya kalıyor.

COP28, müzakerecilerin final metni üzerinde anlaşmaya varamaması nedeniyle resmi tarihinden bir gün sonra tamamlanabildi. İklim müzakerelerinin yaklaşık 30 yıllık tarihinde ilk kez "fosil yakıtlara" referans verilen metinde, sıcaklık artışını sınırlandırmak için "**fosil yakıtlardan uzaklaşma**" çağrısı yer aldı. Sonuç metninde ilk kez fosil yakıtlardan bahsedilmiş oldu.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından Zurich ve Marsh McLennan işbirliğiyle geliştirilen Küresel Riskler Raporu 2024'e göre, **küresel iklim değişikliğine bağlı aşırı hava olayları** 2024'te en büyük risk olarak tanımlanıyor. Bu yıl için yanlış bilgi ve dezenformasyon da ikinci risk faktörü olarak belirtiliyor.

Güney Kore Parlamentosu **köpek eti yenmesini ve köpek etinin satılmasını yasaklayan** yasa tasarısını kabul etti. İnsan tüketimi için et üretmek amacıyla köpeklerin yetiştirilmesi ve öldürülmesi üç yıla kadar hapis veya 30 milyon won (yaklaşık 23 bin dolar) ile cezalandırılacak.

İtalya'nın turistik kenti Venedik, 25 kişinin üzerindeki rehberli turist gruplarını ve megafon kullanımını yasakladı. Venedik Belediyesinin aldığı karar 1 Haziran 2024'ten itibaren uygulanacak. Belediye kararın **sürdürülebilir turizmi teşvik** etmeyi ve aynı zamanda kent sakinlerinin korunmasını amaçladığını söyledi.

Kaynak: *Ekonomist, Kapsül, Gazete Oksijen, Mediacat, AA, BBC, Bianet, İklim Haber, Ankahaber, BBC Türkçe, Yeşil Gazete, BirGün, Yeşilist.*

Aynur KOLBAY HÜLYA, MarjinalSosyal Direktörü ve Strateji Departmanı Koordinatörü

Sürdürülebilir Bir Geleceği İnşa Etmede Kooperatiflerin Önemi

Yıllardır hatta yüzyıllardır dünya üzerindeki toplulukları ve ekonomileri önemli ölçüde etkilediğini söyleyebileceğimiz kooperatifler, ekonomik istikrarın desteklenmesinin yanı sıra bireylerin ve toplumların güçlendirilmesinde de hayati bir rol oynuyor. Özellikle dışarıda kalmış, belli pazarlara erişemeyen, kaynak yönetimi konusunda yetersiz kalan küçük işletmeler ve gruplar için cankurtaran görevi görmesi, onlara sürdürülebilir geçim kaynakları ve ekonomik bağımsızlık fırsatları sunması nedeniyle kooperatifler, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm dünyada çok daha büyük önem kazanıyor.

Demokratik karar almayı teşvik eden kooperatifler, üyelerine gidişatı şekillendirmeye aktif katılma yetkisi vererek sosyal kapsayıcılığı ve eşitliği destekliyor. Bu özelliği ile daha demokratik bir toplum hayaline yaklaşmamızda önemli rol oynayan kooperatifler; gelir eşitsizliği, iklim değişikliği ve sosyal adaletsizlik gibi karmaşık sorunlarla karşı karşıya kaldığımızda bir umut ışığı oluyor.

KRİZ ANLARINDA KOOPERATİFLERİN YARATTIĞI ETKİ

Ekonomik kriz, doğal afetler veya küresel sorunlar karşısında

kooperatif üyelerinin zorlukların üstesinden gelmek için kolektif stratejiler oluşturması krizlerin atlatılmasında büyük etkiye sahip. Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ulaşmada kooperatiflerin önemini kabul etmesi, onların küresel değerini daha da artırdı. Dünya, ekonomik kalkınmanın daha adil ve sürdürülebilir modellerini ararken kooperatifler giderek olumlu değişimin araçları olarak görülmeye başlandı.

Tüm dünyada çevresel zorlukların ve küresel karmaşaların karşısında sürdürülebilirliğin önemi arttıkça, yenilenebilir çözümlere olan ihtiyaç büyüdükçe kooperatiflerin önemi daha da belirgin hale geliyor.

Çünkü günümüzde pek çok kooperatif sürdürülebilir uygulamalarda ön sıralarda yer alıyor. Çevre yönetimini benimseyerek sorumlu iş yönetiminin işaretçileri olarak hizmet eden kooperatifler, kâr oranı ile çevreyi korumanın el ele ilerleyebileceğini gösteriyor adeta.

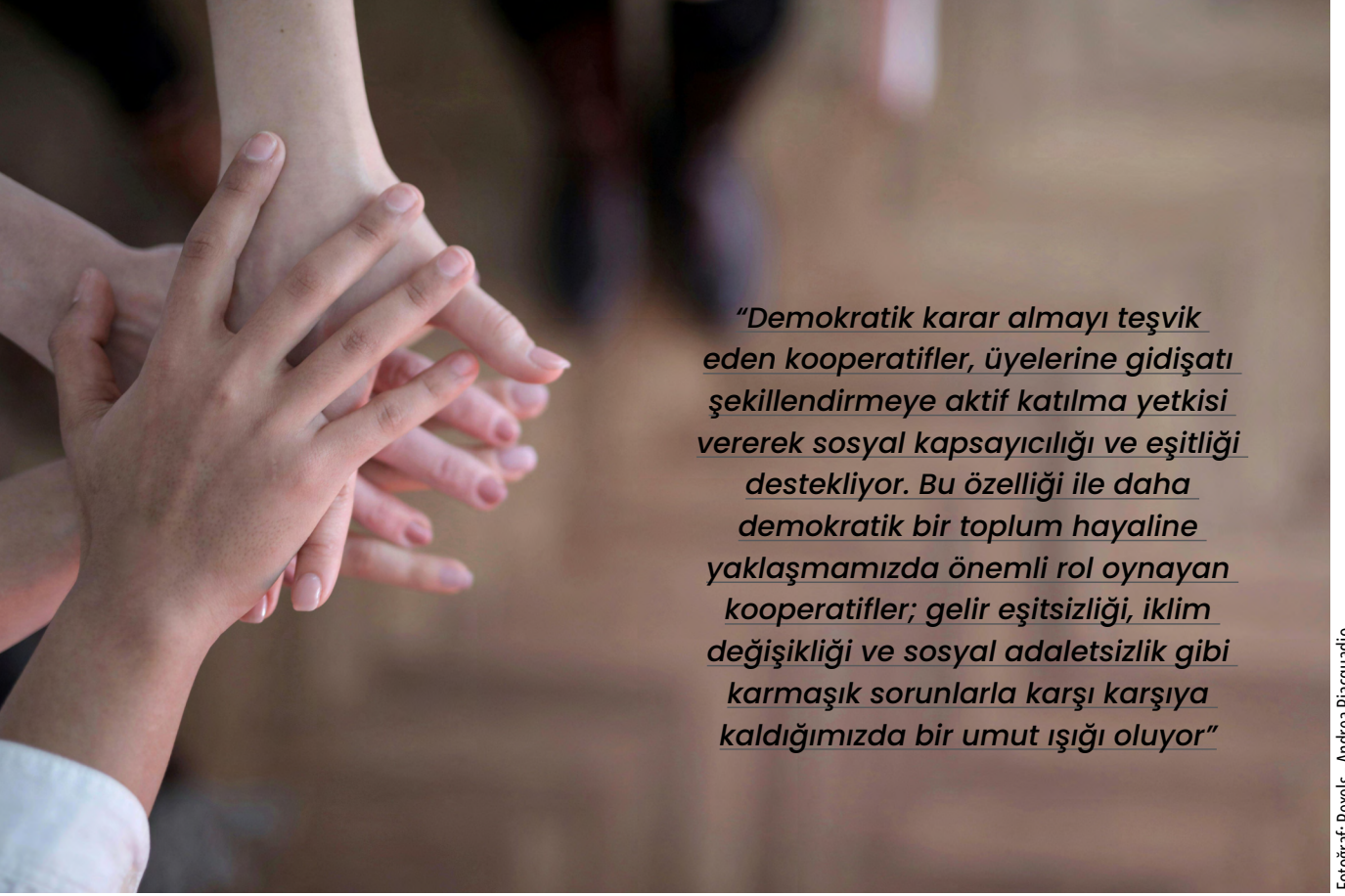
ÖNEMLİ BİR DÖNÜM NOKTASI: COVID-19

Derin etkilerine rağmen kooperatiflerin birçok zorlukla karşılaştığını söylememiz yanlış olmaz. Hızla değişen küresel ekonomide, teknolojik gelişme-

Fotoğraf: Emif Pendahl-Unsplash

“Demokratik karar almayı teşvik eden kooperatifler, üyelerine gidişatı şekillendirmeye aktif katılma yetkisi vererek sosyal kapsayıcılığı ve eşitliği destekliyor. Bu özelliği ile daha demokratik bir toplum hayaline yaklaşmamızda önemli rol oynayan kooperatifler; gelir eşitsizliği, iklim değişikliği ve sosyal adaletsizlik gibi karmaşık sorunlarla karşı karşıya kaldığımızda bir umut ışığı oluyor”

Fotoğraf: Pexels - Andrea Piacquadio

lere, gelişen tüketici tercihlerine ve karmaşık düzenleyici ortamlara uyum sağlamak zorunda olmak kooperatiflerin varlığını sürdürmesinde engel teşkil ediyor.

Covid-19 salgını, kooperatiflerin üyelerini ve topluluklarını desteklemeye devam ederken öngörülemeyen aksaklıkları aşması gerektiğini çok net bir şekilde göstermesi açısından önemli bir dönüm noktası oldu. Salgın gibi öngörülemeyen büyük kriz zamanlarında kooperatifler, üyelerinin refahını sağlamada önemli roller üstlendi. Temel ürünleri sağlayan yerel gıda kooperatiflerinden, mücadele eden üyelere destek sunan finans kurumlarına kadar bu işletmeler dayanışma ve karşılıklı yardımlaşmayı temsil etti ve etmeye de devam ediyor.

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİK

Türkiye'deki kooperatifler son yıllarda istikrarlı bir ivme kazanarak dayanıklılık ve büyüme sergiliyor. İşbirliği ve karşılıklı destek ruhunu benimseyen bu ku-

ruluşlar, ekonominin güçlendirilmesinde de oldukça etkili.

Kooperatiflerin hem ekonomik hem de sosyal hedeflere değerli katkılarda bulunması ise gittikçe artan bir eğilim olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin tarım alanına bakacak olursak çiftçiler, kaynakları bir havuzda toplamak, pazarlık gücünü artırmak ve pazarlara daha etkili bir şekilde erişmek için giderek artan oranda tarım kooperatifleri kuruyor. Bu gelişme yalnızca bireysel bir fayda sağlamakla kalmıyor aynı zamanda bir bütün olarak tarım sektörünün de güçlenmesini sağlıyor.

Bunun dışında kadın emeğini değerlendiren kadın kooperatiflerinin, yerel üreticilere destek olan kooperatiflerin, tarımdan tüketici hizmetlerine kadar çeşitli sektörlerde kooperatif oluşumlarının artmasının yanı sıra kooperatiflere kaynak yaratmak üzere başvurulabilecek hibe programlarının da gündem güne çoğaldığına şahitlik ediyoruz. Geleceğe baktığımızda Türkiye'deki kooperatif potansiyelinin umut verici ol-

duğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'deki kooperatif hareketi gelişmeye devam ettikçe paydaşların bu kuruluşların potansiyelinden daha fazla yararlanmaları, küresel zorlukların üstesinden gelmek ve çeşitli sektörlerde olumlu değişimleri teşvik etmek için kolektif güçlerinden faydalanmaları hayati önem taşıyor.

KOOPERATİFLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİ NASIL SAĞLAYACAĞIZ?

Sürdürülebilir tarım uygulamalarından yenilenebilir enerji projelerine kadar kooperatifler Küresel Sürdürülebilirlik Amaçları'na uyum sağlıyor. Bu doğrultuda kooperatiflerin sürdürülebilirliğini sağlamak; güçlü bir toplum duygusunu ve demokratik karar almayı teşvik etmek, çevresel sorumluluğu benimsemek ve uzun vadeli ekonomik istikrara öncelik vermek anlamına da geliyor.

Hükümetlerin kooperatif gelişimini teşvik etmeyi amaçlayan destekleyici politikalar oluşturması ve kooperatiflerin kapsayıcı ekonomik büyümeyi özendirmedeki rolünü kabul etmesi kooperatiflerin ilerlemesine ve genişlemesine katkıda bulunabilecek en önemli adımların başında geliyor. Finansmana erişim birçok kooperatif için ortak bir engel olmaya devam eder ve büyüme potansiyelini sınırlarken düzenleyici politikalar onların sürdürülebilirliğine büyük katkı sağlayabilir.

Ekonomik krizlerin, doğal afetlerin ve aniden ortaya çıkabilecek pek çok farklı krizin artık doğallıkla karşılandığı Türkiye gibi bir ülkede, MarjinalSosyal olarak elimizden geldiğince kooperatiflerin modern iş ortamlarında daha fazla kabul görmesi için çalışmalar yürüttüğümüzü söyleyebiliriz. Çalıştığımız kurumları bu alanda bilinçlendirmeye ve kooperatiflere destek olmaya davet ederken kurum çalışanlarının da bireysel farkındalıklarını artırmaya ve katkıda bulun-

KADIN EMEĞİNİ DEĞERLENDİRME VAKFI

malarını sağlamaya gayret ediyoruz.

Bu kapsamda özel sektörün kooperatiflere desteğini kolaylaştırabilecek, hem finansman hem de gönüllü desteği olarak onların yanında yer almasını sağlayacak pek çok işbirliği seçeneği mevcut. Bu alanda faaliyet gösteren pek çok kurum olmakla birlikte tecrübeleri ve ulaşabildikleri hedef kitle açısından başarılı işlere imza atan ve MarjinalSosyal olarak sık sık işbirliği sağladığımız ilk üç önerimizi de paylaşmadan geçmek istemedik:

[KEDV \(Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı\)](#)

1986 yılından bu yana, yoksulluk ve eşitsizliklerin var olmadığı güçlü bir toplum oluşturmaya katkıda bulunmak amacıyla kadınların yaşamlarını iyileştirme çabalarına destek olmak ve yerel kalkınmadaki liderliklerini güçlendirmek için çalışıyor. Bu doğrultuda bireysel ve kolektif kapasite geliştirme, kooperatifleşme, ekonomik güçlenme ve afet/göç alanlarında programlar yürütüyor.

[I4D - Innovation for Development \(Kalkınma için İnovasyon Derneği\)](#)

Kalkınma için İnovasyon Derneği, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nı desteklemek amacıyla yararlanıcıların, yaratıcı endüstrilerin ve kalkınma uygulayıcılarının aktif katılımını sağlayarak politikayla ilgili bilgiler sağlıyor ve etkili programlar yürütüyor.

[IDEMA \(International Development Management\)](#)

Türkiye ve dünya çapında yenilikçi sosyoekonomik kalkınma çözümleri hayata geçirmek amacıyla 2011'de kuruldu. 2011 yılından bu yana Türkiye'de ve dünyanın çeşitli noktalarında sosyoekonomik kalkınma alanında projeler geliştiriyor, uyguluyor ve yeni fikirleri hayata geçiriyor. IDEMA, varlık amacı olan sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel kalkınmaya katkıda bulunmak üzere ortaklıklar kuruyor ve inisiyatif olarak kalkınma projeleri gerçekleştiriyor. #

RAPIDÖME

fast & sustainable 3D printed homes

hızlı ve sürdürülebilir

Çimsa 3 boyutlu yazıcı ile ürettiği Rapidome evleri ile inşaatı bakış açısını değiştiriyor.

www.cimsa.com.tr

[/company/cimsa](https://www.linkedin.com/company/cimsa)

[/cimsacement](https://www.facebook.com/cimsacement)

[/cimsacement](https://twitter.com/cimsacement)

[/cimsacement](https://www.instagram.com/cimsacement)

çimsa

Gökçe ERSEL ÖTKÜN, Eczacıbaşı Yapı Ürünleri Sürdürülebilirlik Lideri

Sulak Alanların Kaybı İnsan Sağlığını Tehdit Ediyor

Fotoğraf: Rachel CV5x3WMyzY - Unsplash

Biyçeşitlilik, tatlı suyun kullanılabilirliği, iklim krizinin etkilerinin hafifletilmesi ve bu etkilere uyum sağlanmasında kritik önem arz eden sulak alanlar, büyüyen şehirlerden sonra artan plastik kirliliği ile zarar görmeye devam ediyor. Dünyadaki sulak alanların neredeyse %90'ı tahribata uğradı ve sulak alanlar, ormanlardan üç kat daha hızlı kaybediliyor...

Sulak alanlar; biyçeşitlilik, tatlı suyun kullanılabilirliği, iklim krizinin etkilerinin hafifletilmesi ve bu etkilere uyum sağlanmasının yanı sıra dünya ekonomilerine ve daha pek çok faktöre katkı sağlayan son derece önemli ekosistemler. Ne yazık ki 1700'lerden bu yana dünyadaki sulak alanların neredeyse %90'ı tahribata uğradı ve sulak alanlar, ormanlardan üç kat daha hızlı kaybediliyor...

SULAK ALANLARIN KORUNMASI ACİLİYET ARZ EDİYOR

[Sulak alanların hızlı kaybını tersine çevirmek](#) acil bir gereksinim. Bu nedenle sulak alanların korunmasına ve restore edilmesine yönelik çalışmalar teşvik ediliyor, küresel düzeyde farkındalığı artıracak çalışmalar hayata geçiriliyor. Durumun aciliyetine dikkat çekmeyi hedefleyen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 30 Ağustos 2021'de, 2 Şubat'ları [Dünya Sulak Alanlar Günü](#) olarak belirleyen [kararı](#) kabul etti.

“Drenaj ve dolgu kullanılmasıyla sürdürülemez tarım uygulamaları, sulak alanların yok olmasına neden oluyor. Şehirlere yakın olanlar başta olmak üzere, bugüne kadar birçok sulak alan zaten insan faaliyetleri yüzünden kirletildi.”

Dünya Sulak Alanlar Günü farkındalık kampanyası her yıl [Sulak Alanlar Sözleşmesi Sekreteryası](#) tarafından düzenleniyor. 2024 yılının teması ise “Sulak Alanlar ve İnsan Refahı” olarak belirlendi. Bu yılki kampanya, insanların besin ve yaşamsal dayanıklılık elde ettikleri sulak alanlar ile insan varlığının birbirine ne kadar bağlı olduğunu vurgulamayı hedefliyor. Birleşmiş Milletler daveti ile her bireyi sulak alanlara değer vermeye ve korumaya çağırıyor.

“SULAK ALANLAR İNSANLIK İÇİN MERKEZİ BİR ROLE SAHİP”

Sulak Alanlar Sözleşmesi Genel Sekreteri Dr. Musonda Mumba, 2024 yılı Dünya Sulak Alanlar Günü için yaptığı [açıklamada](#) sulak alanlar ve insanlığın iç içe geçmiş parçalar olduğunu belirtti ve ekledi: “Su-

lak alanlar insanlık için merkezi bir role sahip. Temiz su sağlanması, besin kaynağı olarak kullanılması ve aşırı hava olaylarının önüne geçmesi ile sağlıklı sulak alanlar refahımızla eşdeğer.”

Sınırsız faydalarına karşın insanların her gün sulak alanlara zarar verdiğini ifade eden Dr. Mumba, “Sulak alan kaybının ana nedenleri olan drenaj ve dolgu kullanılmasıyla sürdürülemez tarım uygulamaları, sulak alanların yok olmasına neden oluyor. Şehirlere yakın olanlar başta olmak üzere birçok sulak alan insan faaliyetleri tarafından zaten kirletilmişti. Son zamanlarda [plastik kirliliği](#) gibi ek bir faktörle daha da bozuldu. Bu durum iklim değişikliği, doğa kaybı ve kirlilikten oluşan üçlü kriz ile gezegenimizin durumunu kötüleştiriyor; nihayetinde insan sağlığını da etkiliyor” dedi.

Genel Sekreter, insan yerleşimindeki mevcut eğilimlerin ve büyüyen şehirlerin sulak alanların varlığı açısından büyük bir tehdit oluşturduğunu vurguladı. Dr. Mumba, şunları söyledi: “Şehirler büyüdükçe ve arazi talebi arttıkça, genellikle sulak alanlara müdahalede bulunma eğilimi de artıyor. Bu nedenle, devam eden tahribatı durdurmamız ve bu önemli ekosistemleri korumak ve restore etmek için çabaları teşvik etmemiz gerekiyor.”

Dr. Musonda Mumba açıklamasını bitirirken herkesi;

- Sulak alanları kirliletmeyi durdurmak için bilinçli tercihler yapmaya,
- Sulak alanları koruma ve sürdürülebilir bir şekilde yönetme konusundaki küresel çabalara destek vermeye,
- Yerel sulak alan restorasyon çalışmalarına katılmaya davet etti. #

Çiftlikten Sofraya Hareketi

Belirli bir bölgenin çevresel, ekonomik, sosyal ve beslenme sağlığını iyileştirme amaçlı olarak gıda üretiminin, işlenmesinin, dağıtımının ve tüketiminin entegre edildiği bir gıda sistemine "[Çiftlikten Sofraya](#)" adı veriliyor.

Gıda işleme ve depolama konusundaki yenilikler işlenmiş ürünleri geliştirdi ve 1950'lerde konserve gıdanın yaygınlaşmasıyla birlikte zirveye ulaştı. İşlenmiş gıdalar, 1960'lar ve 1970'lerde çokça tüketildi. Aynı yıllarda ABD'yi saran Hippi hareketinin yerel ve organik yiyeceklere duyduğu ilgi, şirketleri de etkiledi. 1978'de kâr amacı gütmeyen "[Organik Yetiştirme](#)" şirketi Oregon'da açıldı. Şirket, bir grup bahçıvan, küçük ölçekli çiftçi, hippie ve çevre aktivistleri tarafından kuruldu. Organik ürünlerin bulunabilirliğini ve talebini artırmayı amaçlayan girişim, hızla topluca yönetilen bir kooperatife dönüştü. İtalya'da Mart 1986'da Roma'daki İspanyol Merdivenleri yakınlarında bir fast-food restoranının açılması sonu-

Fotoğraf: Peter Wendt - Unsplash

cunda başlayan geniş çaplı protestonun ardından [Yavaş Gıda Organizasyonu](#) kuruldu. Şef ve aktivist Alice Waters; organik tarım, çiftlikten sofraya, üretici pazarları, küçük üreticinin önemi gibi konuları gündeme getirerek yerel ve sürdürülebilir tarımı savundu. Aynı zamanda çevre hareketinin hız kazanması işlenmiş gıda imparatorluğunun popülaritesini kaybetmesine yol açtı. Yiyecek sistemlerimiz ve restoranlar için yüksek hedefler ve idealler belirleyen Çiftlikten Sofraya anlayışı ise [nasıl yemek yediğimizle ilgili kültürü](#) değiştirmeye başladı. Çiftlikten Sofraya hareketinin uygulandığı bölgelerde bireyler taze ve organik gıdaya daha kolay erişirken beraberinde daha çevre dostu bir tüketim anlayışı da geliyor. Yerel kalkınmayı hızlandıran hareket, lojistik hatlarının kısalması sonucunda yakıt tüketimini azaltarak daha az emisyonun açığa çıkmasını sağlıyor.

HiPP'ten Hem Keyifli Hem de Sağlıklı Atıştırmalıklar

Sekizinci ayın sonundan itibaren kullanıma uygun HiPP Organik Bebek Gofretleri, gluten ve süt bileşenleri içermediği için gluten ve süt alerjisi olan bebekler tarafından rahatlıkla tüketilebiliyor. Bebeğiniz, HiPP Organik Bebek Gofretleri ile hem keyifli bir atıştırmalığın tadına varıyor hem de tutma kabiliyetlerini geliştiriyor. İçerisinde organik kalitedeki meyve içeriği ve zengin vitamin bileşimiyle bebekler için sağlıklı bir atıştırmalık olmakla birlikte diş kaşımaya da yardımcı oluyor. Organik sertifikalı, GDO'suz ve sanayi bölgelerinden uzak özel organik çiftliklerde yetiştirilen ürünleriyle

HiPP Organik Bebek Gofretleri; Migros, Joker, Rossman, E-Bebek, Carrefour, yerel marketler ve eczanelerde satılıyor.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Gıda Güvenliğini Sağlama Yolunda...

2050 yılında küresel nüfusun 10 milyarı aşması bekleniyor. [Araştırmalar](#), mevcut sistemin insan nüfusunu beslemekte yetersiz kaldığını göstermekle birlikte gelecek nesillerin beslenme güvenliğinin de tehlike altında olduğuna işaret ediyor. Günümüz gıda sistemleri, küresel seragazı emisyonlarının %20-30'unu oluşturarak iklim değişikliğini tetikliyor. Gıda üretiminden başka gıda taşımacılığının seragazı emisyonlarına etkisi de önemli bir odak noktası. Üstelik 2050 yılına dek bu baskının %50-92 oranında artacağı tahmin ediliyor. Nature Food dergisinde yayımlanan [araştırma](#), hayvansal ürün tüketiminin azaltılmasının ve bitki bazlı gıdaların teşvikine yönelik beslenme değişikliğinin gıda sistemlerinin çevre üzerindeki yıkıcı etkisini azaltabileceğine yer veriyor. Yanı sıra kent çeperinde uygulanan tarımsal üretim ve global işbirlikleri ile sürdürülebilir ve dirençli gıda sistemleri oluşturulabilir. Bu bağlamda, [Birleşmiş](#)

Fotoğraf: Pexels - Archie Binamira

[Milletler \(BM\) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları](#) (SKA) bir pusula görevi görüyor. Geçtiğimiz yıl BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) ev sahipliğinde gerçekleşen [BM Gıda Sistemleri Değerlendirme Anı 2023'te](#) gıdanın, iklim eylemi içindeki aciliyetine bir kez daha dikkat çekildi.

Anne Sütünü Desteklerken Rahatlatıyor

Emzirme döneminde annenin tükettiği tüm besinlerin içinde bulunan bileşenler süt yolu ile bebeğe geçer. Bebekler için ilk 6 ay en iyi besin, anne sütüdür. Özellikle bu dönemde annelerin

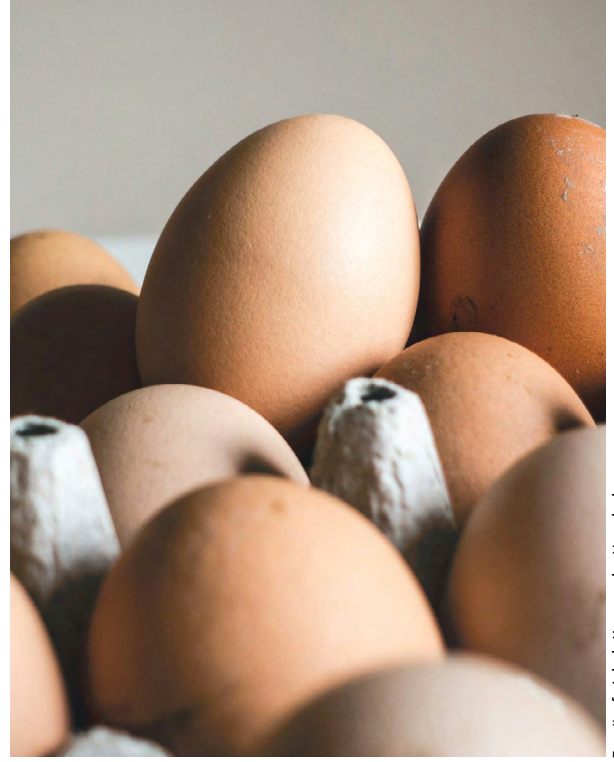
aldığı sıvı ve katı gıdalar ve bunların içerikleri çok önemlidir. HiPP Organik Stilltee Emziren Anne Çayı, içerdiği organik kalitede anason, rezene ve kimyon gibi bitkilerle rahatlatıcı bir özelliğe sahip. HiPP Organik Stilltee Emziren Anne Çayı, ilave şeker içermiyor ve tüm emzirme dönemi boyunca kullanılabilir. Üstelik hazırlaması ve tüketimi pratik. Emzirme döneminde gün boyunca 3-4 fincan içilebilir. Ürün hazırlandıktan sonra buzdolabında bekletilerek soğuk içecek olarak da tüketilebilir. Gluten içermediğinden çölyak hastalarının kullanımına da uygun. HiPP Organik Stilltee Emziren Anne Çayı, bebek mağazalarında ve yerel mağazalarda satılıyor.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

Gezegemizin Doğal Sınırları ile Uyumlu Beslenme

[Gezegen Bazlı Beslenme](#), sürdürülebilir ve sağlıklı besinlerin gezegemimizin doğal sınırları içinde ve yerel koşullara uygun üretimine dayalı bir yaklaşımı temsil ediyor. Bireysel sağlığın yanı sıra gezegen sağlığını da koruyan Gezegen Bazlı Beslenme, iklim krizi ve [biyoçeşitlilik sorunlarıyla mücadelede](#) etkili bir yöntem. Bu beslenme modeli, su stresini azaltıyor ve göllerle okyanusların ötrofikasyonunu (bataklıklaşma) engelliyor. Biyoçeşitlilik kaybını tersine çevirme, gıda için [küresel karbon bütçesinin](#) sınırları içinde kalma, mevcut tarım arazilerinde insanlığı besleme, negatif emisyonları başarma ve su ile gübre kullanımını iyileştirme [Gezegen Bazlı Beslenme](#)'nin stratejik adımlarını oluşturuyor. Öte yandan yapılan araştırmalar, her ülkenin kendi özel durumuna göre şekillenmesi gereken beslenme modellerinin ancak stratejik eylemler ve sinerjik bir etkileşimle hayata geçebileceğini gösteriyor.

Fotoğraf: jakub kapusnak - Unsplash

İhtiyaca Özel Formülü ile Hassas Bakım

Hamilelik, cildin en çok bakım istediği zamanlardan. Bu dönem boyunca genişleyen vücut, gerginliğini ve elastikiyetini kaybeden cilt, bakıma ihtiyaç duyuyor. HiPP Mamasanft Masaj ve Bakım Yağı, hamilelik döneminde değişikliğe uğrayan cildi çatlak oluşumuna karşı koruyarak bakım sağlıyor. Hamilelerin ihtiyaçlarına göre özel olarak formüle edilmiş bitkisel yağ bileşimi sayesinde cildi yumuşatarak çatlak oluşumunu önlemeye ve gidermeye yardımcı oluyor. Organik badem yağı ve jojoba yağları içeren HiPP

Mamasanft Masaj ve Bakım Yağı, cildi beslerken diğer yandan da nemlendiriyor. Cildin hava almasını engelleyen mineral yağlar, renklendirici, alerjen bileşenler, esansiyel yağ, polietilen glikol (PEG) ve hayvansal hammaddeler içermiyor. Ciltle uyumluluğu dermatolojik olarak test edilen HiPP Mamasanft Masaj ve Bakım Yağı, düzenli uygulandığında bağ dokusunun elastikiyetini korumasına yardımcı oluyor ve rejenerasyonunu sağlıyor.

Daha detaylı bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

HiPP
BABYSANFT

Yenilenen konsepti ile
nazik bakım!
Organik badem yağı
içeriği ile.

Mineral yağ,
uçucu yağ,

Mikroplastik içermez,
biyo-çözünür

Geri dönüştürülebilir
ambalaj

Hayvan testi yok

Yenidoğan
Şampuanı

All our care
Stefan Hipp
for sensitive skin

/hipp_turkiye

/HiPP Türkiye

www.hipp.com.tr

Allianz Türkiye'den Umut Tazeleyen Reklam Filmi: “Bir Kız Gelecek, Çocuk Olacak”

Allianz Türkiye, yaşam ve eğitim hakkı risk altındaki kız çocuklarını desteklemek amacıyla Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar (Koruncuk) Vakfı ile başlattığı kurumsal sosyal sorumluluk programı “Bir Kız Gelecek” için özel bir reklam kampanyası hazırladı. “Birlikte, Umutla” söylemiyle toplumsal umudu tazelemeyi amaçlayan reklam filmi, Koruncuk Vakfı çatısı altındaki tüm kız çocuklarının program sayesinde çocukluklarını yaşamalarının amaçlandığına vurgu yapıyor.

Bir KIZ
Gelecek
Çocuk 😊/olacak

Cumhuriyet ile yaşıt bir kurum olarak çok katmanlı ve uzun soluklu kurumsal sosyal sorumluluk programlarını hayata geçiren Allianz Türkiye'nin, Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar (Koruncuk) Vakfı ile birlikte başlattığı "Bir Kız Gelecek" adlı programı için hazırladığı reklam kampanyası izleyiciyle buluştu.

Yeni yılda "Birlikte, Umutla" mesajıyla, toplumsal iyileşmede ortak umutların rolüne vurgu yapan yeni reklam kampanyası, eğitime erişimleri başta deprem felaketleri olmak üzere çeşitli ailevi, coğrafi ve ekonomik sorunlar nedeniyle risk altında olan kız çocuklarının öncelikle çocukluklarını yaşayabilmelerinin sağlanması gerektiği fikrine odaklanıyor.

TÜM KORUNCUKLARA YAŞAM BOYU DESTEK

Kampanyanın filminde vakıf çatısı altındaki tüm koruncuklara yaşam boyu

destekçi olma vizyonu ile yurt, üniversite bursu ve istihdam gibi alanlarda Allianz Türkiye'nin katkı sağlayacağına; çocuklarınsa yalnızca gelişim, paylaşım ve öğrenim gibi çocukken yapmaları gereken şeylere odaklanabileceklerine vurgu yapılıyor.

Yeni yıla umutla girmeyi simgeleyen reklam kampanyasının kreatif sürecini Concept Reklam Ajansı, yönetmenliğini ise 150 kişilik teknik ekibiyle Burak Çaldır üstlendi. Müziklerini FFW'in yaptığı reklam kampanyasının, kurumsal sosyal sorumluluk programına özel olarak Hey! Douglas tarafından bestelenen şarkısı, 20 kişiden oluşan bir çocuk korusu tarafından seslendirildi.

Reklam filmini [buradan](#) izleyebilirsiniz.

Kurumsal sosyal sorumluluk programının detaylarına [buradan](#) ulaşabilirsiniz. #

'Bir Kız Gelecek'
kurumsal sosyal
sorumluluk
programı için
özel olarak
hazırlanan
reklam
kampanyası,
toplumsal
umudu
tazelemeyi
amaçlıyor.
Allianz
Türkiye'nin,
Koruncuk Vakfı ile
birlikte başlattığı
program
sayesinde,
Koruncuk kızları,
geleceğe umutla
bakabiliyor.

Fantom Ağrısı: Asıl Felaket Depremlere Hazırlıksız Olmaktı!

 Nihat NUYAN

Fotoğraf: Anadoluhajansı

6 Şubat depremleri olarak bilinen ve resmi kayıtlarda daha çok 2023 Kahramanmaraş depremleri olarak geçen afetlerin üzerinden bir yıl geçti. Şiddetleri 7,8 ve 7,5 olarak belirlenen ve dokuz saat arayla gerçekleşen bu iki deprem 11 ili doğrudan etkileyip, resmi rakamlara göre 50 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine ve 120 binden fazla insanın yaralanmasına neden oldu. Depremden toplam etkilenen insan sayısının 14 milyon olduğunu ifade etmek

Psikoloji ve tıpta, bir kişinin vücudunun daha önce kesilmiş, yani artık beden bütünlüğünün bir parçası olmayan uzvunun sanki halen vücutta duruyormuş gibi ağrıdığı hissetmesi ve buna bağlı acı duymasını nitelendirmek için Fantom Ağrısı tabiri kullanılır. 2024 Yerel Seçimleri yaklaşırken Türkiye'nin ve özellikle İstanbul'un durumunu bu semptomla benzetmek olası görünüyor. Yurdun önemli bir bölümünü etkileyen 6 Şubat depremleri ülkenin maddi ve manevi bir parçasını söküp attı. Halk, arada sızlayan bir yara gibi belirli aralıklarla, depremde ölenler için acı ve üzüntü duyuyor.

mümkün. 35 binden fazla binanın yıkıldığı ve ağır hasarlı bina sayısının 300 bin dolaylarında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, can kaybının açıklanandan çok daha fazla olduğu yönünde varsayımlarda bulunmak olanaklı hale geliyor...

Depremler, tarımdan ekonomiye kadar birçok alanda önemli bir yükümlülük doğurdu. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün verilerine göre deprem sonucu 650 binden fazla kişi geçim olanaklarını kaybetti. Hükümet, en yüksek acil durum çağrısı olan 4. seviye alarm ilan ederek bölgede Olağanüstü Hal ilan etti. 100 kadar ülke toplamda 140 bin kişilik arama kurtarma ekibi yolladı.

Meclis Deprem Araştırma Komisyonu'nun [2023 yılı raporuna](#) göre 6 Şubat depremlerinin Türkiye'ye maaliyeti yaklaşık 150 milyar dolar oldu. Bu oran 1999 Marmara Depremi'nin neden olduğu kaybın yaklaşık 6 katına tekabül ediyor.

TARIMDA 25 MİLYAR TL ZARAR!

Kalkınma için İnovasyon Derneği tarafından açıklanan Deprem Sonrası Tarımsal Değer Zincirleri Analiz Raporu [sonuçlarına göre](#); depremler 3,3 milyon insanın evsiz kalmasına neden oldu. Cumhurbaşkanlığı Strateji Başkanlığı'nın tarım sektöründe yaptığı analizler ise zararın 24,2 milyar TL olduğunu gösteriyor. Türkiye'nin toplam tarım üretiminin %15'i depremden zarar gören şehirlerden sağlanıyordu. Deprem, tarım sektöründeki istihdamı da ağır hasara uğrattı. Depremleri yüzyılın afeti olarak tanımlayan rapora göre tarımsal üretim ve değer zinciri altyapıları zarar gördü, işgücü ve hayvan kayıplarıyla birlikte tarımda kullanılan makine ve ekipman hasar aldı ve bu durum üretimden pazara kadar bütün süreçleri olumsuz etkiledi. Gıda sistemlerinin dünya genelinde iklim krizine de bağlı olarak artan afetlerden daha az etkilenecek şekilde tasarlanması gerektiğine vurgu yapan rapor; Hatay'da pamuk, Adıyaman'da badem ve Kahramanmaraş'ta alabalık ve her üç ilde de süt ve süt ürünlerine yönelik değer zinciri analizi yapıyor.

Öte yandan; Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği tarafından Hatay'daki çiftçilere yönelik baş-

“Geçtiğimiz yıl yaşanan afetleri pek tabii doğanın insan popülasyonunu ve medeniyet kriterlerini test ettiği bir tür uyarı sistemi olarak görmek olasıdır. Ne yazık ki doğanın kalbinden gelen bu uyarı, enkaz altından ebeveynlerini yitirmiş şekilde çıkarılan yaklaşık 2 bin bebeğin sırtına acı ve onarılmaz bir yük olarak bindi”

latılan Tarımsal Üretimde Onarıcı Dönüşüm Projesi kapsamında bölgede sürdürülebilir tarımsal üretimin yaygınlık kazanması, biyoçeşitliliğin korunması, ekolojik ve ekonomik anlamda dirençli tarım modelleri uygulanması amaçlanıyor. Bu minvalde uzmanlar tarafından bölge çiftçisine verilecek eğitim sayesinde agroekoloji, toprak onarımı, su yönetimi, tohum ve hastalıkla mücadele konularında bilinçli bir tarım faaliyeti yürütülmesi sağlanacak.

AFETLERE DİRENÇLİ KENTLER YARATMAK MÜMKÜN

6 Şubat depremleri, doğanın olağan döngüsünün bir göstergesi olması bakımından teknik ve (kısmen) hesaplanabilir bir örnek. En nihayetinde bölgedeki tektonik faaliyetler ve sismik durum, uzmanlar tarafından yüzlerce yıldır takip edilen ve belirli zaman aralıklarında yineleme ihtimalleri masada olan bir konu. Vahim ve olağandışı olan ise bu coğrafyada meydana gelen yüksek ölçekli depremlerin bu denli can kaybına neden olması. Zira deprem konusunda bilinç ve teknik gelişmişlik seviyesindeki ülkeleri bir yana bırakırsak; Türkiye'nin konut güvenliği ve bayındırlık hizmetlerinin Haiti ile yarışır düzeyde olduğunu ifade etmekte bir beis yoktur. Zira 6 Şubat depremleri, dünya ölçeğinde değerlendirilirse; 2010 yılında Haiti'de gerçekleşen depremden bu yana can kaybının en yüksek olduğu yer sarsıntılarınıdır. Anadolu,

Arap ve Afrika levhalarının kesiştiği noktada kurulu şehirlerin imarında, karar ve idari mercilerce takip edilen yapı-denetim mekanizmalarının uygulandığı varsayımı da böylece boşa düşmektedir.

Geçtiğimiz yıl yaşanan afetleri pek tabii doğanın insan popülasyonunu ve medeniyet kriterlerini test ettiği bir tür uyarı sistemi olarak görmek olasıdır. Ne yazık ki doğanın kalbinden gelen bu uyarı, enkaz altından ebeveynlerini yitirmiş şekilde çıkarılan yaklaşık 2 bin bebeğin sırtına acı ve onarılmaz bir yük olarak bindi. On binlerce insan yaşamını yitirdi, yüz binlercesi yaralandı ve milyonlarcası fiziksel ve duygusal acılara maruz bırakıldı. Maruz bırakıldı, çünkü teknik olarak asırlardır varlıkları ve deprem potansiyelleri bilinen fay hatlarının üzerine çeşitli rant ve düzenbaz ayak oyunları ile inşa edilen, inşa edilmelerine göz yumulan ve bu politik manevralardan oy devşiren, kazanç elde edenlerin sorumluluğundaki yapıların altında kalan değil, altında bırakılan insanlar can verdi. Ayrıca ilk müdahalelerin yetersizliği ve Kızılay başta olmak üzere devletin kontrolündeki kimi kurumlardan kaynaklı krizlerin de bu can kayıplarında payı olduğunu not etmek gerekir. Neticede devletin asli varlık gerekçesi halkın can ve mal güvenliğini sağlamaktır ki bu depremler bu konuda yetersizlik gösteren ve hukuki sorumluluğu bulunan bürokratik kurumların da yargı ve denetime tabi tutulmasını mecburi kılar.

“Şu halde afetlerden ziyade felaketlerin kurbanı olduğumuz gerçeğiyle yüzleşmek kaçınılmaz görünüyor. Bürokratik felaketler, ekonomik felaketler, hukuki felaketler sonucu ölen halk adına üzüntü ifade etmek değil, sorumlulardan hesap sormak ve süreci takip etmek gerekiyor”

Deprem, sel, kasırga elbette tabiatın olağan döngüsünün bir yansıması. Medeniyet veya modernite denen şeyin doğaya hükmetmek değil, onunla uyumlu kentler inşa etmek olduğunu, tarım ve enerji kaynaklarının düzenlenmesinin de bu sürecin bir parçasını teşkil ettiğini akılda tutmak gerekiyor. Binlerce yıllık toprak ve yer analizleri ile günümüz teknolojisi birleştiğinde bu ölçekte sarsıntılardan da can kayıpları yaşanmadan kurtulmak mümkün. Bunu biliyoruz çünkü bilim bunu gösteriyor ve defaatle ispatlıyor. Karar mercileri ve idari sorumluların, seçilmiş ve atanmışların görevi de bu yöntemlerin sağlıklı ve şeffaf şekilde uygulanmasını sağlamaktan ibaret zaten. Şu halde afetlerden ziyade felaketlerin kurbanı olduğumuz gerçeğiyle yüzleşmek kaçınılmaz görünüyor. Bürokratik felaketler, ekonomik felaketler, hukuki felaketler sonucu ölen halk adına üzüntü ifade et-

mek değil, sorumlulardan hesap sormak ve süreci takip etmek gerekiyor. Yeşil kentler inşa etmek ve depremlerde yalnızca kitaplıkların devrilmesinden endişe ederek güvenle sarsıntının geçmesini beklemek gerekiyor. Yapamıyoruz elbette, belki de şimdilik...

İSTANBUL DEPREMİNİ BEKLERKEN

Psikoloji ve tıpta, bir kişinin vücudunun daha önce kesilmiş (ampütasyon), yani artık beden bütünlüğünün bir parçası olmayan uzvunun sanki halen vücutta duruyormuş gibi ağrıdığını hissetmesi ve buna bağlı acı duymasını nitelendirmek için Fantom Ağrısı tabiri kullanılır. 2024 Yerel Seçimleri yaklaşırken Türkiye'nin ve özellikle İstanbul'un durumunu bu semptomla benzetmek olası görünüyor. Yurdun önemli bir bölümünü etkileyen 6 Şubat depremleri ülkenin maddi ve manevi bir parçasını söküp attı. Halk, arada sızlayan bir yara gibi belirli aralıklarla, depremde ölenler için acı ve üzüntü duyuyor. İktidar adayları ise seçim programlarını deprem korkusu ve iskan vaatleri üzerinden şekillendirmeye başladı bile. Umut etmek ve ilk afette bir felakete kurban gitmemeyi ummak, ekonomik yoksunluktan dolayı güvenilmez konutlarda yaşamak zorunda bırakılmış bir huzursuzluğu da kanıksamak dışında pek seçenek görünmüyor... #

Arzu Deniz AKSOY, Sosyal Etki Girişimcisi, Bağımsız Yönetim Kurulu Üyesi
arzudeniz.aksoy@gmail.com

Dikkat! Kaygan Zemin: Güven Neden Eriyor?

Bu yıl Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nda yayımlanan Edelman Güven Barometresi 2024 raporu (Edelman Trust Barometer), inovasyon ile toplumsal güven arasındaki ilişkiye dair çarpıcı sonuçlar ortaya koyuyor. Sonuçlar iş dünyası ve liderler için kritik bir rehber olarak karşımıza çıkıyor. Dünya genelinde 28 ülkede, 32 bin iş insanının görüşlerini içeren kapsamlı araştırma, bu sayede iş dünyasının karşı karşıya olduğu ciddi güven sorununa ışık tutuyor. Daha önce güven üzerine ben dahil, iş dünyasından birçok kişi çokça yazıp çizdi. Fakat bu rapor, inovasyon ile toplum arasındaki uçurumun gittikçe derinleşmesinin sonuçlarını oldukça kapsamlı bir veri seti kullanarak, son derece açık bir şekilde ortaya koymasıyla daha önceki çalışmalardan ayrılıyor ve önem kazanıyor. Küresel güven endeksinde yaşanan gerileme, inovasyona olan güvensizlik, bunun siyasi sonuçları ve toplumsal istikrar üzerindeki olumsuz etkileri raporun ortaya koyduğu başlıca önemli bulgular arasında yer alıyor. Gelin, raporun sağladığı veriler ışığında neden sınıfta kaldığımızı beraber bakalım.

NEYİ YANLIŞ YAPTIK?

Rapora göre katılımcıların büyük çoğunluğu, inovasyonun toplumu daha da kutuplaştırdığına ve bu da yetmezmiş gibi inovatif süreçlerin kötü yönetildiğine inanıyor.

Kutuplaşmanın temelinde yapay zeka, yeşil teknoloji, gıda ve genetik (mRNA aşılar) gibi alanlarda yaşanan devrim niteliğindeki değişimler ile inovasyonların kötü yönetilmesine bağlı olarak inovasyon ile toplum arasındaki uçurumun gittikçe derinleşmesi yatıyor. Kutuplaşma, toplumsal güveni zayıflatırken aynı zamanda toplumsal dinamikleri değiştiren bir etken olarak popülist siyasete yeni alanlar açıyor. Aslında temelde yatan problem, yaşanan değişimlerin toplum nezdinde "halktan birine" sağlayacağı faydanın tartışmaya açık olması. Bu durum, liderler olarak inovasyonu sürdürülebilir ve toplumsal fayda sağlayacak şekilde yönetme sorumluluğumuzu artırıyor; raporun sağladığı veriler de bunu doğrular nitelikte. Bana sorarsanız bu noktada güveni en çok baltalayan etkenler, iletişim eksikliği ve inovatif süreçlerin

gerek ticari kaygılar gerekse yetersiz eğitim ile bağlantılı olarak yeterince şeffaf olmayışı. Nihayetinde raporda belirtildiği gibi bu durum, yaşanan gelişmelerin insanların yeniliklere karşı korku ve endişe duymasıyla sonuçlanıyor. Yani toplum inovasyonun faydalarını ve risklerini daha iyi anlamak için daha fazla bilgi ve eğitim talep ediyor ki bu da iş dünyası ve eğitim kurumları arasındaki işbirliğinin artmasını zorunlu kılan etkenlerden biri olarak raporun sayfaları arasında karşımıza çıkıyor.

Fotoğraf: t-h-chia - Unsplash

Fotoğraf: Viktor Bystrov - Unsplash

“Raporda sıkça vurgulanan güvensizlik eğilimini tersine çevirmek, bir diğer deyişle şapkadan tavşan çıkarmak, güven sıralamasındaki en avantajlı konuma sahip olan iş dünyasının elinde. Çünkü üstyapıda yaşanan inovasyonları tabiri caizse ‘halktan birine’ taşıyan kurum, katılımcılar tarafından iş dünyası olarak kabul ediliyor”

İŞ DÜNYASININ ROLÜ: LİDERLER VE KONUŞAN MARKALARI

Yine rapora göre iş dünyası güven anlamında, devletlere ve medyaya nazaran daha avantajlı bir konumda. Rapor, veriler ışığında bu güveni şirket liderleri ve CEO'lar üzerine temellendiriyor. Bu bağlamda rapor, liderler olarak, bize duyulan güveni devam ettirmemizi sağlayacak olan belirleyici faktörün, iş dünyasındaki başarılarımızın yanı sıra toplum için anlamlı bir değişim sağlamak adına attığımız adımlar olduğunu ortaya koyuyor. Bu durum liderlerin, etik gibi felsefi anlayışlarda, toplumsal değişim gibi sosyolojik olgularda ve yaşanan inovasyonun istihdama etkisi gibi iş dünyasını doğrudan alakadar eden karmaşık konularda yetkinlik edinmesini de zorunlu hale getiriyor. Raporda sıkça vurgulanan güvensizlik eğilimini tersine çevirmek, bir diğer deyişle şapkadan tavşan çıkarmak, güven sıralamasındaki en avantajlı konuma sahip olan iş dünyasının elinde. Çünkü üstyapıda yaşanan inovasyonları tabiri caizse “halktan birine” taşıyan kurum, katılımcılar tarafından iş dünyası olarak kabul ediliyor. Buna bağlı olarak tüketicisiyle diyalog kuran, konuşan markalar, sahip oldukları iletişim potansiyeliyle inovasyonun pozitif toplumsal etkilerini halka aktarmak konusunda büyük bir sorumluluğa sahip. Çünkü markalar,

toplumun geniş kesimlerine ulaşarak inovasyonun neden olduğu toplumsal faydaların insanlar tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlama konusunda en etkili araçlara sahip. Fakat unutmamak gerekir ki raporun da gösterdiği gibi, bu süreçte başrol, şeffaf ve etkili iletişim stratejilerinin benimsenmesini ve bu yolla güvenin yeniden tesis edilmesini sağlayacak olan liderden başkası değil!

ACİL ÇIKIŞ KAPISI, HER ZAMAN AÇIK TUTUN!

Son olarak Edelman Güven Barometresi 2024 raporu, iş dünyasının liderlerini, inovatörleri ve bilim insanlarını toplumsal sorumluluk almaya davet eden koca bir uyarı levhası olarak karşımıza çıkıyor. Raporun, bir uyarı levhası olmanın yanı sıra aynı zamanda da biz liderlerin hızla eriyip giden toplumsal güveni yeniden tesis etmek için kullanabileceği bir kılavuz olduğunu hatırdta tutmak gerekiyor. Bir an önce, insanların endişelerini anlayıp bu endişeleri yanıtlamak için şeffaf ve hesap verebilir bir düzen oturtmalıyız. Aksi halde güvenin ilerleyen yıllarda daha da erozyona uğraması kaçınılmaz gibi görünüyor. Unutmayın, zararın neresinden dönülse kârdır. Bunu yalnızca ben söylemiyorum, yüzlerce yıllık bilgi ve tecrübenin birikimi olan kolektif hafıza söylüyor! #

Sibel BÜLAY
sibel.bulay@gmail.com

Viyana: Dünyanın En Yaşanabilir Kenti

Maria Vasillakou, Kasım 2010'dan Haziran 2019'a kadar Viyana Belediye Başkan Yardımcısı ve Vali Yardımcısı olarak görev yaptı. Bu süre zarfında aynı zamanda kentsel gelişim, ulaşım, iklim krizi, enerji planlaması ve katılımcı yönetim konularından sorumlu İcra Konseyi Üyesi olarak da çalıştı. Bugün ise Vassilakou Urban Consulting şirketinin CEO'su ve Avrupa Komisyonu'nda iklim krizi konusunda danışman olarak çalışmalarına devam ediyor.

Bu başarının kaynaklarını irdeleyip devamının nasıl sağlandığını konuşalım istiyorum. Viyana'nın dünyanın en yaşanabilir şehirlerinden biri olmasını sağlayan faktörler nelerdir?

Dürüst olmak gerekirse başarının merkezinde Viyana'nın sosyal konut programının olduğunu düşünüyorum. Viyana'da sosyal konutun 100 yıllık tarihi ve geleneği var. Aynı zamanda dünyanın en iddialı sosyal konut programı.

Sosyal konut çalışmaları, 20. yüzyılın 20'li yıllarının

başında başladı. O zamanlar Viyana ciddi bir konut kriziyle karşı karşıyaydı. Hatta konut değil, "evsizler krizi" demek daha doğru olur. Düşünebiliyor musunuz, kriz öyle ileri gitmişti ki insanlar yataklarını paylaşmak zorunda kalmıştı. Bugünlerde ne yazık ki Londra'da ve Paris'te buna benzer bir konut krizi yaşanıyor.

Viyana'daki ilk sosyal demokrat hükümet, 1920'li yılların başında bu sorunu çözme kararı aldı ve çok büyük bir işe kalkıştı. 16 yıl içinde, 60.000'den fazla

konut birimi yaratan bir programa başlamaları hayal dahi edilemeyecek, inanılmaz bir girişimdi.

Avusturya Cumhuriyeti ve Viyana şehri ikinci bir projeye başladı. Proje kapsamında, sosyal konut kooperatiflerinin inşa ettiği ve bugüne dek sahibi olduğu konut birimleri Viyana Belediyesi tarafından sübvansede ediliyor. İnanın sayılar gerçekten çok etkileyici. Bugün Viyana nüfusunun %62'sinin belediyeye ait ya da belediye tarafından sübvansede edilen sosyal konut birimlerinde yaşaması Viyana'yı en uygun fiyatlı konutların şehri yapıyor.

Sosyal konut inşaatları her yıl Viyana'daki tüm konut inşaatlarının yaklaşık üçte ikisini oluşturuyor. Avrupa'nın diğer bölgelerinde orta sınıfın kiralara harcayacağı 1.000 euro, Viyanalıların cebinde kalıyor ve Viyanalılar, bunu ihtiyaç ve isteklerine harcayarak yerel ekonomiye katkıda bulunuyorlar. Bu sayede Viyana çok kaliteli konutlara, çok kaliteli günlük yaşama ve çok sağlam yerel ekonomiye sahip bir şehir oluyor ve bence Viyana'yı zirveye taşıyan ana nedenlerden biri de bu.

Çok etkileyici olmakla birlikte belediye bunu nasıl karşılıyor?

Viyana şu anda konut bütçesi için yarım milyar euro'dan fazla yatırım yapıyor. Avusturya Federasyonu hükümeti tüm çalışanların geliri üzerinden %1'lik bir vergi topluyor ve eyaletlere dağıtıyor. Viyana'ya bu vergiden yılda 270 milyon euro geliyor, kalanını ise belediye kendi bütçesinden tamamlıyor. Bu sayede 100 yıl boyunca devam edecek uygun fiyatlı konut programımız var.

Çalışanlardan alınan %1'lik vergi ulusal bir vergi. Peki, konut programı da ulusal mı yoksa yalnızca Viyana'da mı?

Ulusal bir program ancak Avusturya'da parayı nasıl harcayacaklarına eyalet yöneticileri kararı veriyor. Viyana bunun her kuruluşunu konut için kullanıyor.

Oldukça pahalı bir programdan söz ediyoruz. Viyana bunu nasıl karşılıyor?

Viyana'nın yıllık bütçesi yaklaşık 15 milyar euro. So-

Viyana Sosyal Konutlar

nuçta bu bir öncelik meselesi. Uygun fiyatlı konutlar -ki ben yüksek kaliteli, harika, güzel konutlardan bahsediyorum; şehrin tarihi geleneğinin ve siyasi DNA'sının bir parçası. Konut programı gerçekten zengin olanlar dışında Viyana'da yaşayan hemen herkesi kapsıyor. Dolayısıyla kimseyi aşağılamayan bir konut modeli söz konusu.

Sosyal konutlarda "konutları, kişinin ödeyebileceği kiraya göre inşa etmek" gibi yanlış bir yaklaşım uygulanıyor. Yani vatandaş yoksulsa kalitesiz konut inşa ediliyor veya bunun tersi, konut inşa etmek zengin olmanın bir yolu. Viyana Belediyesi konuya farklı yaklaşıyor. Serbest piyasada konut için ödenen fiyatın yarısı inşaat maliyeti, diğer yarısı şirketin kâr payı. Sosyal konut kiralalarını sınırlı tutabilmek için inşaatların kârı sınırlı tutuluyor. Bunun için ihaleler kâr amacı gütmeyen veya sınırlı kâr sağlayan şirketlere veriliyor. Kiralar da gerçek inşaat maliyetlerine göre düzenleniyor. Böylelikle vatandaş yüksek kalitede konutlarda oturuyor ve serbest piyasada ödeyeceği fiyatın yarısı, hatta yarısından daha az ödeme yapıyor. Bir vatandaşın maddi gücü yine de kirayı karşılamaya yetmiyorsa belediye bireysel hibeyle destek veriyor.

İstanbul'da konut bir yatırım aracı haline geldi. Hatta diğer ülkelerden gelip burada ev satın alanlar üzerine bir de Türk vatandaşlığı elde ediyor. Açıkçası konut artık büyük bir çoğunluk için alınamayacak düzeye ulaştı. Hatta çoğu kiralar

“Sosyal konutlarda ‘konutları, kişinin ödeyebileceği kiraya göre inşa etmek’ gibi yanlış bir yaklaşım uygulanıyor. Yani vatandaşı yoksulsa kalitesiz konut inşa ediliyor veya bunun tersi, konut inşa etmek zengin olmanın bir yolu. Viyana Belediyesi konuya farklı yaklaşıyor”

bile ödenemeyecek düzeyde... Bizimle paylaştığınız Viyana modeli çok etkileyici. Merak ediyorum, emlak şirketleri ile belediye arasında gerginlik olmuyor mu? Kâr odaklı şirketler belediyenin programına karşı çıkmıyor mu?

Hayır, bu konuda bir gerginlik yaşamıyoruz. Tam tersine sınırlı kâr sağlayan şirketler ile serbest piyasa şirketleri arasında çok iyi bir işbirliği var. İşleyiş şekli şu: Yeni kentsel kota yarattığımızda inşa edilecek konutların üçte ikisi sınırlı kârla çalışan şirketlere veriliyor. Diğer üçte biri serbest piyasa şirketleri tarafından inşa ediliyor. Ve aralarında çok verimli bir işbirliği gelişiyor. Örneğin serbest piyasa şirketleri sınırlı kârla çalışan bir şube açıyor ve sosyal konut yapımına dahil oluyor. Diğer yandan tarihsel olarak sınırlı kârla çalışan şirketler de serbest piyasa şubeleri açıyor ve yüksek kârlı konut yapımından pay alıyor. Sonuç olarak hangi binaların serbest piyasa, hangilerinin sosyal konut olduğunu asla anlayamıyorsunuz. Çünkü hepsi aynı firmalar tarafından yapılmış aşağı-yukarı aynı kalitede konutlar. Bu 100 yıllık bir geleneğin sonucu. Benim bugünkü mesajım ise şu: Bu model dünyanın diğer bölgelerine de aktarılabilir, yalnızca onların gerçeklerine, geleneklerine uyarlanması gerekiyor.

Arazinin sahibi kim? Arazi kime ait?

Harika sorunuz için teşekkür ederim. Bu soru ancak uygun fiyatlı konutun ne olduğunu bilen biri tarafından sorulabilir. Arazi bazen Viyana şehrinin mülkiyetindedir, bazı araziler rezerv biriktiren sınırlı

kârlı şirketlerin mülkiyetinde, bazı araziler de ulusal devlete ait şirket veya kuruluşların mülkiyetindedir. Bu durumda konu belediye ve araziden sorumlu bakanlık arasında müzakere meselesidir. Ve devlet elbette ki büyük kârlar sağlama peşinde olmuyor. Bazı araziler özel mülkiyetin ve bu durumda genellikle konuta dönüştürülecek bir tarım arazisi söz konusudur. Arazi fiyatları son yıllarda yükselişe geçti ve başa çıkabilmek için belediye yeni bir imar kategorisi geliştirdi. Bahsettiğim yaklaşık olarak şu anlama geliyor: 150’den fazla konut inşa etmeyi planladığınızda bunun 3’te 2’sinin sosyal konut olması gerekiyor. Ve sosyal konutun inşa edileceği alanlarda çok sıkı bir arazi fiyat sınırı var. Yani bu, arazi fiyatlarını dolaylı olarak kontrol etmenin bir yolu... İtiraf etmeliyim ki son derece radikal bir çözüm. Bununla birlikte yine de dünyanın diğer bölgelerine daha az radikal bir şekilde aktarılabilecek bir çözüm.

Şimdi de Viyana’yı yaşanabilir bir şehir yapan diğer faktörlere geçebiliriz.

Kısaca üç-dört nedene değineceğim. Bunlardan ilki, 1970’li yıllarda belediyenin toplu taşıma yatırımına öncelik vermesiydi. Böylelikle Viyana bu büyüklükte bir şehrin en yoğun ulaşım sistemlerinden birine sahip oldu. İkinci neden Viyana’nın en yürünebilir şehirlerden biri olması. 1990’ların ortasından 2010’a kadar tüm kaldırımların engelliler için erişilebilir olması sağlandı. Bugün kaldırımların tümü herkes tarafından rahatça kullanılıyor: Tekerlekli sandalyedeki yaşlılar olsun, pusette bebeği olan kadınlar

“Viyana dünyanın en yoğun toplu taşıma ağlarından birine sahip. 2010 yılında ulaşım ücretlerini ucuzlatmak için yıllık bilet uygulamasına geçtik. 365 euroya yıllık bilet alıp günde 1 euro karşılığında, istediğiniz sıklıkta, istediğiniz toplu taşıma aracını kullanarak istediğiniz her yere gidebiliyorsunuz”

olsun. Yani şehrimiz gerçekten yürünebilir. Üçüncü neden Viyana'nın çok yeşil bir şehir olması, kişi başına en yüksek yeşil alan yüzdesine sahip şehirlerden biri. Dördüncü neden ise Viyana tarihi boyunca bir kültür şehri oldu. Yalnızca yazın sıcak zamanlarında açık hava festivallerinin yapıldığı bir yer değil. Kış için de 204 tiyatromuz var; müzikholler, konser salonları var. Bazen delirmenin eşiğinde sürekli parti yapan bir şehir burası... Ve burada kültür ekonomik olarak herkes için erişilebilir. Bu arada çocukların en az %98'inin anaokuluna gitmesi ve anaokullarının ücretsiz olması da önemli bir gösterge.

Mercer'in yaşanabilir şehir değerlendirmesinde kullandığı göstergeler arasında siyasi istikrar, demokrasi, ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü, istikrarlı yatırıma erişim gibi konular da var. Elbette bu göstergeler belediyeden ziyade ulusal politikalarla ilgili ama biz burada şehir üzerine konuşuyoruz. İşte bu nedenle ben de yürünebilirlik, yeşillendirme, yani şehirlerde günlük yaşam kalitesini etkileyen konulara odaklanıyorum.

Yürünebilirlikten bahsettiniz. Viyana'da ulaşım türlerinin dökümü nedir, biliyor musunuz?

2010'dan bu yana toplu taşıma kullanımı hızla %33'ten %39'a yükseldi. Öte yandan özel araç kullanımını %33'ten %27'ye düşürdü. Pandemi bazı kaymaları da beraberinde getirdi ve sistemin tekrar istikrara kavuşması için hâlâ biraz zamana ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Yürüme oranı %30, bisiklete binme oranı ise %4,5'ten %9'a çıktı. Daha önce de belirtmiştim; Viyana dünyanın en yoğun toplu taşıma ağlarından birine sahip. 2010 yılında ulaşım ücretlerini

ucuzlatmak için yıllık bilet uygulamasına geçtik. 365 euroya yıllık bilet alıp günde 1 euro karşılığında, istediğiniz sıklıkta, istediğiniz toplu taşıma aracını kullanarak istediğiniz her yere gidebiliyorsunuz.

Bu 365 euroluk bilet herkes için geçerli mi?

Hayır. Öğrenciler ve emekliler için daha da ucuz. Bir milyondan fazla insan bu bileti kullanıyor. Uygulama sayesinde iki gelişme oldu: Yıllık bilet sahibi sayısı araç sahibi sayısını geçti. Diğer gelişme de belediyenin “Bir yerden bir yere nasıl gideceğim?” sorusu üzerinde düşünmesi oldu. Bu da ulaşım yaklaşımında bir değişim yarattı. Toplu taşıma altyapılarına büyük bir yatırım yapılmasına yol açtı. Bugün Viyana'da en yaygın ulaşım türü toplu taşıma çünkü ucuz, rahat, sık ve çok hızlı. Bu sayede günlük yolculuk sayılarında büyük ve hızlı bir artış görüldü. Kendi arabanızı almaktan çok daha hızlı. Belediye bisiklet altyapısına yaklaşık 10 milyon euro yatırım yapmaya devam ediyor. Toplu taşıma ağı ile entegre edilen yoğun bir bisiklet ağı geliştirildi. Buna bir de yüksek kaliteli kamusal alan eklediğinizde insana “Vay be!” dedirten büyük bir başarı kazanıldı.

Şehrin oldukça yeşil olduğunu söylediniz. Bu durum konut politikalarıyla mı bağlantılı yoksa tamamen başka bir konu mu?

Kismen bağlantılı ama bunun birkaç tarihi nedeni var. Eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parkları Viyana halkına verildi. Zamanında imparator

“Belediye, şehri çevreleyen bir yeşil kuşak oluşturma kararı aldı. Şehir içinde Viyana ormanı gibi var olan yeşil alanlarla yeni yeşil alanları yeşil bulvarlarla birbirine bağlayarak yeşil ağ geliştiriliyor. Bugün boşlukların olduğu yerlerde belediye ağaçlandırma yapıyor veya buraları korumalı kentsel tarım alanlarına dönüştürüyor. Hedef ise her Viyanalının 300 metre yürüdüğünde yeşil alana erişebilmesi”

eski avlanma yerlerini Viyana halkına günlük kullanım için bağışlamıştı. Şehrin merkezindeki bu parklar Viyana halkı tarafından, hatta Viyana'ya gelen herkesin de bildiği, çok sevilen yerler. Belediye, şehri çevreleyen bir yeşil kuşak oluşturma kararı aldı. Şehir içinde Viyana ormanı gibi var olan yeşil alanlarla yeni yeşil alanları yeşil bulvarlarla birbirine bağlayarak yeşil ağ geliştiriliyor. Bugün boşlukların olduğu yerlerde belediye ağaçlandırma yapıyor veya buraları korumalı kentsel tarım alanlarına dönüştürüyor. Hedef ise her Viyanalının 300 metre yürüdüğünde yeşil alana erişebilmesi. Bundan böyle yeni mahalleler tasarlarken merkezinde erişilebilir büyük yeşil alanlar (en az 7 hektarlık bir alan düşünün) olacak. Bu mahalleleri karma kullanım olarak düzenliyoruz. Yoğun toplu taşıma ağı olduğundan özel araç kullanımına da gerek duyulmayacak.

Son bir soru sormak istiyorum. Viyana'nın karşı karşıya olduğu riskler nelerdir?

Şu anda hepimizin karşı karşıya olduğu en büyük risk enerji fiyatları ve bunun önümüzdeki yıllar içinde hangi gelişmelere neden olacağı. Hepimiz yenilenebilir enerjiye geçiş yapmamız gerektiğini biliyoruz ve bunu yapacağız. Elbette, bu arada ekonomimizin ne kadar zorlanacağını bilemeyiz. Viyana hâlâ büyük

ölçüde doğalgaza bağımlı. Aslında 2040 yılına kadar bu bağımlılıktan kurtulmayı hedefleyen bir strateji üretilse de eski Amerikan Başkanı Eisenhower'ın bir sözü var: “Planlama elzemdir, vazgeçilmezdir ama aynı zamanda planların hiçbir değeri yoktur. Çünkü sonuçta onları gerçek hayata uyarlamamız gerekecek.” Viyana'nın kendi planlarını gerçekleştirmesini ve doğalgaz bağımlılığına fiilen veda edebilmesini yürekten ümit ettiğimi söyleyebilirim. Bu ilk risk. İkinci risk ise konut konusu. Elbette ki Viyana'da yaşayan birçok insan şehrin en güzel, tarihi bölgesinde bir daireye, hatta lüks bir daireye sahip olmayı ister. Bugün Viyana'da bir konut krizi söz konusu değil. Ancak konut sektöründe olayların gidişatına çok dikkat etmeliyiz. Viyana'nın karşısındaki üçüncü risk ekonomisinin turizme biraz fazla bağımlı olması. Aynı risk çoğu Avrupa başkenti için de geçerli. Turizm ve hizmet sektörleri çok büyük ve bunlar aynı zamanda ekonomilerin kırılğan sektörleri.

Size çok teşekkür etmek istiyorum. Bize zaman ayırdınız ve gerçekten çok aydınlatıcı oldu. Umarım sizi yakında İstanbul'da görebiliriz.

Bana böylesine keyifli bir sohbet fırsatı verdiğiniz için ben teşekkür ederim. Ve İstanbul'a, İstanbul halkına tüm iyi dileklerimi sunarım. #

—“Açık Radyo.” 95.0

Çizim:
Ohannes Şaşkal

CANLILAR ÂLEMİNİ TEHDİT EDEN DEV KRİZLER
ACİLİYET VE ADİLİYET
ÇERÇEVESİNDE ELE ALINMALI.

ACİLEN DEVASA BİR
SOSYAL HAREKET
YARATIP ADİL SOSYAL NORMLAR OLUŞTURMALIYIZ.

BUNLAR İÇİNSE
FARKINDALIK
YARATMAK ZORUNDAYIZ.

Prof. M. Levent KURNAZ Boğaziçi Üniv. İklim Değişikliği ve Politikaları Uyg. ve Araş. Merk

Biyçeşitlilik Kaç Para Eder?

Biyçeşitlilik, bir ekosistemdeki canlı türlerinin çeşitliliği ve bu türler arasındaki genetik çeşitlilik olarak tanımlanır. Biyçeşitlilik, gezegenimizdeki yaşamın zenginliğini ve çeşitliliğini ifade eder. Bu çeşitlilik bitkiler, hayvanlar, mikroorganizmalar ve diğer organizmaları içerir. Biyçeşitlilik, ekosistemlerin sağlığını ve işlevselliğini sürdürmek için çok önemlidir. Bir ekosistemdeki farklı türler, birbirleriyle karmaşık ilişkiler içinde bulunur ve birçok ekosistem hizmetini sağlar. Örneğin bitkiler oksijen üretir, toprak erozyonunu önler, su döngüsünü düzenler ve habitat sağlar. Aynı şekilde hayvanlar, tozlaşma, toprak havalandırması ve zararlıları kontrol etme gibi önemli işlevleri yerine getirir. Biyçeşitliliğin korunması, insanların doğal kaynaklara erişimini ve yaşam kalitesini etkiler. Tarım, ilaç endüstrisi, turizm ve diğer sektörlerde

biyolojik kaynaklara dayalı olarak ekonomik fırsatlar sağlar. Ancak insan etkinlikleri, habitat kaybı, iklim değişikliği, kirlilik ve türlerin yok olması gibi tehditler biyçeşitliliği tehlikeye atıyor.

BIYOEKONOMİNİN ÇEVRESEL SORUMLULUĞU

Biyoeкономи, biyolojik kaynaklardan elde edilen ürünler ve hizmetlerin ekonomik olarak değerlendirilmesi ve kullanılmasıyla ilgilenen bir kavramdır. Bu kavram, biyoteknoloji, tarım, orman yönetimi, gıda üretimi, ilaç endüstrisi ve çevre koruma gibi alanları içerir. Biyoeкономи, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi ve kullanılması yoluyla ekonomik büyümeyi teşvik eder. Biyoeкономи aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik ve toplumsal refahın artırılmasını da amaçlar. Bu nedenle biyoeкономи, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla ilgili ekonomik değerlendirmeleri de içerir. Biyoekonominin temel amacı, ekonomik büyümeyi destekleyen çevresel ve sosyal sorumluluğu da gözetmektir. Biyoekonomi dediğimizde aklımıza sürekli biyolojik kaynakları kullanarak elde edilebilecek kazanç geliyor. Oysa üstlerine bir fiyat etiketi koymak kolay olmasa da esas biyolojik kaynaklar, üzerine fiyat etiketi koymadıklarımızdır.

BIYOÇEŞİTLİLİK AZALIRKEN

Biyçeşitlilik, bitkilerin çiçeklerinin polenlerinin bir türden diğerine taşınmasını sağlayan farklı türlerin arasındaki etkileşimleri içerir. Bu, meyve ve tohum-

Fotoğraf: Wolfgang Hasselmann - Unsplash

Fotograf: Helena Hertz - Unsplash

ların oluşumunu sağlar ve çoğu bitki ürününün üretiminde kritik öneme sahiptir. Arılar, kelebekler, kuşlar ve diğer hayvanlar, bitkilerin polinasyonunda önemli rol oynar. Biyoçeşitliliğin azalması, polinatör türlerinin kaybına ve dolayısıyla tarım verimliliğinde düşüşe neden olabilir.

Biyoçeşitlilik, sulak alanlar, nehirler ve göller gibi su sistemlerinin temizlenmesine yardımcı olur. Farklı türler, suyun temizlenmesinde farklı roller üstlenir. Örneğin sucul bitkiler, zararlı maddeleri emer ve suyu filtreler. Aynı zamanda mikroorganizmalar sucul ekosistemlerde organik atıkları parçalar ve suyun temizlenmesine katkıda bulunur. Biyoçeşitliliğin azalması, su kalitesinin düşmesine ve su kaynaklarının kirlenmesine neden olabilir.

Biyoçeşitlilik, bitki örtüsünün büyümesi ve gelişmesi yoluyla atmosferden karbon emilimini artırır. Bitkiler, fotosentez süreci sırasında karbondioksiti emer ve oksijen üretir. Ayrıca bitki örtüsü, karbonu toprakta depolayarak karbon döngüsünü dengelemeye yardımcı olur. Ormanlar, mangrov ormanları, çayır ve diğer ekosistemler, karbon emiliminin

“Biyoekonomi dediğimizde aklımıza sürekli biyolojik kaynakları kullanarak elde edilebilecek kazanç geliyor. Oysa üstlerine bir fiyat etiketi koymak kolay olmasa da esas biyolojik kaynaklar, üzerine fiyat etiketi koyamadıklarımızdır”

de önemli bir rol oynar. Biyoçeşitliliğin azalması, karbon emilimini azaltabilir ve iklim değişikliğinin etkilerini artırabilir. Biyoçeşitlilik, ilaç endüstrisi için önemli bir kaynaktır çünkü doğal çevredeki bitkiler, mantarlar ve mikroorganizmalar, çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan etkin bileşenler içerir. Ormanlar, yağmur ormanları ve denizler gibi çeşitli ekosistemler, biyoçeşitliliğin ilaç endüstrisine sağladığı potansiyel kaynaklardır. Biyoçeşitliliğin azalması, yeni ilaç keşfi ve geliştirilmesinde engeller oluşturabilir ve insan sağlığı için önemli tedavi seçeneklerinin kaybına neden olabilir.

Bu nedenlerle biyoçeşitlilik; polinasyon, su temizliği ve karbon emilimi gibi ekosistem hizmetlerinin sağlanmasında kritik bir rol oynar ve insanların sağlığı, refahı ve ekonomisi için önemlidir. Bu durum ekosistem hizmetlerinin korunmasını, sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini ve biyoçeşitliliğin önemini vurgulanmasını gerektirir.

DOĞANIN BİZE SAĞLADIĞI HİZMETLERİN KORUNMASI

Biyoçeşitliliğin korunması, biyoekonomi üzerinde bir dizi olumlu etkiye sahiptir. Örneğin biyoçeşitliliğin korunması, biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik eder ve bu da yenilik ve inovasyonu destekler. Farklı bitki ve mikroorganizmalar, yeni ilaçlar, tarım ürünleri, biyoyakıtlar, biyoplastikler ve diğer biyolojik tabanlı ürünlerin keşfi ve geliştirilmesi için potansiyel kaynaklar sağlar. Ayrıca biyoçeşitliliğin korunması ekosistem hizmetlerinin devamını sağlar. Polinasyon, su temizliği, toprak verimliliği, karbon emilimi ve diğer ekosistem hizmetleri, biyoçeşitliliğin sağlıklı ekosistemlerde varlığına dayanır. Bu

“Toroslardaki yörükler artık daha düşük sıcaklıkta da yaşamlarını sürdürebilen arıları satın alarak kiraz yetiştirmeye devam ediyorlar. Eskiden doğada serbestçe var olan bu canlılar artık parayla alınıp satıldığı için biyoekonominin bir parçası haline geldi”

hizmetler; tarım, su kaynakları yönetimi, iklim değişikliği ve diğer alanlarda ekonomik faydalar sağlar. Son yıllarda bu açıdan yaşanan kayıplar özellikle tarımda zararlara yol açmıştır.

Turizm ve rekreasyon sektörleri de biyoçeşitlilik kaybından etkilenir. Korunan doğal alanlar; doğa turizmi, kuş gözlemciliği, doğa yürüyüşleri ve diğer açık hava etkinlikleri için cazip yerlerdir. Ülkemizde fazlaca değerlendirilmese de bu tür turizm faaliyetleri, yerel ekonomilere önemli gelir sağlar ve iş imkanları yaratır. Biyoçeşitliliği korumak, sürdürülebilir tarım ve orman yönetimini teşvik eder. Çeşitli bitki ve hayvan türlerinin varlığı, zararlılarla mücadelede doğal düşmanlar ve hastalıklara karşı dirençli çeşitlerin kullanımı gibi entegre zararlı yönetimi tekniklerini destekler. Aynı şekilde ormanların sürdürülebilir yönetimi, biyoçeşitliliğin korunmasına ve orman ürünlerinin uzun vadeli kullanımına odaklanır. Bugün çoğu üretimde doğal malzemelerin kullanılması ve sürdürülebilirliği tercih ediliyorsa bunu sağlamak için orman kaynaklarının çeşitliliğinin de korunması gerekiyor. Bundan dolayı biyoçeşitlilik

odaklı işletmeler, biyolojik kaynaklardan elde edilen ürünler ve hizmetlerin sürdürülebilir üretimini ve tüketimini teşvik eder. Bu, doğal kaynakların verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi ve istihdamı destekler.

Sürdürülebilirlikten bahsettiğimiz zaman çoğunlukla çevre ve doğa konularından bahsediyormuşuz gibi bir his doğuyor. Evet, çevrenin sürdürülebilirliği genel anlamda sürdürülebilirliğin başlıca temellerinden birini oluşturuyor. Ama doğanın bize sağladığı hizmetleri binlerce yıldır hep elimizin altında kabul ettiğimizden bunlara bir ekonomik değer biçmemişiz. Oysa Toroslardaki yörükler artık daha düşük sıcaklıkta da yaşamlarını sürdürebilen arıları satın alarak kiraz yetiştirmeye devam ediyorlar. Eskiden doğada serbestçe var olan bu canlılar artık parayla alınıp satıldığı için biyoekonominin bir parçası haline geldi. Dolayısıyla doğada serbestçe var olan biyoçeşitliliği korumanın da maddi bir değeri oluşmaya başladı. İnşallah bu değer ödeyemeyeceğimiz bir seviyeye ulaşmadan gözlerimizi açıp biyoçeşitliliğin de değerli olduğunu kavrarız. #

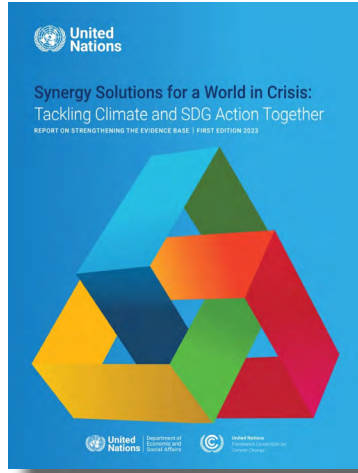
Sinerjiden Kuvvet Doğar

Elif Gökçe ŞAHİN
gsahin@alummi.harvard.edu

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı (UNDESA) geçtiğimiz Eylül ayında "[Kriz içindeki bir Dünya için Sinerjik Çözümler: İklim ve SKA Adımlarını Birlikte Ele Almak](#)" (Synergy Solutions for a World in Crisis: Tackling Climate and SDG Action Together) adlı bir rapor yayımladı. 14 kişilik uzman grubun beş ayda hazırladığı ilk raporda, iklim ve kalkınma konuları üzerinde sinerjik adımlar atmanın, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na (SKA) ulaşmakta önemli bir fırsat yaratacağı vurgulanıyor. Raporda öne çıkan bulgular şu şekilde:

- SKA'ların %50'sinden fazlasında yeterli ilerleme yokken %30'unda ise gerileme veya gecikme var.
- 30 yıldan bu yana ilk kez, çocukların aşılınması ve ülkeler arası gelir eşitsizliği gibi önemli kriterlerde gerileme görüldü.
- Küresel ısı artışı halihazırda 1,1 dereceyi buldu ve 2035 yılında kritik eşik olan 1,5 derece artışın gerçekleşmesi bekleniyor.
- 2010 ila 2020 yılları arasında iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölgelerde seller, kuraklıklar ve fırtınalar nedeniyle gerçekleşen ölümler 15 katına çıktı.
- Paris Anlaşması'nda belirtilen iklim değişikliği ile

"Küresel ısı artışı halihazırda 1,1 dereceyi buldu ve 2035 yılında kritik eşik olan 1,5 derece artışın gerçekleşmesi bekleniyor. 2010 ila 2020 yılları arasında iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölgelerde seller, kuraklıklar ve fırtınalar nedeniyle gerçekleşen ölümler 15 katına çıktı"

mücadele adımlarının %80'i 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile doğrudan örtüşüyor ve birlikte ele alınmaları etkilerini çok daha büyütecek.

- İklim ve SKA çabalarını bir arada ele almanın ekonomik geri kazanımı 2070 yılına kadar 43 trilyon dolar seviyesinde olabilir.
- Paris Anlaşması hedeflerini yenilenebilir enerjiye geçiş ve enerji verimliliği uygulamaları ile gerçekleştirmek, 2030 yılına kadar 24 milyon istihdam sağlayabilir.
- İklim finansmanının son 10 yılda iki katına çıkmasına karşın 1,5 derece artış hedefini sağlamak ve iklim değişikliğinin en kötü etkilerinden kaçınmak için 2030 yılına kadar yıllık 4,3 trilyon dolar seviyesinde bir finansman açığı halen devam ediyor.
- Yalnızca iklim hedeflerine odaklanmak, 2050 yılına kadar 84 milyon kişinin açlık sınırının altında yaşamasına neden olabilir.
- SKA ve Paris Anlaşması iklim aksiyonları arasında birçok benzerlik olmasına karşın, 173 Paris taahhüdünden yalnızca 23'ü doğrudan SKA ile örtüşüyor.

■ Paris Anlaşması ve SKA çabalarını birlikte yürütmek için yapılan her 1 dolar yatırımın 4 dolar geri dönüşünün olacağı hesaplanıyor.

Küresel Risklerde Beklentiler

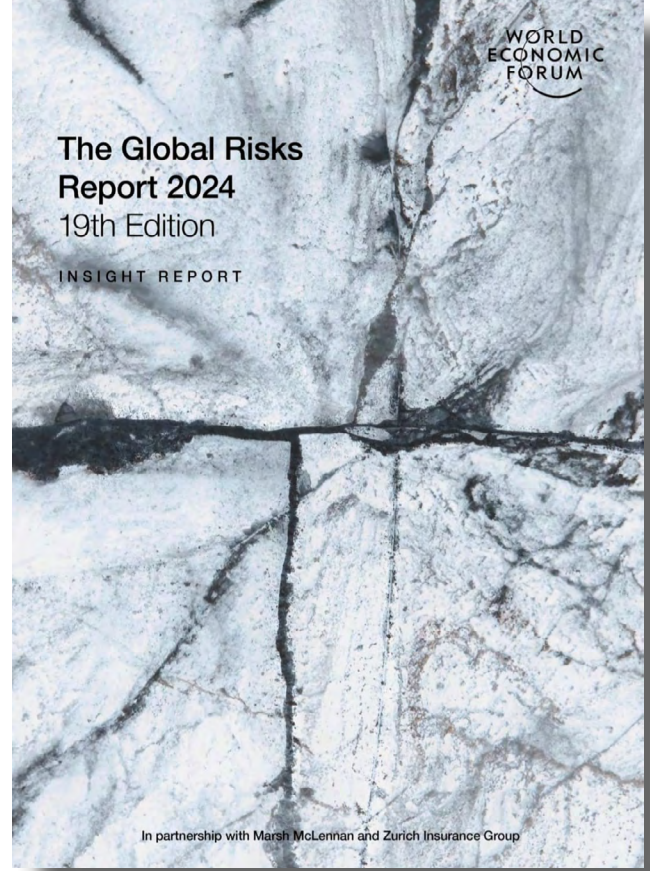
Dünya Ekonomik Forumu (WEF) bu yıl 19. kez yayımladığı "[Küresel Riskler Raporu'nun 2024 sayısı](#)" (Global Risks Report 2024) Küresel Risk Algı Anketi'ni 1.490 uzmandan alınan yanıtların analiz edilmesiyle oluşturuldu. 2023 yılında, Covid-19 pandemisi sonrası hayat ve süregelen Rusya-Ukrayna savaşı toplumda kırıklara yol açtı. Ayrıca Nijerya, Sudan, Gazze ve İsrail'deki politik sorunlar ve çatışmalar diğer dünya sorunlarına çok az odaklanılmasına neden oldu. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların %54'ü denge-sizlik ve küresel felaketler öngörüyor. Katılımcıların %27'si daha büyük kargaşalar beklerken %3'ü felaketlerin yakın vadede hayatımızı doğrudan etkileyeceğini öngörüyor. Uzmanların yalnızca %16'sı önümüzdeki iki yıl için durağan ya da sakin bir görünüm beklentisi içinde.

Sonuçların analizine göre, önümüzdeki iki yıl için öngörülen riskler (önem ve yoğunluk sırasıyla) şu şekilde:

- 1) Yanlış ve eksik bilgilendirmeler (dezenformasyon),
- 2) Aşırı hava olayları,
- 3) Sosyal kutuplaşma,
- 4) Siber güvenlik tehditleri,
- 5) Uluslararası silahlı çatışmalar (ilk 10'a bu yıl giren bir risk),
- 6) Ekonomik fırsat yoksunluğu,
- 7) Enflasyon,
- 8) Zorunlu göç,
- 9) Ekonomik daralma,
- 10) Kirlilik.

10 yıl içinde öngörülen riskler (önem ve yoğunluk sırasıyla) ise şu şekilde:

- 1) Aşırı hava olayları,
- 2) Yeryüzü sistemlerinin kritik değişikliği,
- 3) Biyoçeşitlilik kaybı ve ekosistem çöküşleri,

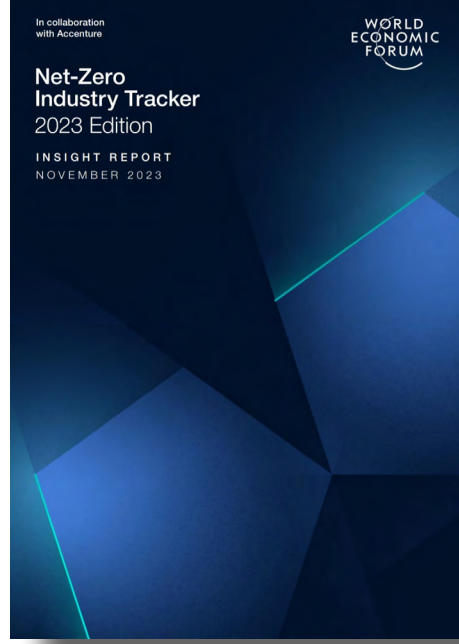

- 4) Doğal kaynak kıtlığı,
- 5) Yanlış ve eksik bilgilendirmeler (dezenformasyon),
- 6) Yapay zekanın olumsuz çıktıları,
- 7) Zorunlu göç,
- 8) Siber güvenlik tehditleri,
- 9) Sosyal kutuplaşma,
- 10) Kirlilik.

Sıralamalardan görüldüğü gibi çevresel riskler hem kısa hem de uzun vadede öngörülen risklerin önemli bir bölümünü oluşturuyor. Aşırı hava olayları riski 2024 yılı içinde kriz yaratacak en muhtemel risklerin başında geliyor. Fakat uzmanlar biyoçeşitlilik kaybı ve ekosistem çöküşleri ile yeryüzü sistemlerinin kritik değişikliği benzeri önemli çevresel riskler için kısa vadede aciliyet öngörmüyor. Yapılan analizde çevresel risklerin önceliği konusunda yaş grupları ve ait olunan gruba göre de farklılıklar gözlemlenmiş. Gençler yaşlılara göre çevresel riskler konusunda daha endişeli olurken sivil toplum kuruluşları ve devlet uzmanları çevresel riskleri yakın vadede, sanayi uzmanları ise uzun vadede öngörüyor. Önümüzdeki iki yıl içinde Bangladeş, Hindistan, Endonezya, Meksika, Pakistan, ABD, Birleşik Krallık gibi büyük ekonomilerin yaklaşık 3 milyar nüfuslarıyla seçime gitmesi dezenformasyonu kısa vadede en büyük risk konumuna getiriyor.

Ağır Sanayiye Ağır Fatura

Dünya Ekonomik Forumu (WEF), Kasım ayında Accenture danışmanlık şirketi ile birlikte "[Net-Sıfır Sanayi Takibi 2023](#)" (Net-Zero Industry Tracker 2023) adlı raporunu yayımladı. Rapor, ağır sanayi ve ulaşım sektörlerinin 2050 yılına kadar verilen net sıfır salım hedeflerine yönelik ilerlemeleri ile ilgili detaylı bir analiz sunuyor. Dünyadaki toplam seragazi salımlarının yaklaşık %40'ının kaynağı olan iki ana sektör, %90 oranında fosil yakıtlara bağımlı. Bu nedenle teknolojik gelişmelerin hızlanması ve bunu destekleyecek altyapıların inşa edilmesinin yanı sıra dönüşümün gerçekleşmesini sağlamak için gerekli finansmanın bulunması gibi çeşitli çözüm-

lere ihtiyaç duyuluyor. Güçlü bir politika takvimi ile sektörlerin ve ülkelerin birlikte çalışması, hedeflere ulaşılmasının sağlanmasında kritik önem taşıyor. Rapora göre, 2050 yılına kadar net sıfır hedefine ulaşılması için üretim, enerji ve ulaşım sektörlerine 13,4 trilyon dolar yatırım yapılması da gerekiyor. Bu rakam ortalama güneş, rüzgar, nükleer ve jeotermal enerji üretimi, temiz hidrojenin elektrolize edilmesi, karbon taşınması ile saklama maliyetlerinden oluşuyor. Gerekli olan teknolojilerin çoğunun 2030 yılından sonra piyasada yaygınlaşmasının beklenmesi nedeniyle şu anki maliyetleri oldukça yüksek.

Karbon Piyasaları ile Kaliteli Karbon Kredileri

Dünya Bankası, Aralık ayında "[Karbon Fiyatlandırmanın Durum ve Eğilimleri: Uluslararası Karbon Pazarları](#)" (State and Trends of Carbon Pricing: International Carbon Markets) adlı bir rapor yayımladı. Raporda; hem gönüllü hem de Paris Anlaşması altında kurulan karbon piyasalarının, özel sektör sermayesini geliştirmekte olan ülkelere etkili bir şekilde aktarma potansiyelinin olduğu vurgulanıyor. 120 ülkenin kabul ettiği karbon piyasaları, ülkelerin kendi hedeflerine katkıda bulunmakla birlikte özel sektör şirketlerinin de gönüllü iklim taahhütlerini yerine getirmek üzere aradığı kaliteli karbon kredilerini sağlıyor. Dünyanın, Paris Anlaşması hedeflerine ulaşması için geliştirmekte olan ekonomilere yapılması gereken yatırım miktarının 2050 yılına kadar her yıl 3 ila 6 trilyon dolar seviyesinde olması gerektiği hesaplanıyor.

Bu konuda 2023 yılındaki gelişmeler ümit vericiydi: Uluslararası Enerji Ajansı'na (IEA) göre, temiz enerjilere 2023 yılında 1,8 trilyon dolar yatırım yapıldı. Yatırımların büyüyerek devam etmesi gerekirken en öncelikli bölgeler, yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ekonomiler. Bu ekonomiler daha kısıtlı ve daha pahalı olan sermayenin hareketliliğini sağlamak için alıcıların doğrulanmış salım azaltımlarını satın aldığı karbon finansmanını kullanabilir. Buna ihtiyaç duyan alıcıların daha ziyade gelişmiş ülkelere olduğu varsayılırsa karbon finansmanı geliştirmekte olan ekonomilere bir finansal akış sağlayacaktır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne göre, kamu fonlarından temiz enerji için yapılan her 1 dolar seviyesindeki yatırım, özel sektörün 10 dolar seviyesinde yatırım yapmasını sağlıyor.

İş Dünyasında Dönüşümsel Yönetişim

Dönüşümsel yönetim, yeni bir hukuki kavram olmaktan ziyade iş dünyasına daha hesap verebilir, etik, kapsayıcı ve şeffaf olma çağrısı yapan, ilkelere dayalı bir yaklaşım. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın (SKA) 16'ncısı olan "**Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar**" ile doğrudan ilişkili olan bu yaklaşım daha adil, barışçıl ve refah seviyesi yüksek bir toplum olma yolunda da önemli bir araç olarak önümüzde duruyor.

Dönüşümsel yönetim hem içeride şirket için hem de dışarıda toplum için bir etki yaratmayı amaçla-

yan, daha geniş kapsamlı bir yönetim vizyonu ve isteği ortaya koyuyor. Bir başka deyişle geleneksel kurumsal yönetim anlayışına ek olarak çevresel ve sosyal riskleri ve fırsatları da yöneten ve en önemlisi paydaşlarla çözüm arayan bir yönetimi tanımlıyor. Benzer şekilde geleneksel kurumsal uyum da şirketlerden yalnızca kendi iş faaliyetleriyle ilgili mevcut yasalar, yönetmelikler ve standartları karşılamalarını ister. Dönüşümsel yönetim ise geleneksel uyumun ötesine geçerek yalnızca neyin yasalara uygun olduğunu değil, neyin doğru olduğunu da sorar. Bu bütüncül yaklaşım şirketlerin hem kendilerine hem de faaliyet gösterdikleri toplumlara fayda sağlayabilecek iç ve dış politikalar uygulamalarını mümkün kılar. Böylece ekonomik ve kurumsal sistemleri bir bütün olarak etkilemelerine imkan tanır.

EN GÜVENİLİR KURUM "İŞ DÜNYASI"

"[2023 Edelman Güven Barometresi](#)"ne göre iş dünyası, etik puanını 2020'den bu yana 20 puan artırarak araştırmaya dahil olan tüm kurumlar arasında hem yetkin hem de etik olarak görülen "en güvenilir" kurum oldu. Katılımcılar iş dünyasının iklim değişikliği, ekonomik eşitsizlik ve işgücünün yeniden eğitilmesi gibi alanlarda sorumluluk alarak elini taşın altına koymasını gerektiğini ifade ediyor.

Beklentiler bu yönde olmakla birlikte bu iş dünyasının tek başına başarabileceği bir görev değil. Bugün karşı karşıya kaldığımız çok katmanlı küresel sorunlar ancak birbirinden farklı birçok paydaşın işbirliği ile çözülebilir. Dönüştürücü yönetim, bu büyük sorunlara paydaşlarımızla birlikte çözüm bulabilmemiz için bize kılavuzluk edecek bir anlayış. Paydaşlarla işbirlikleri kurmak için ilk önce "güvenin tesis

Fotoğraf: SRYoji Iwata - Unsplash

edilmesi" gerekiyor. Daha şeffaf, hesap verebilir ve kapsayıcı bir iş kültürü, şirketlerin iç ve dış paydaşları nezdinde güven tesis etmelerini sağlayarak işbirliğini güçlendiriyor.

UN GLOBAL COMPACT ŞİRKETLERE REHBERLİK EDİYOR

Şirketlerin dönüşümsel yönetim anlayışını tüm organizasyona entegre edebilmesi için sistematik bir şekilde veri toplayıp bu konudaki ilerlemelerini ölçmeleri gerekiyor. Ancak şirketler nereden başlayacaklarını tespit etmekte zorlanabiliyor. Bu noktada UN Global Compact, şirketlere durum tespiti yaparak atacakları adımları belirlemelerinde destek olacak eğitim, rehber ve araçlar sunuyor. "[Dönüşümsel Yönetişim İş Dünyası Rehberi](#)" (Transformational Governance Toolkit) dönüşümsel yönetim kavramını açıklayarak şirketlerin bu alanda ne tür uygulamaları hayata geçirebileceğine dair rehberlik ediyor. UN Global Compact'in online eğitim platformu olan "[Akademi](#)"de de yönetim alanında birçok online eğitim ve içerik yer alıyor.

Bu kapsamda en son yayımladığı "[Yönetişim Öz Değerlendirme Aracı](#)" şirketlere yönetim konusunda kendilerini ölçmeleri için geniş bir çerçeve sunuyor. Online bir anket formunda etik liderlik, savunuculuk, hukukun üstünlüğü gibi birbirinden farklı ve kapsamlı 16 farklı başlıktan oluşan bu öz değerlendirme aracı şirketlere, dönüşümsel yönetim konusunda tüm iç ve dış süreçlerini gözden geçirme imkanı veriyor.

UN Global Compact Türkiye olarak iyi yönetim konusunda farkındalığı artırmak ve iyi uygulamalardan ilham almak amacıyla her yıl 16 Şubat'ta "SKA 16: İyi

TRANSFORMATIONAL GOVERNANCE AND THE ROLE OF THE CORPORATE BOARD AND EXECUTIVE LEADERSHIP

A BUSINESS BRIEF

"Şirketlerin dönüşümsel yönetim anlayışını tüm organizasyona entegre edebilmesi için sistematik bir şekilde veri toplayıp bu konudaki ilerlemelerini ölçmeleri gerekiyor. Ancak şirketler nereden başlayacaklarını tespit etmekte zorlanabiliyor. Bu noktada UN Global Compact, şirketlere durum tespiti yaparak atacakları adımları belirlemelerinde destek olacak eğitim, rehber ve araçlar sunuyor"

Yönetişim Günü" başlığıyla bir etkinlik düzenliyoruz. Bu yıl yine 16 Şubat'ta online olarak gerçekleştirdiğimiz etkinlikte "Öz Değerlendirme Aracı"nın Türkçe versiyonunu tanıtacağız. Etkinlikte ayrıca iş dünyasında dönüşümsel yönetim konusuna UN Global Compact üyesi öncü şirketlerin yön vermesi amacıyla kurulan "Transformational Governance Think Lab" katılımcısı şirketlerin temsilcileri, dönüşümsel yönetim anlayışını şirketlerinde nasıl entegre ettiklerini paylaşacaklar.

Başta SKA 16 olmak üzere tüm SKA'ların hayata geçmesinde kritik öneme sahip dönüşümsel yönetim anlayışının tüm kurumlarda yaygınlaşmasında iş dünyasına önemli bir rol düşüyor. Sorumlu iş dünyasının birçok alanda olduğu gibi yönetim alanında da uygulamayı yasaların ötesine taşıyarak dönüştürücü gücünü göstereceğine inanıyoruz. #

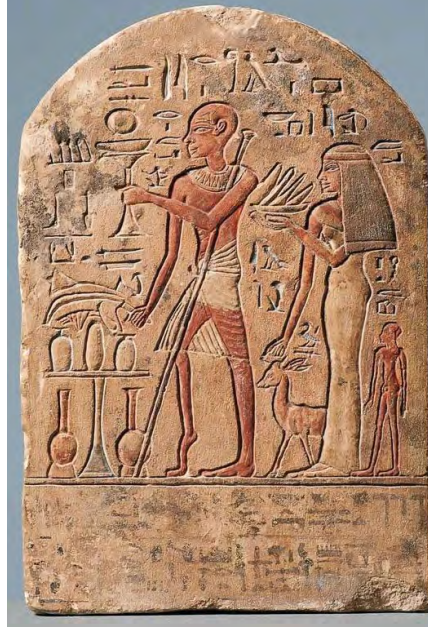
Ömer MIZRAK, mr.mzrk@gmail.com

“Güneş’in Patentini Alabilir misiniz?”

Tarım devrimi ile beraber yerleşik hayata geçip kalabalık gruplar halinde yaşamaya başladığımızdan beri virüs, bakteri veya parazit kaynaklı hastalıklarla başımız dertte. İnsan topluluklarının hayvanları evcilleştirip onlarla bir arada yaşadığı Neolitik dönem, hayvanlardan insanlara geçen çiçek hastalığı, kızamık, grip ve sıtma gibi hastalıklarla beraber sadece insanlarda görülen ve hızla yayılan çocuk felci gibi başka hastalıkların da bolca görüldüğü bir dönemdi. Bu dönemde tıp bilginin gelişmemiş olması ve yetersiz beslenme gibi sebeplerden dolayı insan hayatı ciddi biçimde kısalmış, doğal seçilim sonucu hayatta kalan bireyler dışında büyük oranda insan hayatını kaybetmişti.

Antik dönemlerden beri insanlığın uğraştığı bu hastalıklardan birisi de çocuk felcidir. Virüs kaynaklı bir hastalık olan çocuk felci (poliomyelit), virüsün merkezi sinir sistemimize bulaşması sonucu özellikle bacaklarda görülen zayıflık ile belirgin hale gelir. Felç geçirenlerin yaklaşık yüzde altısı ise felcin solunum kaslarına etki etmesinden dolayı hayatını kaybeder. Çocuk felci, geçmişte yaygın görülen bir hastalık olmalı ki, M.Ö. 1403-1365 yıllarına tarihlenen bir Antik Mısır stelinde bacağı deforme olmuş çocuk felçli

Çocuk felcine dair bilinen en eski temsil olan “Çocuk Felci Steli” Carlsberg Glyptotek Müzesi, Kopenhag. Fotoğraf: Mogens Jørgensen

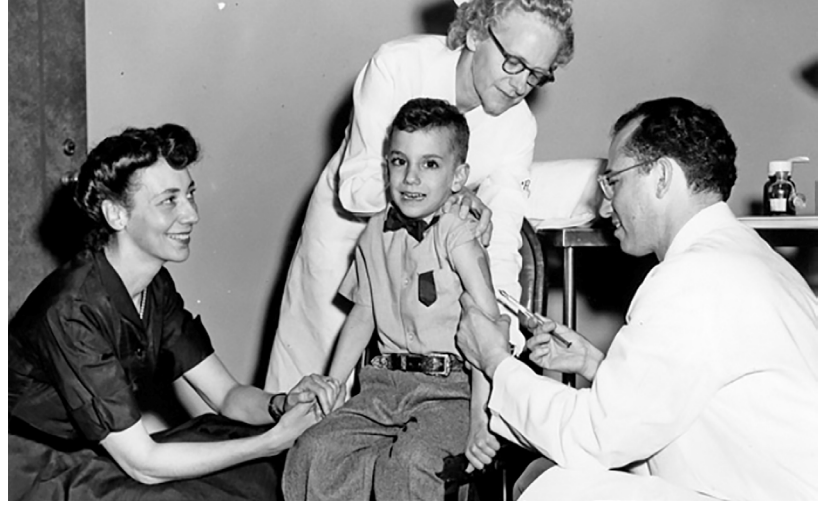
insan tasvirine rastlarız. Öyle ki, Carlsberg Glyptotek Müzesi’nde sergilenen bu stel, çoğunlukla “çocuk felci steli” olarak adlandırılır.

Yıllar boyunca sebebi anlaşılamayan bu hastalığın virüs kaynaklı bulaşıcı bir hastalık olduğu ilk kez 1909 yılında Avusturyalı bilim insanı Karl Landsteiner tarafından ortaya konulmuş ancak hastalığın tedavisi ve bu tedavinin çok kısa sürede hastalığı yok edecek düzeyde başarı göstermesi ancak 1954 yılında Jonas Salk’ın geliştirdiği aşı sayesinde mümkün olmuştur.

Rusya’daki baskılardan dolayı ABD’ye göçen yoksul bir ailenin ilk çocuğu olan Jonas Salk, tıp fakültesinden mezun olduktan sonra grip aşısını geliştirmek üzere Michigan Üniversitesi’nde çalışmalarına başlar ve kısa sürede epidemiyoloji alanında saygın bir bilim insanı haline gelir. 1952 yılında çocuk felci hastalığının sadece ABD’de 58 bin insana bulaşması ve 3145 kişinin ölmesi üzerine dikkatini çocuk felci aşısı geliştirmeye yöneltti. Salk, öldürülmüş çocuk felci virüsünden aşı elde etmeyi başardı. Buraya kadar başarılı bir bilim insanının biyografisi olarak okunabilecek gelişmeler, Salk’ın aşığı geliştirip uygulama sürecinde yaptığı tercihlerle bilimsel etik konusunda insanlığa yol gösterecek ders niteliğinde bir hikâyeye bürünür.

Salk öncelikle, geliştirdiği aşığı masum hayvanlar ya da ekonomik zorluklar nedeniyle denek olmayı kabul eden insanlar değil kendisi ve çocukları üzerinde test ederek işe koyulur. Bu aşılama anını oldukça net hatırlayan oğlu Peter, babasının bir gün elinde şiringalar ve iğneler ile eve geldiğini, hepsini kaynar suda sterilize ettikten sonra sırayla çocukları aşıladığını dile getiriyor. Başarılı bir şekilde antikor geliştirdiği görülen bu aşılar, bir sonraki yıl yaşları altı ile dokuz arasında değişen bir milyon çocuğa uygulandı ve aşuların başarısı onaylandı. Ancak aşının asıl etkili olduğu nokta, Salk'ın aşından patent almayı reddetmesi ve aşı yöntemini birden fazla firma ile paylaşarak yaygın biçimde üretilip dağıtılmasını sağlamasıdır. Öyle ki, çok düşük maliyetlerle üretilip dağıtılan aşular, sadece birkaç yıl içerisinde vaka sayısında %80-90 civarında bir düşüş sağlamış ve çocuk felci hastalığı hızla tarihe karışmıştır. Salk'ın çocuk felci ile mücadele sürecinde başından sonuna dek izlediği yol, yakın dönemde yaşadığımız COVID-19 pandemisinde doğal olarak yeniden gündeme geldi. Bilimin çok daha gelişmiş olduğu bir dönemde mücadele ettiğimiz SARS-CoV-2 virüsüne karşı daha kısa sürede, daha etkin ve çeşitli aşular üretmeyi başardık. Ancak küreselleşen dünyada hızla yayılmasını beklediğimiz aşuların, gelir eşitsizliği sebebiyle bazı ülkelere ulaşamadığını gördük ve yetersiz erişim sebebiyle yüz binlerce insanın çözümü bulunmuş bir hastalıktan öldüğüne tanık olduk. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyelerinden Hindistan ve Güney Afrika, bu sebeple aşular üzerindeki patent hakkından -en azından yoksul ve gelişmekte olan ülkelerde- feragat edilmesi gerektiğine dair [müzakere çağ-](#)

Jonas Salk, geliştirdiği çocuk felci aşısını oğlu Peter üzerinde denerken

"İnsanlık olarak uzun zamandır bir tercihin şafağında oyalanıyoruz. Ya 'Bu aşının patenti kime ait?' diye soran muhabire 'Tüm insanlara, Güneş'in patentini alabilir misiniz?' diye soran Jonas Salk'ı örnek alacağız ya da patent almadığı için 7 milyar dolar kaybettiğini hesaplayan Forbes dergisi yazılarını okuyarak Salk'ın ne kadar saf olduğunu düşüneceğiz"

[rısında](#) bulundu. Çünkü aşılamanın ilk yılında uygulanan yaklaşık 1,5 milyar doz aşından yalnızca %0.2'si düşük gelirli ülkelerde uygulanmış, Hindistan ve Brezilya gibi aşıya erişemeyen ülkelerde haftalık ölüm sayısı 36 binin [üzerine çıkmıştı](#). Fakat Moderna, Johnson&Johnson, AstraZeneca, Pfizer ile BioNTech gibi firmalar, aşı üretmenin öngörülemez ve maliyetli bir süreç olmasından dolayı bu teklife karşı çıktı. Buna karşılık patent hakkından feragat edilmesi gerektiğini savunan ülkeler, bugüne dek farklı hastalıklara yakalanmış en az 11 milyon Afrikalının patentli ilaçlara erişim eksikliği nedeniyle hayatını kaybettiğine dikkat çekti. Gerçekten de aşidaki patentler ve zamanla gerçekleşen tekelleşme sonucu rekabetin azalması ile aşı ücretlerindeki yükselme, özellikle yoksul ülkelerde aşıya erişimi ciddi miktarda kısıtlamakta ve hastalıkların çözümü bulunmuş olmasına rağmen kâr hırsı yüzünden binlerce insan hayatını kaybetmekte. Örneğin bir dönem kadın ölümlerinin en temel sebeplerinden birisi olan Papilloma virüsünün neden olduğu rahim ağzı kanseri,

HPV aşısı ile büyük oranda önlenabiliyor. HPV aşılarının, serviks, anal, vajinal ve vulvar kanserlerde %70-80 oranında koruma sağlayabilecek düzeyde etkili olmasına rağmen yalnızca 2020 yılında 342 bin kadının rahim ağzı kanseri nedeniyle [hayatını kaybettiğini](#) bilmek sizi şaşırtabilir. Ancak aşının patentli olduğunu, çoğu yoksul ülkede yaşayan milyonlarca kız çocuğunun bu aşıya erişiminin olmadığını, Türkiye’de 3 doz HPV aşısının 10 bin TL civarında [satıldığını](#) bilmek, gelir eşitsizliği ve patentlerden kaynaklanan kâr hırsının türümüz üzerinde nasıl yıkıcı etkiler yaratabildiğini göstererek şaşkınlığınızı öfkeye de dönüştürebilir. Hatta kâr hırsının hastalıklarla tek ilişkisinin patentler üzerinden ilerlemediğine, daha fazla para kazanmak için doğanın tahrip edilmesiyle ortaya çıkan küresel iklim değişikliğinin sebep olduğu sıtmanın da yine yoksul ülkelerde milyonlarca insanı öldürdüğüne şahit olmak karmaşık duygu evreninize bir miktar karamsarlık da ekleyebilir.

Neolitik dönemden beri uğraştığımız ve Antik Çin, Mısır, Yunan kaynaklarının çoğunda karşımıza çıkan bir başka hastalık olan sıtma, anofel cinsi dişi sivrisinekler aracılığıyla yayılan plazmodyumların sebep olduğu ve tarihte en fazla insan öldüren hayvan kaynaklı hastalık. Sıcaklık, yağış düzeni, nem gibi iklim koşullarındaki değişiklikler; sivrisineğin ömrü, sivrisinekte sıtma parazitlerinin gelişimi ve sıtmanın bulaşması üzerinde büyük bir etkiye sahip. 1950’li yıllardan itibaren küresel sıcaklıkların ciddi biçimde artması, sivrisineklerin hızla çoğalmasına sebep olmuş ancak 1975’te etkin mücadele sayesinde hastalık hızlı bir düşüş gös-

Dominik Cumhuriyeti’nde bulunan kehribar içerisinde fosilleşmiş yaklaşık 15-20 milyon yıllık plazmodyum yayan sivrisinek fosili
Fotoğraf: Oregon Eyalet Üniversitesi’nin izniyle George Poinar

termiştir. Fakat son yıllarda iklim değişikliğine bağlı olarak sıtma vakaları yeniden artmaya ve daha önce görülmeyen bölgelerde de yaygınlaşmaya başladı. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) de, 2030-2050 arasında sıtma kaynaklı ölümlerin hızla artacağına [dikkat çekiyor](#). Bu konuda Anadolu Ajansı’na konuşan Prof. Dr. Emine Didem Evcı Kiraz, hastalığın giderek kuzeye doğru yayılım göstereceğini, ülkemizde de geçmişte sıtmanın görüldüğü Güneydoğu Anadolu’nun yanı sıra daha önce sıtmanın görülmediği iç ve kuzey kesimlerde de sıtma vakalarına rastlanabileceğini dile getiriyor.

İnsanlık olarak uzun zamandır bir tercihin şafağında oyalanıyoruz. Ya “Bu aşının patenti kime ait?” diye soran muhabire “Tüm insanlara, Güneş’in patentini alabilir misiniz?” diye soran Jonas Salk’ı örnek alacağız ya da patent almadığı için 7 milyar dolar kaybettiğini hesaplayan Forbes dergisi yazılarını okuyarak Salk’ın ne kadar saf olduğunu düşüneceğiz. Ya Salk gibi “birbirimizin içindeki en iyiyi ortaya çıkarmaya çabalayarak” beraber yaşamayı öğreneceğiz ya da aşıya erişemeyen milyonlarca kız çocuğunun adım adım ölüme yaklaşmasını fikri mülkiyet hakkı yanında önemsiz bir detay olarak değerlendireceğiz. Ya sürdürülebilir ekolojik politikalar ile birlikte yaşayabileceğimiz bir dünya inşa edeceğiz ya da kâr hırsıyla doğayı talan eden firmaları seyre dalarak hep birlikte bataklığa gömüleceğiz. Ve görülen o ki, Güneş’i dahi patentlemek isteyenlerle “yalnızca burjuvazi için parlayacaksa Güneş’i bile söndürmek” isteyenler arasında bir tercih yapmak zorunda kalmamak için elimizi çabuk tutmamız gerekiyor. #

SMA Önlenebilir Bir Hastalıktır

Siz de düzenli bağışçımız olarak daha fazla SMA hastasının hayata etkin katılımı için yürüttüğümüz çalışmalara destek olabilirsiniz.

Toplumda SMA farkındalığını artırmak, hasta ve hasta ailelerinin tedavi, eğitim ve sosyal haklara erişimini sağlamak üzere çıktığımız yolda, destekçilerimiz ve bağışçılarımızdan aldığımız güçle geleceğe umutla bakıyoruz.

TÜRKİYE SMA VAKFI

www.sma.org.tr

Bağış sayfası için
QR'i okutunuz.

Gülin YÜCEL, Brika Sürdürülebilirlik
gulin@brikasurdurulebilirlik.com

Sürdürülebilirlik İletişimi için Sosyal Medya

Gezegeni tehdit eden konulara acil çözüm aradığımız şu dönemde, kitleleri gündemin etrafında tutabilmek ve harekete geçirmek çok önemli.

En etkili ve hızlı ortamımız, ötesinde en uygun maliyetli iletişim aracımız, kuşkusuz sosyal medya. GenZ gibi bu dünyaya doğmuş diğer bir deyişle “dijital yerliler” bir yana sosyal medya üzerinden milyonlarca insana erişim mümkün. Üstelik farklı kanalları ile çeşitlilik de mümkün; örneğin TikTok ile GenZ’ye hitap ederken daha yaşlı izleyici kitlesi YouTube veya Instagram gibi farklı kanallardan faydalanabiliyor.

Bu ortamı desteklemek üzere milyonlarca içerik üreticisi de var. İnternet ortamında iklim değişikliği veya sürdürülebilirlik konularını bir şekilde ele alan yaratıcı kitlenin kesin sayısını belirlemek imkansız olsa da burası hızla gelişen bir alan –üstelik hem içeriklerin çeşitlenmesi hem de bu yaratıcılar arasına katılmak isteyenler için büyük potansiyele sahip.

Diğer yanda sürdürülebilirlik iletişimi açısından sosyal medyanın faydalı olarak gördüklerimizle beraber dikkatli davranmamız gereken yönleri de mevcut.

NİYE SOSYAL MEDYA?

1 Sosyal medya platformları, sürdürülebilirlik mesajlarının anında küresel bir kitleye ulaşmasını sağlayan büyük bir **erişime ve erişilebilirliğe sahip**. Bu erişilebilirlik, coğrafi engelleri ortadan kaldırır ve her nerede olursa olsun kitlelerin, konumdan bağımsız olarak bilgiye ulaşmasını sağlar.

Ana akım kanallarının iklim gündemine verdiği yayın

önceliğinin ne kadar az olduğuna bakıldığında sosyal medyanın erişilebilirlik avantajı daha da ortaya çıkıyor. [Media Matters](#)’ın analizi, kurumsal yayın kuruluşları ve büyük kablolu haber ağlarının, iklim gündemi ile ilgili en önemli yıllık toplantı olan ve 28’incisi geçtiğimiz Aralık’ta Dubai’de yapılan COP28 hakkında, 102 segmentte toplam sadece 5 saat 42 dakikalık yayın yaptığını ortaya koyuyor. Üstelik bu, toplam 3 saat 48 dakika ayrılan COP27’ye verilen süreyle karşılaştırıldığında bir artışı temsil ediyor.

Ana akım medyanın sürdürülebilirlik iletişimi bakımından bu kadar eksik kaldığı durumda sosyal medya önemli bir açığı kapatmaya çalışıyor.

Diğer yanda beklentiyi bu kadar büyük tuttuğumuzda ise **düşünülmesi gereken, sosyal medyadan yayınlanabilginin doğruluğundan ve gerçekten önemli bilginin** yayıldığından nasıl emin olacağız.

2 Sosyal medya, örgütlerin kitleleriyle doğrudan iletişim kurması ile **katılımı** ve sürdürülebilirlik konuları etrafında anlamlı **diyalogları** teşvik eder. İki yönlü iletişimi kolaylaştırır ve bireylerin sürdürülebilirlik hakkındaki konuşmalara katılmasını sağlayarak toplumsal etkileşimi artırır.

Bu durum fiziksel katılımın yerine (maalesef ki) geçmiş değil. Dubai’deki COP28, yaklaşık 100 bin kişinin katılımıyla dev bir organizasyona dönüşmüştü. 23.500 resmi hükümet temsilcisi, 27.208 uzman/akademisyen ve yaklaşık 14.000 sivil toplum temsilcisi zirveye katıldı.

Bu yüksek katılımın sosyal medya üzerindeki izdüşü-

mü de katsayısal oldu.

Gerçekten bu kadar yüksek seviyeli bir katılım gerekli miydi sorusunu da araya bırakarak, sosyal medya tarafına geçmeyi ve bu katılım sayesinde sosyal medya üzerinden paylaşılan haberlerin kitlesel iletişim ve diyalog için önemi etrafında kalmayı tercih ediyoruz.

3 Etkileycileri ve akran ağlarını kullanmak, sürdürülebilirlik mesajlarını artırabilir ve yeni kitlelere ulaşabilir. Etkileycilerle işbirliği, sürdürülebilirlik girişimi hikayelerini ortaya çıkarır; takipçilerinin daha sürdürülebilir davranışlar ve yaşam tarzları benimsemelerini teşvik edebilir.

İzleyicilerini; sürdürülebilirlik konularında eylem çağrıları, kampanyalar, imza kampanyaları ve savunuculuk çabaları aracılığıyla harekete geçirmek için bir platform sağlar. Bireyleri, imza kampanyalarına katılarak, gönüllü olarak görev alarak veya topluluk girişimlerine katılarak somut eylemler almaya teşvik eder ve toplu etki yaratır.

Oluşan **topluluklar** için işbirliği, bilgi paylaşımı ve ortak problem çözmeye yönelik bir platform sağlar; sürdürülebilirlik hedeflerine doğru birlikte çalışmayı teşvik eder.

Yine bu noktada emek harcanması gereken konu, fazla ve organize olmayan paylaşım ile gerçek konuların konuşulmasını riske atıp atmadığımız. Sosyal medyanın "organize olmayan organizasyonu" katılım ve diyalog arayışımızı nasıl artırabilir, bunu gözden geçirmeliyiz.

4 Hikaye anlatımı ve görsel içerik sağlaması da sosyal medyanın etkili bir sürdürülebilirlik iletişimi yapmasını pekiştirir. Hem karmaşık bir konu olan

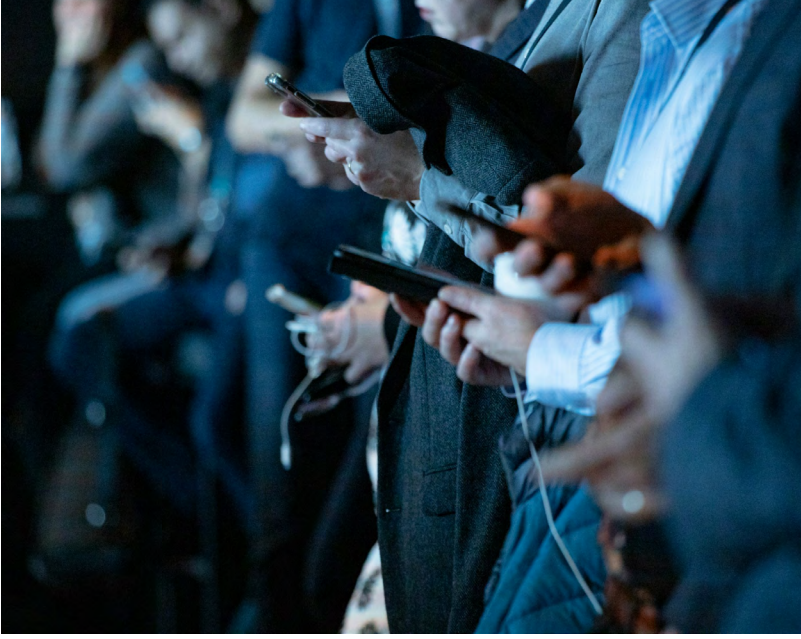

Fotoğraf: Sara Kurfess - Unsplash

sürdürülebilirlik kavramının görsel olarak çekici ve anlaşılır bir şekilde gelmesine hem de hikayeler üzerinden insancıl ve duygusal etki paylaşımına ortam yaratır. **Gelişim ve farkındalığı artırarak**, sürdürülebilirlik sorunları, çözümler ve en iyi uygulamalar hakkında güçlü bir eğitim aracı olarak hizmet eder. Örgütler, bilgilendirici içerikler, makaleler, raporlar ve eğitim kaynakları paylaşarak izleyicilerini bilgilendirebilir ve onları bilinçli kararlar almaya ve sürdürülebilir eylemlere teşvik edebilir.

5 Son olarak sosyal medya, örgütlerin sürdürülebilirlik taahhütleri ve eylemleri konusunda şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlayan bir platform olarak hizmet eder. Paydaşlar, örgütlerin çevresel ve sosyal etkilerini inceleyebilir ve bu onları hesap verebilir kılar. Sürdürü-

"En etkili ve hızlı ortamımız, ötesinde en uygun maliyetli iletişim aracımız, kuşkusuz sosyal medya. GenZ gibi bu dünyaya doğmuş, diğer bir deyişle 'dijital yerliler' bir yana, sosyal medya üzerinden milyonlarca insana erişim mümkün"

“Sosyal medya, örgütlerin sürdürülebilirlik taahhütleri ve eylemleri konusunda şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlayan bir platform olarak hizmet eder. Paydaşlar, örgütlerin çevresel ve sosyal etkilerini inceleyebilir ve bu onları hesap verebilir kılar”

lebilirlik iletişimde şeffaflık ve samimiyet sergileyenler, izleyicileriyle güven ve inanç ilişkisi kurma olasılığını artırır.

SOSYAL MEDYA ÜZERİNE ÖNERİLER

Bu noktada, her zaman olduğu gibi, odağımızı özel sektöre yönlendirip dikkat edilmesi gereken konuları ve önerilerimizi sıralamak isteriz:

■ Okurken veya paylaşırken içeriklerin **bilim temelli olmasına** ve **referanslarının güvenilirliğine** dikkat etmek gerekir. Farklı şeyleri tartışabiliriz ancak, örneğin iklim konusundaki tartışmaların altında, mutlaka bilim temelli veriler ve araştırmalar pusulamız olmalı. Her zaman bunu ayırt edemeyebiliriz. Bu noktada etrafımızda bilgisine başvurabileceğimiz akademisyenlerin ve danışmanların olması önemlidir.

■ **Asıl noktaya gelin...** Karmaşık bir fikri veya çözümü anlatmak kolay değil kuşkusuz. Kurumsal içerik yaratıcılarının da bu karmaşık fikri iletmek için çok kısa bir kesitleri var. Bu durumda konuları dağıtmadan, esas iletmek istediğiniz mesaja odaklanın. “Şu kadar” milyon lira

harcayarak bir atık tesisini kurmuş olmanız mı daha önemlidir yoksa bu tesis sayesinde geri dönüştürülemez atığı ortadan kaldıracağınız mı? Karar verin ve asıl olanı paylaşın.

■ Resmi raporlamanızda ne kadar şeffaf olsanız bile tüketiciler yalnızca sürdürülebilirlik performansını izleyen ölçümlerden etkilenmezler. İlerlemeniz hakkında tüketicilere daha canlı ve daha dürüst hissettirecek **gerçek hikayeler anlatın** veya bunu sizin için yapacak bir **etkileyciye başvurun**.

■ **Hedef kitleyle konuşun.** Yalnızca kendi görsellerini oluşturmaya veya mükemmelleştirmeye odaklanmanız yetmez. Takipçilerin ilgi alanlarına ve sizden beklediklerine yönelik içerik sunmanız gerekir. Bununla birlikte marka yönetiminin de yapılması, marka imajını iyileştirmeye yönelik odaklılık da devamlı olmalıdır.

■ **Dürüst olun.** Birçok araştırma bize, özellikle Z kuşağının, markaları yeterince samimi ve dürüst bulmadığını göstermektedir. Bunun tek çözümü var: Daha fazla samimiyet; sürekli ve içten samimiyet ile hikayelerimizin paylaşılması.

Tüm burada bahsedilenler, kuşkusuz [sürdürülebilirlik iletişimi](#) üzerine geçtiğimiz aylarda kaleme aldıklarımızın devamıdır ve bir bütün içerisinde ele alınmalıdır.

Sonuç olarak sosyal medya, erişim, katılım, diyalog, eğitim, savunuculuk, şeffaflık ve işbirliği gibi önemli yönleriyle sürdürülebilirlik iletişimde kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal medyanın gücünü etkili bir şekilde kullanarak, kurumlar sürdürülebilirlik çabalarını artırabilir, eylem teşvik edebilir ve daha sürdürülebilir bir gelecek için pozitif değişim yaratabilir. #

Tedavi gören çocuklar için

umudu,

geleceğimiz için

doğayı koruyun!

Hemen İncele

Sürdürülebilirlik ve Kooperatifçilik

Kooperatifçilik, “Biz Üretiyoruz, Öyleyse Biz Yönetiriz” savının eylem alanı olarak özgürleştirici ve piyasanın ezici etkileri karşısında alternatif bir ekonomi ve sağlıklı bir sürdürülebilir kalkınma için önemli bir potansiyele sahip. Bu potansiyelin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ise toplumların çabası ve iradesi belirleyecek.

 Ezhan ARCA, Nihat NUYAN

Uluslararası Kooperatif İttifakı (ICA), kooperatif tanımını “ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve hedeflere ulaşmak amacıyla gönüllü olarak bir araya gelen kişilerin ortaklaşa sahip olduğu ve demokratikçe yönettiği otonom birlik” olarak [yapıyor](#).

Modern kooperatiflerin başlangıcı; işçilerin, çiftçilerin ve küçük işletme sahiplerinin kaliteli gıdaya, tarım ürünlerinin verimli işlenmesine, pazarlamaya ve finansa erişimi sağlamak amacıyla kaynaklarını birleştirme ihtiyacını hissettikleri Sanayi Devrimi olarak tarihlenebilir. Yaygın olarak ilk modern kooperatif hareketinin ise, Rochdale Öncüleri tarafından İngiltere’de kurulduğu [kabul ediliyor](#).

Eşitlikçi Rochdale Öncüleri topluluğu, 1844 yılında, Kuzey İngiltere’nin Rochdale kasabesindeki pamuk fabrikasında çalışan 28 zanaatkar tarafından ku-

ruldu. Sanayi Devrimi’nin düşük ücretler ve kötü çalışma koşullarını beraberinde getirmesi sonucunda dokumacılar, gıda ve diğer ev giderlerini karşılayamayacak duruma geldi. Ardından dokumacılar kendi sınırlı kaynaklarını bir araya getirerek uygun fiyata un, şeker, tereyağı ve yulaf ununu alıp görece düşük bir fiyata satacak bir mağaza açmaya karar verdiler. Daha önceki başarısız girişimlerinden ders çıkaran Rochdale Öncüleri, kooperatiflerini işletmek için “[Rochdale İlkeleri](#)” metnini oluşturdu. Yanı sıra ürün yelpazesini genişletti ve yüksek kaliteli, saflığı korunmuş malzemeleri satarak tanındı.

Başlangıçta haftada yalnızca iki gece açık olan kooperatifler, üç ay içinde, haftanın beş günü açılmaya başladı. Hareket altıncı yılına geldiğinde 500’e yakın kooperatif kurulmuştu. 19. yüzyılın ortalarında Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya’da da gelişen kooperatifler, 20. yüzyılın başlarında tüm dünyaya yayıldı.

ICA, gerçekleştirilen ilk kongre ile 1895 yılında, Londra’da kuruldu. Arjantin, Belçika, İngiltere, Danimarka, Fransa, Almanya, Hollanda, Hindistan, İtalya, İsviçre, Sırbistan ve ABD’den kooperatifleri temsil eden delegeler, ICA’nın bilgi sağlama, kooperatif prensipleri

Uluslararası Kooperatif İttifakı (ICA), kooperatif tanımını “ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve hedeflere ulaşmak amacıyla gönüllü olarak bir araya gelen kişilerin ortaklaşa sahip olduğu ve demokratikçe yönettiği otonom birlik” olarak yapıyor.

tanımlama ve savunma, uluslararası ticareti geliştirme amaçlarını [belirledi](#).

ICA 1900 yılına gelindiğinde 54 üyeye ulaşmıştı. İttifak, barış ve demokrasiye bağlılığı ile siyasi tarafsızlığını koruması sayesinde her iki dünya savaşını da sağ salim atlatan nadir uluslararası kuruluşlardan biri oldu. 129 yıl önce ICA'nın kurulması ve kooperatif modelinin devam eden gücü, dünya ölçeğindeki geçerliliğinin ve katkısının bir kanıtı. Bununla birlikte yeni kooperatif biçimleri ve türleri ortaya çıkmaya devam ediyor.

İlk olarak 1970'lerin sonlarında İtalya'da kurulan sosyal kooperatifler tüm dünyaya yayılmaya devam etti. Öte yandan son zamanlarda yenilikçi kooperatif girişimcilik modelleri etrafında; serbest çalışan kooperatifleri, topluluk kooperatifleri ve farklı türdeki çok paydaşlı kooperatifler ortaya çıktı. İnsanların sosyoekonomik ihtiyaçları geliştikçe ve ortak istekler daha iyi bir dünya inşa etmeye yönelik kolektif iradeye dönüştükçe yeni kooperatif biçimlerinin ortaya çıkacağı ise açık.

Dünya Kooperatif Monitörü'nün [2022 sayısına](#) göre insan nüfusunun en az %12'si dünya genelindeki 3 milyon kooperatiften birinin üyesi. Yanı sıra kooperatifler istihdam edilen nüfusun %10'una çalışma fırsatları sağlıyor. Kooperatiflerin toplumun gelişmesi için ihtiyaç duyduğu hizmetleri ve altyapıyı teşvik ettiği günümüzdeki en büyük 300 kooperatif toplamda 2.146 milyar dolar ciro elde ediyor.

Çağdaş kooperatifçiliğin Türkiye topraklarındaki ilk örneği, 1863 yılında devletin kurduğu tarım ve kredi kooperatifçiliği benzeri bir yapı işlevi gören “memleket sandıkları” olarak kabul ediliyor. Bununla birlikte Türkiye'deki kooperatifçiliğin esas temelleri Mustafa

Kemal Atatürk tarafından erken Cumhuriyet döneminde atıldı. 1920'den vefatına kadar kooperatifler üzerine çalışmalar gerçekleştiren Atatürk, bu dönemde kooperatiflere yönelik yapılan tüm hukuki düzenlemelere de öncülük etti. Atatürk'ün vefatının ardından 1960'a kadar olan dönemde Türkiye'deki kooperatifçilik hareketi durağan geçti. 1961 Anayasası'nın 51. Maddesi'nde “Devlet, kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır” ifadesinin yer alması kooperatifçiliğin gelişmesi için devleti daha aktif ve sorumlu hale getirdi ve Türkiye'deki kooperatifçilik faaliyetleri tekrar yükselmeye başladı. Kurulmaya başladığı ilk dönemde kooperatifler toplumsal ve ekonomik nedenlerle tarımsal alanlarda ortaya çıktı. Uzun yıllar tarımsal alanda yoğunlaşan kooperatifler daha sonra, ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlarla yeni yapılanma biçimleri [geliştirdi](#).

ALTERNATİF VE EŞİTLİKÇİ BİR EKONOMİK MODEL

Toplumun serbest piyasa ekonomisinin belirsizliklerinden ve adaletsiz gelir dağılımından kısmen de olsa korunabileceği bir çözüm arayışını ifade eden kooperatifçilik, en temelde bir topluluk hareketi olarak kabul edilebilir. Belirli amaçlar doğrultusunda

da kurulan ortaklıkların eşitlik ilkesi çerçevesinde bir iş planına dönüşmesinin de aracıdır. Anadolu coğrafyasının genlerinde var olan imece usulünün vergilendirilmiş ve sınırlandırılmış hali olarak da düşünülebilir. Her ne kadar kooperatif denildiğinde akla “üreticiden tüketiciye” doğrudan bir satış kanalı ya da çiftçi ve esnaf için vadesiz kredi olanağı gelse de kooperatiflerin asli motivasyonunun ortaklıklar üzerinden kurulan komünal bir yaşam biçiminin toplumsallaştırılması olduğu söylenebilir. Kooperatifçilik; “Biz Üretiyoruz, Öyleyse Biz Yönetiriz” savının eylem alanı olarak özgürleştirici ve piyasa karşısında **alternatif bir üretim ve tüketim tarzı geliştirme** potansiyeline sahip.

Kolektif eylem bilinci, takas ekonomisi gibi dayanaklara sahip kooperatiflerin bir tür anti-kapitalist gelir düzenlemesi olduğu yönünde bir idealleştirme yapmak da mümkün elbette. Yasal düzenlemelerle sınırlandırılan kooperatif oluşumlarının kimi durumlarda kâr amacı güden kuruluşlar olarak bizatihi piyasa güçlerinin çarklarından birini oluşturduğuna işaret etmek de olası. Pek tabii emlak ve konut sektöründeki kooperatif oluşumların en azından bir kısmının ticari işlevselliği ön planda tuttuğu söylenebilir. Tarış ve Fiskobirlik gibi kooperatif yapıları, satış ve dağıtım kanallarını genişleterek tüketiciyle doğ-

rudan etkileşim sağlamayı amaçlarken, bünyesinde barındırdığı binlerce ortaklık ile kurumsallaştığını ve neticede hiyerarşik bir düzenleme haline gelerek ortaklar ve ortak olmayan üreticiler arasında kimi eşitlik sorunlarına neden olduğu yönünde bir kanaate de varılabilir.

Şu halde ortakların eşitliği ilkesiyle üreticiden tüketiciye bir çizgide hareket etme gayesi güden kooperatif ve müştereklerin piyasaya alternatif bir üretim ve dağıtım mekanizması inşa etme arayışı; sürdürülebilir kalkınma amaçları ve iklim eylem planları doğrultusunda ekonomiyi düzenleyen bir çözüm olarak önemli bir değer taşıyor. Çiftçinin ortak ihtiyaçları için ortaklaşa aldığı bir tarım ürününü ortaklaşa kullanması, kültür-sanat alanında faaliyet gösteren oluşumların ortak paydada hareket ederek toplumun ihtiyaçlarına çözümler araması, enerji ve bilişim alanında teknik ve ticari ortaklıkların sektörün dinamiklerine uygun ve fakat halk yararına kurgulanması; tüketicinin fayda elde ettiği bir dayanışma örneği olarak önem arz ediyor.

Kooperatifçilik, her şeyin meta haline getirilerek pazarlandığı serbest piyasa koşullarında eşitlik ve dayanışmayla yoksulluğa ve açlığa son vermenin, çalışma hayatında fırsat eşitliğinin sağlanmasının, dezavantajlı grup ve bireylerin sosyopolitik baskılardan sıyrılmasının ve üretim ile tüketim dengesinin toplumsal düzeyde sağlanmasının başlıca unsuru olma potansiyelini henüz yitirmiş değil. Lakin kooperatiflerin alanı domine eden kurum ve mekanizmaların ve sermaye sahiplerinin kendilerini aklama operasyonlarının bir parçası olma riski taşıdıkları düşüncesini de ihmal etmemek gerekiyor. Bu minvalde, bilhassa uzun yıllardır faaliyet yürüten kooperatiflerin kurumsal birer oluşum kimliğine bürünerek ortaklık gereklerinden uzaklaşma riski taşımasına karşın, yeni nesil kooperatifliğin yaratıcı çözümler üretmeye yatkın bir sahada, siber uzamda örgütlenmenin kapılarını aralaması da önemli. Zira denetim arttıkça kısıtlanan üretim ve dağıtım mekanizması, sermaye sahipleri tarafından kısmen de olsa denetlenemez ve özgür bir saha olan dijital evrende direnç gösteren özerk ortaklıklar haline gelebilir...

Müşterekler ve Kooperatifler

Tabandan gelen inisiyatifler, platformlar, kooperatifler ve birlikler, müşterekleştirme pratiklerini icra eden müşterek sistemler içerisinde değerlendirilmeli. Ve kırdan kente genç nüfus göçünün azaltılması için yeni teknolojilerle entegre yüksek katma değerli ürünler üretilmesi, kırsalda tarımsal üretimi destekleyen alternatif iş olanaklarının geliştirilmesi, teknik ve sosyal altyapının iyileştirilmesi, üretici-tüketici ilişkilerinin “alternatif gıda ağları” ve “kentsel gıda planlaması” üzerinden yeniden kurgulanması ve havza bazlı tarımsal arazi kullanım planları yapılması için bir “müşterekler yönetimi modeli” geliştirilmesine ihtiyaç bulunuyor.

 Doç. Dr. Dalya HAZAR, Şehir Plancısı, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Planlama Ajansı, dalyahazar@gmail.com

Son yıllarda artan akademik popülerliği sebebiyle “müşterekler” kavramı da “sürdürülebilirlik” gibi kapitalist sistemin *devralımına* uğrama riski taşıyor. Özellikle de “[paylaştığımız her şeyi](#)” kapsama iddiası sebebiyle. Çitleme hareketleri, devralımına ve *homojen topluluklar oluşturma* müştereklerin karşılaştığı temel riskler. Bu risklerin önüne geçmek için müşterekler kavramını anlamaya ve örneklendirmeye ihtiyacımız var. Wall Street’i İşgal Et Hareketi (2011) ve Gezi Parkı olaylarından (2013) bugüne geçtiğimiz 10 yıl içinde Türkiye akademik yazınında sıkça kullanılmaya başlanan müşterekler kavramı, “*Kaynakları, ilişkileri ve yeniden üretim süreçlerini yatay olarak paylaşan ve yöneten bir topluluğa içkin olan şeyler*”, “*Herkesine ait, ortak olarak üretilen*

ve paylaşılan zenginlikler” ve “*Kamusal kullanıma ve topluma ait, ücretsiz erişime sahip kolektif mülkiyetli somut ve soyut alanlar*” olarak tarifleniyor. Kullanıcı grubu tarifli, üzerinde yazılı ya da sözlü mutabakat bulunan, kırsal ya da kentsel, doğal/ekolojik ya da yapay/kültürel, somut ya da soyut olabilen müşterekler hakkında yapılan geniş kapsamlı tartışmalar temelde üç başlıkta kategorize ediliyor.²

1) Müşterek Kaynaklar: Doğal kaynaklar/varlıklar olarak müşterekler. Hardin’in “müştereklerin trajedisi” çalışmasında müştereklerin yalnızca özelleştirme ya da devlet kontrolü eliyle yönetilebileceği iddiası ve Ostrom’un bu iddiaya karşı kullanıcı grubu tarifli ve sözlü/yazılı mutabakatları bulunan “ortak havuz kaynakları” (CPRs) üzerinden ortaya koyduğu “kolek-

tif eylem modeli" bu yaklaşımın öncüleri.³

2) Müşterek Mekanlar: Ortak mülkiyet, kullanım değeri, kent belleği ve "müşterekleştirme pratikleri" üzerinden tanımlanan hem somut hem de soyut mekanlar olarak müşterekler.⁴

3) Müşterek Sistemler: Soyut müşterekler, tabandan gelen inisiyatifler ile paylaşım değeri aracılığıyla inşa edilen direniş ve siyasi akılcılık olarak müşterekler; müşterekler siyaseti.⁵

Müşterek toprakların çitlenmesi, 17. yüzyıl İngiltere kırsalında başlayan *ilkel birikim süreçlerine* temelleniyor ve günümüzde neoliberal politikaların tarım, orman, mera ve kıyı alanlarını, inşaat, turizm, maden ve enerji sektörleri aracılığıyla özelleştirmesi üzerinden devam ediyor. Günümüzde "mülksüzleştirme yoluyla birikim" adıyla da anılan bu süreç, kırdan kente göçe sebebiyet veren koşulları oluşturuyor ve

"Müşterekler kavramı, 'Kaynakları, ilişkileri ve yeniden üretim süreçlerini yatay olarak paylaşan ve yöneten bir topluluğa içkin olan şeyler", "Herkesine ait, ortak olarak üretilen ve paylaşılan zenginlikler" ve "Kamusal kullanıma ve topluma ait, ücretsiz erişime sahip kolektif mülkiyetli somut ve soyut alanlar" olarak tarifleniyor"

bunun önüne geçmenin ancak sosyal demokrasinin alternatif örgütsel biçimleri olan "müşterekleştirme pratikleri" ile mümkün olabileceği ifade ediliyor.⁶

KENTSEL MÜŞTEREKLER

1982 Anayasası 127. Madde yerel yönetimleri, "İl, belediye, köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan *kamu kurumları*" olarak tarifliyor. Bu bağlamda, kentleri "müşterekler odağında yönetilen/yönetilmesi gereken yaşam alanları" olarak ele alabiliriz. Ancak, 1980 sonrası Türkiye ekonomisinin yeni kalkınma paradigması ve küresel piyasalara açılması, kentleri rant alanlarına dönüştürerek, yerelde özel çıkarlara hizmet eden ve bu rantı paylaştıran bir yönetim anlayışı ortaya çıkardı. Dolayısıyla, "müşterekler siyaseti" yapılabilmesi için kullanım ve değişim değerinin ötesinde *paylaşım değerini* önceleyen anlayışa ihtiyaç var.⁷ Özellikle doğal varlıkları korumaya yönelik eylemler, müşterekleştirme pratikleri ve sosyal demokrat belediyecilik uygulamaları müşterekler siyaseti bağlamında değerlendirilebilir. [Ulaş Bayraktar](#), kentte müşterekler siyaseti geliştirilebilecek üç hizmet alanı öneriyor; *barınma, ulaşım* ve *tüketim*. Bu başlıklara ücretsiz bakım emeğini ve çevreye/doğaya zararlı müştereklerimiz olan *atıkları* da ekleyebiliriz:

1) Barınma: 1950'ler sonrası kırdan kente göç ve

plansız kentleşme süreçlerinde informal dayanışma ağlarıyla inşa edilen *gecekondu*ların bir hayatta kalma stratejisi olmanın ötesinde kentlerdeki hakim konut tipine dönüşmesi ve 1980'lerin yeni kalkınma paradigması ile *değişim değeri* üzerinden gelişen konut üretim ilişkileri bugün iyice görünür olan "konut krizine" sebep olan koşulları ortaya çıkardı. Bir [kent hakkı](#) olan barınmanın kritik önemi, halen toplumsal mücadelelerin odağına çok boyutlu ve çatışmalı mülkiyet meselesini koyuyor.⁸ Ulaş Bayraktar, mevcut kentleşme modeline alternatif olarak, ikinci konutların yılın belli zamanlarında üniversite öğrencilerinin kullanımına açılması gibi *paylaşım imkanları* yaratılabileceğini belirtiyor. Buna ek olarak, sosyal demokrat belediyeler ortaklı konut kooperatiflerinin başarılı uygulamalarının (ör. Kent-Koop) yeniden hayata geçirilmesi de önerilebilir.

2) Ulaşım: Hızlı kentleşme sonucunda kamu yönetimlerinin etkin politikalar üretmekte geç kaldığı kent içi toplu ulaşım, öncelikle *dolmuşlarla* sağlandı. *Kooperatifler* ile örgütlenen bu ulaşım modeli, belli grupların etkisinde kalarak kârlı bir yatırım alanına dönüştü ve 1980'lerden itibaren ulaşım, büyük altyapı yatırımları ile bir sermaye aktarım mekanizmasına dönüştü. Ulaş Bayraktar, bu alanı *paylaşım değeri* üzerinden yeniden kurgulayan *araç paylaşım ağları* örneğini veriyor. Buna ek olarak, ücretsiz toplu ulaşım gibi sosyal belediyecilik uygulamalarının yaygınlaştırılması da önerilebilir.

3) Tüketim: Gecekondu ve dolmuşla beraber *informel kentleşmenin* üçüncü sembolü olan *işporta* ile yeni kentliler ihtiyaç duydukları gıda ve tüketim maddelerine kendi satış kanalları üzerinden ulaştı ve böylece *seyyar satıcılık* ortaya çıktı. 1980 sonrasında sırasıyla bakkallar, marketler, süpermarketler ve nihayetinde *alışveriş merkezleri* tüm kentlere hızla yayıldı. Son yıllarda ise tüketim alanında *paylaşım değerini* önceleyen oluşumların arttığı görülüyor. Özellikle pandemi sürecinde yaşanan "gıda krizi", sağlıklı gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak erişim bakımından gıdayı bir müşterek olarak ele alma ihtiyacını daha görünür kıldı. Bugün, tabandan gelen inisiyatifler, tarımsal üretici örgütlenmeleri, "alter-

"Özellikle pandemi sürecinde yaşanan 'gıda krizi', sağlıklı gıdaya fiziksel ve ekonomik olarak erişim bakımından gıdayı bir müşterek olarak ele alma ihtiyacını daha görünür kıldı. Bugün, tabandan gelen inisiyatifler, tarımsal üretici örgütlenmeleri, 'alternatif gıda ağları' ve kent-bölge bütününde 'kentsel gıda planlaması' kavramları ile gıdanın müşterekliği tartışılıyor"

natif gıda ağları" ve kent-bölge bütününde "kentsel gıda planlaması" kavramları ile gıdanın müşterekliği tartışılıyor. Müşterekler, yerel yönetimlerin teşvik ve kolaylaştırıcılığı ve taktiksel kentleşme, gerilla bahçecilik vb. uygulamalarla kentsel gıda planlaması sürecine entegre olma potansiyeline de sahip.⁹

4) Ücretsiz Bakım Emeği: Sıklıkla kadınlar tarafından karşılanan ücretsiz bakım emeği, işçinin günlük maddi ve manevi ihtiyaçlarını, ev işi, annelik, çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve engelli bakımı gibi ücretlendirilmeyen, *görünmez* işleri kapsıyor. [Ücretsiz bakım emeğinin müşterekleşmesi](#), toplumsal yeniden üretimin sürdürülebilirliği ve kamu yararının, karşılıklı bağların ve sermayenin baskısından arındırılmış özerk alanlar inşa edebilmenin ilk koşulu. Türkiye'de belediyeler son yıllarda kadın istihdamını artırmaya yönelik çocuk bakım hizmeti (belediye kreşleri) ve yaşlı bakım hizmeti sunmaya başladı. Buna ek olarak, çeşitli ülkelerdeki [ortak huzurevi-kreş uygulamaları](#), yaşlılar ve çocukların sosyalleşmesi ve bakım ihtiyaçları için *müşterek mekanlar* oluşturulması açısından örnek alınabilir.¹⁰

5) Atık: Çevreye/doğaya baskı oluşturan olumsuz

müştereklerimiz olan **atıklar**, hızlı nüfus artışının ardından kentlerde ciddi bir çevre sorunu haline geldi ve **atık yönetiminden** sorumlu olan belediyelerin daha sürdürülebilir çözümler geliştirme zorunluluğu ortaya çıktı. Türkiye’de atıkların geridönüşümüne yönelik, **İzDönüşüm Projesi** ve **İSTAÇ atık yönetimi** gibi örnekler bulunuyor. Ancak kentlilerin bilinçlendirilmesi, atıkların ayrıştırılması için yeterli altyapı ve araçların sağlanması, denetlenmesi, atıkların geri dönüştürülmesi ve atıklardan enerji üretilmesi gibi pratiklere de ihtiyaç var. Bu konuda, organik atıkların geridönüşümü için **zorunlu kompost uygulamasına** geçen Fransa gibi ülkeler örnek alınabilir.

Uygulamada eksiklikler bulunsa bile, belediyeler anayasal tanımlarına uygun şekilde hizmetlerinde müşterekleri temel alma potansiyeline sahip. Ancak bunu gerçekleştirebilmek için, **paylaşım değerini** önceleyen bir anlayışla kurumlar içi ve kurumlararası koordinasyonun sağlanmasına, yerel yönetimlerle birlikte çalışacak “kent konseyleri” ve “mahalle meclisleri” gibi kapsayıcı ve iştirakçi kurumlara, tabandan gelen inisiyatiflere ve kooperatiflere/ birliklere daha çok ihtiyaç duyulduğu görülüyor.

KIRSAL MÜŞTEREKLER

Kırsal ve doğal alanlar üzerindeki çitleme hareketleri karşısında ortaya çıkan “çevre hareketlerini” de **müşterekleştirme pratikleri** olarak ele alıyoruz. Türkiye’de, 1990’lı yıllarda “Bergama Altın Madeni Direnişi” ile başlayan çevre hareketleri, son yıllarda “Kuzey Ormanları Savunması”, “Yırca Direnişi”, “İkizdere Direnişi” ve “Alakır Nehri Kardeşliği” gibi yerel odaklı eylemlerle devam ediyor. Özellikle kırsal alanlarda müşterekleştirme pratiklerinin desteklenmesi, kırdan kente göçe sebebiyet veren koşulların azaltılması, kırsalda yaşam kalitesinin ve aidiyetin artırılması ve biyoçeşitliliğin korunması açılarından önemli. 6360 sayılı Büyükşeh-

hir Kanunu (2012) ardından yetki alanı genişleyen büyükşehir belediyeleri, ilgili kurumlar ile koordineli çalışarak, kırsal müşterekleri koruma potansiyeline sahip. Kırsal müşterekler, belediyelerin teşvik ve denetlemeleri, köy ortak alanlarının müşterek yönetimi ve kırsal kooperatiflerle korunup geliştirilebilir. Buna ek olarak, kırsal müştereklerin, ekolojik ve küresel temsilcileri ve karar alma süreçlerine katılmaları açısından “bütüncül ve havza bazlı tarımsal arazi kullanım planları” yapılmasına da ihtiyaç var.

MÜŞTEREKLERİN YÖNETİMİNDE KOOPERATİFLERİN ÖNEMİ

Tabandan gelen inisiyatifler, platformlar, kooperatifler ve birlikler, müşterekleştirme pratiklerini icra eden **müşterek sistemler** içerisinde. Türkiye’de neredeyse iki yüzyıldır etkin biçimde çalışan ve başlangıcı 1863’te Mithat Paşa tarafından kurulan “Memleket Sandıklarına” temellenen **kooperatifler**, Uluslararası Kooperatifler Birliği tarafından “**Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilat**” olarak tanımlanıyor. Özellikle tarımsal kalkınma kooperatifleri ve konut kooperatiflerinde önemli başarımları bulunan

Türkiye, Ostrom’un “kolektif eylem modelini” geliştirirken gözlemlediği örneklerden birine de ev sahipliği yapıyor: **Alanya Balıkçılar Kooperatifi**. Kooperatif, bir kura sistemi üzerinden kullanıcı grubuna eşit ve dönüşümlü biçimde **balıkçılık alanlarını** dağıtan, kendi kendini denetleyen ve böylece müşterek kaynağı/varlığı aşırı tüketmeyerek sürdürülebilir kullanımını sağlayan başarılı bir **müşterekler yönetimi** örneği sunuyor.

2016-2018 yılları arasında İzmir’in 50 köyünde mera alanlarını incelediğim doktora tez çalışmamda, hem

“İzmir’in ‘Başka Bir Tarım Mümkün’ vizyonuna paralel olarak, yerel yönetim eliyle kırsalda sürdürülebilir kalkınmanın ve üreticinin desteklediği, kooperatif ve birliklerin teşvik edildiği başarılı uygulamalar mevcut. Ancak görünen o ki, kent-bölge bütününde müşterekler yönetimini odağına alan ‘yeni bir kooperatifçilik perspektifinin’ yaygınlaştırılması gerekli”

Türkiye’de kooperatiflere yönelik geçmişten gelen olumsuz bir algının varlığını hem de yeni kooperatiflere duyulan acil ihtiyacı gözlemledim. Görüştüğüm köy muhtarlarının yarısından fazlası köylerinde çoğu kapatılmış ya da atıl durumda olan kooperatiflerin bulunduğunu, bunun nedeninin ise yönetim sorunları ve denetim eksikliği yüzünden kooperatiflerin başarısız olması ve çiftçilerin artık kooperatiflere güven duymaması olduğunu belirtti. Gençlerin kırdan kente göçü ve yaşlanan çiftçi nüfusu da yeni kooperatiflerin kurulmasını engelleyen başlıca faktörler. Buna rağmen muhtarların önemli bir kısmı yetersiz tarım politikalarının, dengesiz pazar fiyatlarının, arazi tahsis taleplerinin, yanlış uygulamaların ve denetim eksikliğinin giderilmesi için yeni kooperatiflerin ve birliklerin kurulmasını talep etti. TOBB (2021) [verileri](#) de Türkiye’de son 10 yılda tarımsal kalkınma kooperatiflerinin, kırsal işletme kooperatiflerinin ve kent-kır arasında ilişki kuran tüketim kooperatiflerinin sayısında artış olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla, müştereklerin yönetimi için kooperatiflerin kritik bir öneme ve potansiyele sahip olduğunu söyleyebiliriz. İzmir’in [“Başka Bir Tarım Mümkün”](#) vizyonuna paralel olarak, yerel yönetim eliyle kırsalda sürdürülebilir kalkınmanın ve üreticinin desteklendiği, kooperatif ve birliklerin teşvik edildiği başarılı uygulamalar mevcut. Ancak görünen o ki, kent-bölge bütününde [müşterekler yönetimini](#) odağına alan “yeni bir kooperatifçilik perspektifinin” yaygınlaştırılması gerekli. Alanya Balıkçılar Kooperatifi örneğinde olduğu gibi, kullanıcı grubu tarifli, kullanıcılar arasında mutabakat sağlanmış, şeffaf ve kendi kendini denetleyebilen kooperatifler başarılı olma potansiyeline sahip. Bu bağlamda, kırdan kente genç nüfus göçünün azaltılması için yeni teknolojilerle entegre yüksek katma değerli ürünler üretilmesi, kırsalda tarımsal üretimi destekleyen alternatif iş olanaklarının geliştirilmesi, teknik ve sosyal altyapının iyileştirilmesi, üretici-tüketici ilişkilerinin “alternatif gıda ağları” ve “kentsel gıda planlaması” üzerinden yeniden kurgulanması ve havza bazlı tarımsal arazi kullanım planları yapılması için bir “müşterekler yönetimi modeli” geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu görülüyor.

Kaynakça

- ¹ De Angelis, M. (2017). *Omnia sunt communia: On the commons and the transformation to postcapitalism*, Zed Books; Firat, B. Ö. (2020). *Kentsel Müsterekler*, Ortaklaşa: Kenti Müsterekleştirmek, 33–40; Santos Junior, O. A. (2014). Urban common space, heterotopia and the right to the city: reflections on the ideas of Henri Lefebvre and David Harvey. *Revista Brasileira de Gestão Urbana*, 6 (2), 146–157.
- ² Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: the evolution of institutions for collective action*, Cambridge University Press; Hazar Kalonya, D. (2021). Environmental Movements in Turkey from the Perspective of Commons, *International Journal of the Commons*, 15(1), 236–258.
- ³ Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons, *Science*, 162 (3859), 1243–1248; Ostrom, E. (2002). Reformulating the commons, *Ambiente & Sociedade*, 10, 5–25; Kocagöz, U. (2018). Gıdanın Müsterekler Siyaseti, *Teoriden Mücadeleye Müsterekler Siyaseti*, Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 122–138.
- ⁴ Stavrides, S. (2016). *Common space: The city as commons*, Zed Books; Hazar Kalonya, D., & Öztürk, S. P. (2021). Kentsel Belleğin Müsterek Mekânı: Kültürpark, *Ege Mimarlık*, 109, 56–61.
- ⁵ Federici, S. (2010). *Feminism and the Politics of the Commons*, Oakland: AK Press; Kocagöz, U. (2015). Rationality of the politics of commons, *Y. Lisans Tezi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi; Akçay, E., & Kocagöz, U. (2018). Bir siyaset rasyonalitesi olarak müsterekleştirme, *Felsefelogos*, 68, 31–41; Körükmez, L. (2018). *Göçmen Dayanışma Hareketlerini Müsterekler İçinde Düşünmek*, “Teoriden Mücadeleye Müsterekler Siyaseti” içinde, Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 104–122.
- ⁶ Marx, K. (1867). *Kapital 1. Cilt*, çev. A. Bilgi, Ankara: Sel Yayınları, 2011; Benlisoy, S. (2014). *Müsterekler Üzerinde Piyasa Baskısı*, 5. Yeşil Ekonomi Konferansı, İstanbul; De Angelis, M., & Harvie, D. (2014). *The Commons*, The Routledge Companion to Alternative Organization, 280–294; Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*, Oxford University Press.
- ⁷ Bayraktar, U. (2020). *Kentte Müsterekler Siyaseti: Çitli Müstereklerden Paylaşım Ağlarına*. Ortaklaşa: Kenti Müsterekleştirmek içinde, 11–18.
- ⁸ Firat, B. Ö., & Genç, F. (2023). Mülkiyet ve Müsterekler: *Türkiye’de Mülkiyetin İnşası, İcrası ve İhlali*, Metis Yayınları.
- ⁹ Tekeli, İ., Gülöksüz, Y., & Okyay, T. (2020). *Dolmuşlu, Gecekondu, İşportalı Şehir*, İdealkent Yayınları; Hazar Kalonya, D., Ayalp, E., Karakaya Ayalp, E., Candan Demirkol, E., Özden, F., Yıldız, M. Y., Kocagöz, U., & Çelik, Z. (2020). *Korona Günlerinde Tarım ve Gıda Politikalarını Yeniden Düşünmek*, “Spektrum 02: Pandemi ve Post-pandemide Toplum ve Mekân Görüşler, Öngörüler, Öneriler” içinde, 117–119; Karakaya Ayalp, E. (2021). Alternatif gıda ağları ve Türkiye’de yurttaş temelli gıda inisiyatifleri, *İdealkent*, 12 (33), 965–1005; Yanış, A., & Karakaya Ayalp, E. (2023). Kentsel Gıda Planlaması için Çıkarımlar: Gıda’nın Kent-Bölgesini Tanımlamak, *Sketch: Journal of City and Regional Planning*, 5(01), 46–60; Hazar Kalonya, D. (2022). Katılımcı Kentsel Gıda Planlaması için Kentsel Akupunktur ve Müsterekleştirme Pratikleri, *Şehir ve Toplum* 23, Marmara Belediyeler Birliği, 74–87.
- ¹⁰ Caffentzis, G., & Federici, S. (2014). Commons against and beyond capitalism, *Community Development Journal*, 49, 92–105; Gönüllü Atakan, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bakım Emeği, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (3), 125–135.

Kolektif Bir Bilinç ve Direnç Alanı Olarak Kooperatifler

Çalışma ve yaşam koşullarını düzenlemeye yönelik bir örgütlülük olarak kooperatiflerin Türkiye’de olduğu kadar Avrupa ülkelerinde de güncel varlıklarını sürdürmek için ortaklarının belirli amaçlar doğrultusundaki kolektif mücadelesine ihtiyacı bulunuyor. Bu doğrultuda; Fransa’da bulunan ICD Business School’da akademik kariyerini sürdürürken müşterekler ve kooperatifler üzerine araştırmalar yapan Doç. Dr. Alexandre Guttmann ile kooperatiflerin özerkliği ve iklim değişikliği ile ilişkisini konuştuk.

 Nihat NUYAN

Kapitalist piyasa ile devlet arasında üçüncü bir güç olarak ortaya çıkan kooperatiflerin toplumsal sorunların çözümünde ve iklim kriziyle mücadelede nasıl bir rol oynadığını düşünüyorsunuz?

Öncelikle kooperatiflerin, işçilerin uzun saatler boyunca kötü koşullarda çalıştığı ve berbat durumdaki konutlarda yaşamak zorunda bırakıldığı Sanayi Devrimi döneminde ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Kooperatifler, bu işçilerin daha iyi koşullarda çalışma ve yaşama mücadelelerine yardımcı olmak amacıyla kuruldu. Karl Polanyi, [Great Transformation](#) (Büyük Dönüşüm-1944) kitabındaki “çifte hareket” bölümünde bundan söz eder. Bu tür bir geçmişe sahip olan kooperatifler; gelir eşitsizliği, hissedar gücünün yoğunlaşması ve hepsinden önemlisi iklim değişikliği de dahil olmak üzere mevcut mücadele biçimlerimizle yüzleşmek için iyi bir konuma sahiptir. Bunu klasik kirletici tarımsal sanayiye alternatif modeller bulmaya çalışan gıda kooperatiflerinde de görüyoruz. Kooperatifler, toplumsal açıdan yararlı misyonları doğrultusunda hareket eden özerk kuru-

luşlar olarak çok büyük katkılarda bulunuyor. Örgütlenme yapıları aynı zamanda iklim değişikliğiyle ilgili hedeflerine yönelik kolektif bir yapıda karar almalarına olanak tanıyor.

Sosyal dayanışma ekonomisi ile kooperatifler arasında ne tür bir ilişki var? Sanayileşme ve teknolojinin şekillendirdiği günümüz çalışma koşullarında, size göre, kolektif bir mücadeleye öncülük etmek gerekli ve mümkün müdür?

Sosyal dayanışma ekonomisi, sivil topluma ve toplumsal açıdan yararlı misyonlara dayalı kuruluşların oluşturduğu bütün bir sektörü temsil ediyor. Buna elbette STK’lar ve misyon odaklı girişimler de dahil. Ancak kooperatiflerin de burada yeri var ve bana kalırsa kooperatifler, sosyal ve dayanışmacı bir ekonominin neye benzeyebileceğinin en iyi temsili. Lakin teknoloji konusu çok hızlı gelişen bir sektör olduğu için karmaşık. Kurumsal platformlara ve kullanıcıların diğer kullanıcılarla doğrudan bağlantı kurabileceği yeni pazar yerlerini nasıl icat ettiklerine bakın. İşlemlerin ve bilgi paylaşımının

Seçtiğiniz bir yerel topluluk projesini desteklemek için gelirlerinin %50'sini geri ödeyen, kooperatif ve sürdürülebilir tatil kiralama platformu.

dinamiklerini değiştiriyor. Bu sektör için kooperatif platformlarının Uber veya Airbnb gibi platformların alternatiflerini göstermek açısından ilginç bir konsept olduğunu düşünüyorum. Örneğin **Fairbnb** (Community powered tourism) gibi kooperatif platformları, serbest çalışanları işe almaktan kaçınıyor ve platformu geliştirmek ve sürdürmek için tam zamanlı çalışanlar istihdam ediyor. Yani sorunuza cevap vermek gerekirse teknoloji sektöründeki kurumsal platformlara karşı kolektif bir mücadele geliştirebiliriz ancak bu fikir henüz başlangıç aşamasında.

Dijital platformlar üzerinden piyasayı domine eden teknoloji odaklı sermayenin karşısında alternatif ve kooperatif örgütlülüğünde bir mücadele zemini henüz tam olarak oluştu diyemeyiz o halde... Peki yasal olarak devletlere, ekonomik olarak ortaklarına veya yerel yönetimlere bağımlı olan kooperatiflerin özerkliği hakkında ne düşünüyorsunuz? Gerçekten özerk kooperatifler ne ölçüde olası?

Fransa'da kooperatifler kanunen belirli bir tüzel kişilik olarak tanınıyor ve dolayısıyla devletin destekleyici rolü sayesinde kendi tüzüklerine sahip. Bu ilişkinin vurgulanması önemli çünkü kooperatifler

"Kooperatiflerin organizasyon yapıları özerk olsa bile hayatta kalmak ve büyümek için hâlâ diğer ortaklıklara bağımlıdır. Kooperatifler sosyal misyonlarında başarılı olmak istiyorsa ortaklıklar şart"

yetkili organlar tarafından desteklendiğinde daha özerk hale gelir. Ancak kooperatiflerin organizasyon yapıları özerk olsa bile hayatta kalmak ve büyümek için hâlâ diğer ortaklıklara bağımlıdır. Kooperatifler sosyal misyonlarında başarılı olmak istiyorsa ortaklıklar şart. Ancak aynı zamanda örgütsel yapıların tamamen özerk bir şekilde yönetilmesi gerektiğine de inanıyorum, aksi takdirde piyasa veya devlet güçlerinin kooperatifleri toplumsal açıdan yararlı olandan farklı bir ekonomik model izlemeye zorlama riski var. Müştereklerin kooperatiflere sosyal misyonlarında rehberlik etmede rol oynayabileceğini vurguluyorum. Müşterekler, kooperatiflerin paylaşılan kaynakları korumasına yardımcı olursa ve kooperatifler müşterek yönetim topluluğunun bir parçası haline gelirse, her birinin diğeri tarafından korunacağına ve her ikisinin de toplumumuzda önemli bir konuma ulaşacağına dair bir garanti var ki bu da iklim değişikliğine karşı direnç göstermek için hayati öneme sahip.

“Kooperatifler, Yeni ve Dayanışmacı Bir Ekonomi için Alternatif Oluşturuyor”

Geçtiğimiz Mayıs ayından bu yana Açık Radyo’da “Yeni nesil kooperatifler” üzerine “Birlikte Üretiyoruz” başlıklı bir program hazırlayan Gökçe Türkmen ve Alper Can Kılıç, kooperatiflerin sihirli bir değnek olmadığını ama çalışma ekonomisine yeni ve dayanışmacı bir alternatif sunmak açısından çok manalı olduğunu söylüyor.

 Dr. Barış DOĞRU

“Birlikte Üretiyoruz” başlığıyla kooperatifler üzerine bir program hazırlıyorsunuz Açık Radyo’da. Neden böyle bir program hazırlamaya karar verdiniz?

Gökçe&Alper: Aslında “Birlikte Üretiyoruz” derken gerçekten birlikte üretmeye de o kadar alıştık ki, bu tip röportajlar geldiğinde genellikle yanıtlarımızı da kolektif olarak hazırlayıp sunuyoruz uzun zamandır. Burada da bazı sorularımızı birlikte, bazılarını ayrı ayrı yanıtlamak daha uygun olacak gibi görünüyor. İlk soruya ortak yanıtımızla başlayalım.

İkimizin de çalışan ortak olarak içinde olduğumuz bir kooperatif deneyimimiz var. 2018 Aralık ayından bu yana topluluk olarak şekillenen, son iki yıldır kurulup resmi olarak faaliyet gösteren [Albatros Bilişim Kooperatifi](#). Birebir örgütlenme deneyiminin canlı tanık ve öğeleri olarak yaşadığımız yapının eşzamanlı bir örneği de bu program. Programı hazırlamaya başladığımızda ilk bölüm olarak biriktirdiklerimizi konuşmak/

anlatmak istedik. Biraz araştırma da yaptık; bilmediklerimizi öğrendik ve kooperatifçiliği tarihsel temelinden başlayan bir serüven olarak aktarmaya, 13. yüzyılda bir çeşit esnaf ve sanatkarlar odası gibi çalışan bir yapı olarak var olmuş bu deneyimi adım adım günümüze getirmeye çalıştık. Çok önemli bir değerler sistemi üzerine kurulmuş ve toplumsal hafızamızda yerini almış bu yapılanmanın, yakın tarihimizden çocukluğumuza gelen dönemlerde ortaya koyulan kötü senaryolara malzeme edilmesinin ardından, yeniden değerleri ve ilkeleri ile öne çıkartılmaya başlandığı bir dönemin içindeyiz. Özellikle Gezi döneminden sonra da, ihtiyaçlarımızı destekleyecek bir yapı olduğu tekrar hatırlanıyor kooperatifçiliğin. Bizim nesil tarafından ve yeniden sağlam ayaklar üzerine kurulan kooperatifçilik yapılarının, eylemselliğin bu alanlara kaydığı dayanışma ortamlarının ortaya çıktığını hep birlikte gözlemledik. Bu çabaları/denemeleri görünür kılmak; birbirimizin deneyimlerinden beslenmek, ta-

"Yeni çağın işçileri olarak adaletsizliklerin çözümlendiği daha iyi bir yaşamı sorunu yaratanlardan mı bekleyeceğiz/ talep edeceğiz? Yoksa bir araya gelip, güçlerimizi birleştirip, kendi yarattığımız oluşumlarla, kendi hamlelerimizle onu elde etmeye mi çalışacağız? Bu noktada kooperatifçilik bunu kademeli bir geçişle işaret etse de, bir deniz feneri gibi ışıltıyor"

nışmak ve ortak bir ağın parçası olmak üzere hayal etmeye başladık. Açık Radyo da bizim için böyle bir programın yapılacağı ilk yerdi tabii ki; aynı zamanda arşivde bu başlığa sahip olan bir program olmadığını da öğrenince, kainatın tüm renkleri içinde biz de böyle bir skalada var olalım istedik. Başvuruyu yaptığımız dönem Açık Dergi üzerinde programımıza yer verdiler ve biz de kendimizi programlara hazırlanırken buluverdik. Radyoda program yapmak ikimiz için yeni bir deneyim alanı olsa da, Açık Radyo emektarlarının da sıcak desteğiyle hızlıca adapte olduk diyebiliriz.

Kooperatiflerle ilgilenmenizin temel nedeni ne? Kooperatiflerden ne murat ediyorsunuz?

Gökçe: Bugün kapitalizmin bizi soktuğu cendereden çıkışın bir anahtarı gibi görüyorum. Üniversite yıllarında eylemlerde "üreten biziz, yöneten de biz olacağız" diye slogan atardık; hâlâ da canlıdır bu söylem çünkü üretenin şeffaflıkla neyin/nasıl olduğunu görmesi (yönetim mekanizmalarının parçası olması), kazancın ortak paylaşımı eşitlik ve adalet getirir. Üretirken huzur getirir, ferahlık getirir. Zorluklar olacaksa da hep birlikte mücadele edilir, göğüs gerilir gibi. Kooperatifçilik doğru bir şekilde uygulanırsa "çalışan-ortak" kavramı bu rolü yaşamaya imkan sağlar. Elbette ki sihirli değnek değildir, bunu hep söylüyoruz. Ama çalışma ekonomisine yeni ve dayanışmacı bir alternatif sunmak açısından çok manalıdır. Ayrıca farklı iş alanlarında kooperatifçiliğin yayılmasının, aynı değerler

sistemi içerisinde düşünen insanlar arasında bir dayanışma ekonomisi ağı kurmasına yönelik hayalini de taşıyoruz. Birlikler kurulmasını, hizmete ihtiyaç duyulması durumunda kooperatiflerden hizmet alınarak, bize bakım vermeyen devletin ve sistemin karşısında kendi iletişim, hizmet ve dayanışma ağını kurmayı umut ediyoruz.

Alper: Artık siyasetin sermayeyi değil, sermayenin siyaseti yönettiği bir dünya düzeninin içerisinde yaşıyoruz. Özellikle son 75 yıldır şirketler devlet karşısında giderek güçlendi. Bu da şu anlama geliyor ki, bu yapıların yasal düzenlemelerden toplumsal olaylara, toplum mühendisliğinden kitle kontrolüne ve savaşımlara, yaşamın her alanında elini insanlığın üzerinde tutan; Adam Smith'ın deyimiyle "Görünmez El" in artık bir serbest piyasadan ibaret olmadığı ve ne yazık ki tamamen birilerinin kontrolü altına girerek oldukça görünür olduğu bir yapıya dönüştüğü, iktidar ilişkilerinin de bu ellerde, bu avuçlarda yoğun olduğu bir çağdayız. Bir nesil, birebir içinde oldukları bu süreçte kendi özgürlük mücadelesini verdi. Ne kadar başarılı oldu ya da ne kadar başarılı olmasına fırsat verildi, ne hatalar yaptı, ne kadar engellendi, elinden ne geldi? Bunları objektif olarak yorumlayabilmek için yeterli bir veri olduğunu zannetmiyorum. Peki, bugüne baktığımızda biz ne yapacağız? Herkes kendi mücadelesini vermek zorunda, hem kendi hem de kendinden sonrakiler için. Yeni ça-

ğın işçileri olarak adaletsizliklerin çözümlendiği daha iyi bir yaşamı, sorunu yaratanlardan mı bekleyeceğiz/talep edeceğiz? Yoksa bir araya gelip, güçlerimizi birleştirip, kendi yarattığımız oluşumlarla, kendi hamlelerimizle onu elde etmeye mi çalışacağız? Bu noktada kooperatifçilik bunu kademeli bir geçişle işaret etse de, bir deniz feneri gibi ışıltıyor. Fransızca kökenli "coopératif" kelimesi, "**birlikte çalışan işçilerin kurduğu dayanışma şirketi**" olarak tanımlanıyor. Günümüzde devlet nezdinde kooperatiflere sermaye şirketlerine verildiği kadar vergi avantajı ya da imtiyaz verilmiyor olsa da, insanların bir araya gelerek yarattıkları bu yapı normalde sahip olamayacakları imkanları imeceyle adım adım edinmenin bir yolunu gösteriyor. Aslında benim yolculuğum doğadan yola çıkarak ve onu örnek alarak birlikte yaşamak, kolektif çalışmak ve üretmekle başladı. Bu yolda kooperatif kavramının sistemin içinde de yer alabilen ideal bir yapı olduğunu gördükçe oluşumumuzu da kooperatifleşme kılavuzunda inşa ettik. Muradım, yaşamın her alanını kuşatan kooperatiflerin çoğalması, kendi iç ekonomilerini yaratarak birbirlerinden beslenen bir döngüsel ekonomik yapıya erişmesi ve aldığımız ürünlerde de, hizmetlerde de üretimine destek olduğumuz bir sistemin içinde ihtiyaçlarımızı karşılayabildiğimiz bir dünyaya yavaş da olsa kararlı bir biçimde yaklaşmak, yaklaşabilmeye küçük bir destekle de olsa vesile olmak ve bu alanda elimden geldiğince emek vermek diyebilirim.

"Yeni nesil bir kooperatif programı" gibi bir üst başlığı var programınızın. Yeni nesil kooperatifleri nasıl tanımlıyorsunuz?

Gökçe&Alper: Yeni nesil kooperatiflerin, deneyimlerle gelişen ve genişleyen bir tanımı var ülkemizde. Mevzuatta henüz tanımlanmış bir kavram değil, nele-

"Yeni nesil kooperatifler, ortaklarının ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan yapılar. Ortaklarının yararını önemsiyor ama diğer yandan da bir değer üretmeyi hedefliyor. Yerel kalkınmayı destekliyor, yerel birliktelikleri, ulusal/uluslararası dayanışmayı büyütmeyi hedef koyuyor. Şeffaflık ve yatay yönetim anlayışıyla, eşitlik, söz hakkı, ürettiğinin değerine doğrudan ulaşım gibi birçok alt başlığı doldurmak ve sürdürmek hedefinde yapılar"

ri kapsar; bunlar konuşulabilir, anlatılabilir. Aslında kooperatifçiliğin sahip olduğu değerler sistemini, bugünün ihtiyaçları üzerinden yeniden tanımlamaya çalışıyoruz yeni nesil kooperatif kavramıyla. Yeni nesil kooperatifler, ortaklarının ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan yapılar gibi tamamlıyor içinde bulunduğumuz eksikliği. Ortaklarının yararını önemsiyor ama diğer yandan da bir değer üretmeyi hedefliyor. Yerel kalkınmayı destekliyor, yerel birliktelikleri, ulusal/uluslararası dayanışmayı büyütmeyi hedef koyuyor. Şeffaflık ve yatay yönetim anlayışıyla, eşitlik, söz hakkı, ürettiğinin değerine doğrudan ulaşım gibi birçok alt başlığı doldurmak ve sürdürmek hedefinde yapılar.

Program kapsamında onlarca kooperatif gönülüsü, çalışanı, yöneticisiyle görüştünüz. En çok dikkatinizi çeken neler oldu bu görüşmelerde? En büyük sorunlar ne? Nerelerde sıkıntı yaşanıyor?

Gökçe: Herkes yanlış bilinen kooperatif anlayışını düzeltmek çabasında her şeyden önce; kooperatifçilikle ilgili yanlış bilinenler, geçmişte üzerine oynanan karalama çalışmaları algıyı bozmuş durumda. Yeni nesle, önce yeni nesil kooperatifçiliği anlatmak lazım. :) Bir de devletin destek olmaması gibi durumlar var. İşler kolaylaşmıyor, zorlaşıyor kimi kağıt işlerinde. Bunun da taktiksel bir hareket olduğunu düşünüyor insan doğal olarak.

Alper: Kesinlikle bürokratik süreçler ve herhangi bir sübvansiyonun ya da vergi indiriminin olmaması çok zorlayıcı. Görüştüğümüz kooperatiflerin çoğunun bu iç işleyiş süreçlerinde zorlandığını gözlemleyebiliyoruz. Ayrı bir mesai gerektiriyor. Onun haricinde üretim şekilleri, adil gelir paylaşım modelleri, ortak görev paylaşımı gibi konularda aslında her oluşum kendi çeşitliliği ve alanı çerçevesinde özgün çözümler üret-

Bilişim İçin Dayanışma!

Sürdürülebilir, demokratik ve adil bir çalışma hayatı amacıyla bilişimde kooperatifleşmenin ilk adımlarını atıyoruz.

me çabasında ve aslında bunu yapmak zorunda. Bu noktada benzer oluşumlarla deneyim paylaşımı çok önemli. Alan açmaya çabalayan kıymetli oluşumlar olsa da, henüz yine de bu deneyim paylaşımına ortam yaratacak zeminin oluştuğunu ve herkese ulaştığını söyleyemeyiz. Bu çalışmaları güçlendirmek de "Birlikte Üretiyoruz"la yaptığımız şeyin bir diğer/yan amacı. Dolayısıyla aslında kooperatifçiliğin Türkiye'de uygulaması yapılırken, özellikle "yeni nesil" diye tabir ettiğimiz kooperatiflerde çok bariz bir "iş geliştirme" ve "eğitim" sürecine ihtiyaç olduğunu söyleyebiliyoruz.

Diğer bir konu da aslında iç yapılanmada iletişim konusu. Kooperatiflerin kendi iç mekanizmalarını kurgulayabilmesi, sorun ve çatışmaları çözümlere yoluna devam edebilmesi, biraradalıklarını koruyabilmesi için iletişimin önemini karşılığlarımızda da gözlemliyoruz. Söz konusu üretim olunca bazen iletişim ikinci plana atılabiliyor. Programda ara ara bunun vurgusunu da yapmaya çalışıyoruz. Bazen ortaya bir ürün çıkıyor olsa da, kooperatif üyeleri arasındaki senkronizasyon ve uygun iletişim, yaşam standardından oluşumun yapısına ve gelişim sürecine kadar pek çok şeyi kritik oranda etkiliyor. Aynı şekilde yeni bir ekonomik modeli kurgulayabilmek için dış iletişim de çok önemli. Tabiri yerindeyse "görünen görünmez el" in, hâlâ yer yer hayalet formunda gezen ve bizleri yaralayan, muhtaç bırakan o sistemin karşısında ayakta kalabilmek

"Gökçe Türkmen ve Alper Can Kılıç, Açık Radyo'da iki haftada bir Çarşamba günleri saat 19.00'da yayımlanan 'Birlikte Üretelim' programında, bu güne kadar 11 kooperatifi misafir etti. Kendileri de Albatros Bilişim Kooperatifi'nde aktif olarak çalışan Türkmen ve Kılıç'ın programında yeni nesil kooperatifçiliğin geçmişi, bugünü ve yarına dair konular ve sorunlar ele alınıyor"

için, kooperatifler arasında dayanışma ortamlarının ve ortak ihtiyaçların kendi içinde karşılanabildiği bir ekonomik modelin yaratılabilmesi, yaşamı besleyen her alandan kooperatifin birbiriyle iletişim halinde olduğu ve birbirini desteklediği bir ortam ile içeriden dışarıya uzanan sağlıklı iletişim yapılarının kurgulanması ihtiyacı var.

Türkiye'de yeni nesil kooperatiflerin genel durumu hakkında neler söylersiniz?

Gökçe: Çok iyi bir ivmelenmeyle yol alıyor; yeni iş kollarında denemeler var, umut verici olduğunu düşünüyoruz.

Alper: Umut verici. Zamanın ve atmosferin getirdiği tüm umutsuzluklara rağmen bir direniş alanı, yeniye hizmet eden ve kapı açan bir kanal. "Yeni" her zaman eskiyecek, belki de bu tabir bir süre sonra bayatlayacak. O yüzden isimden çok eylemleriyle, yönetim şekliyle, ilkelerini ve kararlılığını kaybetmeden yeniye doğru hareket eden, umudu hep taze tutan ve ihtiyacı olanlarla paylaşan oluşumlar bunlar; daim olsun... Her programda yaşamın farklı alanlarına dokunan kooperatifleri konuk almaya çaba gösteriyoruz. Türkiye'de son 10 yıldır özellikle Gezi sonrası dönemde gözlemlemeye başladığımız bu süreç umarım daha çok uzun yıllar içindeki ateşi korur, dayanışmayla yaşatır, yenilerini doğurur ve böylelikle hep birlikte üretmeye ve "yaşamaya devam" ederiz.

Tarımda Sürdürülebilirlik ve Kooperatiflerin Sürdürülebilir Kalkınmaya Katkıları

“Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’na ulaşmak için tarımın daha verimli, adil ve çevre dostu bir şekilde yönetilmesi gerekiyor. Bu noktada da, tarımda kooperatiflerin rolü büyük önem taşıyor. Çünkü kısıtlı ekonomik imkanlara sahip küçük çiftçilerin, tek tek büyük yatırım gerektiren sürdürülebilirlik uygulamalarına erişimi sınırlı. Çiftçi refahını artıracak ve tarım sektörünü daha sürdürülebilir hale getirecek tüm ihtiyaçların yerel koşullara ve ihtiyaçlara uygun planlanması önemli”

 Bahar ÇINAR, Ziraat Mühendisi,
bahar.cinar.86@gmail.com

İklim değişikliği, dünya genelinde çevresel sorunlara yol açarak küresel tehdit halini almaya başladı. Yükselen sıcaklıkların yol açtığı kuraklık ve ekstrem doğa olaylarındaki artış, bütün bir ekosistemi ciddi bir tehlike altında bırakıyor. Elbette bu değişikliklerden doğrudan etkilenen sektörlerin başında da her türlü doğal riske açık olan tarım geliyor. Ekstrem doğa olaylarındaki artış, tarım ürünlerinde ürün kayıplarına neden olarak, gıda güvenliğini tehdit ediyor. Sıklaşan aşırı hava olayları, kasırgalar, sel ve kuraklık gibi doğal afetler tarım üretimini olumsuz etkiliyor. Tarım altyapısında meydana gelen zararlar, hasat kayıplarına ve dolayısıyla ekonomik bozulmalara neden oluyor. Tarımın iklim değişikliğinden doğrudan etkilenen sektör olmasının yanında bir de enerjiden sonra iklim değişikliğine neden olan sektörlerin ba-

şında gelme özelliği var. Tarım, küresel ölçekte en yüksek karbon emisyonuna sahip ikinci sektör. Bu nedenle tarımın geleceği, iklim değişikliği ile yüzleşme cesaretimize göre, sorumluluk aldığımız ölçüde şekillenecek gibi görünüyor. Dolayısıyla sürdürülebilir tarım uygulamalarıyla gıda üretimi, hem tarımsal üretimin devamlılığı hem de çevresel etkilerin minimize edilmesi için artık zorunluluk.

Tarımda sürdürülebilirliği üç boyutuyla ele aldığımızda, tarımsal üretimin çevresel, ekonomik ve sosyal açılardan uzun vadeli sağlıklı bir denge içinde sürdürülmesi gerekiyor.

Çevresel sürdürülebilirlikle toprak kalitesi, su yönetimi, kimyasal gübre ve pestisit kullanımı; **ekonomik sürdürülebilirlikle** çiftçi refahı, pazar erişimi, maliyet-etki analizi, gıda israfı; **sosyal sürdürülebilirlik-**

İse toplumsal katılım (çiftçiler, yerel topluluklar ve diğer paydaşlar arasında etkileşimi artırmak, kooperatiflerin etkin rolü), üretici hakları (çalışan haklarına saygı, adil iş koşulları), eğitim ve bilinçlendirme gibi faktörlerin bir arada değerlendirilmesi gerekir. Amaç, Birleşmiş Milletler'in (BM) de sürdürülebilirlik tanımına atıfla; çevresel, ekonomik ve sosyal faktörleri bir denge içinde tutarak hem mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak hem de gelecek nesiller için sağlıklı bir çevre ve ekonomik temel oluşturmak. Tüm bu koşulların sağlanmasında ise etkinliğinin artırılması ile kooperatifler kilit rol üstlenebilir.

TARIMDA KOOPERATİFLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMLİ

Gelişen teknoloji ile birlikte büyük çiftlikler ve endüstriyel tarım, küçük çiftçileri rekabette zorluyor olsa da tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hâlâ hakim olan yapı tarımda aile işletmeciliği. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) aile çiftçiliğini, *"Bir aile tarafından yönetilen ve gerçekleştirilen, kadınlar ve erkekler dahil olmak üzere, ağırlıklı olarak ailesel işgücüne dayalı tarım, ormancılık, balıkçılık, meracılık ve su ürünlerine yönelik üretim faaliyetlerini organize etme yöntemi"* şeklinde tanımlıyor. Yine FAO verilerine göre, dünyada 500 milyonun üzerinde aile çiftliği bulunmakla birlikte çiftçi işletmelerinin %98'inden fazlasını ise aile işletmeleri oluşturuyor.

FAO, raporlarında aile işletmelerinin güçlendirilmesinin yollarını kısaca şöyle özetliyor;

"Ulusal düzeyde aile çiftçiliğinin başarılı bir şekilde geliştirilmesi ve somut değişikliklerin ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanması tarımsal ve ekolojik koşullar ve bölgesel özellikler; pazarlara erişim; arazi ve doğal kaynaklara erişim; teknoloji ve yayım hizmetlerine erişim; sosyokültürel koşullar; uzmanlık alanlarında eğitim olanaklarına erişim çiftçi ailelerini destekleyen politikalara müdahaleler gibi çeşitli faktörlere bağlıdır."

Görüldüğü gibi bu yapının korunmasının hem çevresel hem ekonomik hem de sosyal boyutları var. Tarımın istihdamın lokomotif olması, kırsaldaki hayatı koruması ve ülke ihracatına katkıda bulunması gibi

birçok rolü var. Ancak tüm dünyada olduğu gibi ülkemiz için de gıda güvenliğinde stratejik sektör oluşu en başat özelliği. Bu yüzden gözden çıkarılabilir ya da göz ardı edilebilir bir sektör değil. Ülkemizde ise nüfusun %23'ünün kırsalda yaşadığı ve kırsalda yaşayan nüfusun başlıca geçim kaynağının tarım olduğu düşünüldüğünde ayrıca önemli.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ulaşmak için ise tarımın daha verimli, adil ve çevre dostu bir şekilde yönetilmesi gerekiyor. Bu noktada da, tarımda kooperatiflerin rolü büyük önem taşıyor. Çünkü kısıtlı ekonomik imkanlara sahip küçük çiftçilerin, tek tek büyük yatırım gerektiren sürdürülebilirlik uygulamalarına erişimi sınırlı. Çiftçi refahını artıracak ve tarım sektörünü daha sürdürülebilir hale getirecek tüm ihtiyaçların yerel koşullara ve ihtiyaçlara uygun planlanması önemli. Bu yüzden ihtiyaçların koope-

ratiflerce bütünü kapsayacak şekilde belirlenmesi, uygulamalara erişimin ise yine kooperatifler aracılığıyla sağlanması en sağlıklı ve etkin yöntem olarak karşımıza çıkıyor. Bu sayede daha çok üreticinin imkanlara ulaşımı ve bu uygulamaların geniş kitlelere yayılması sağlanabilir.

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE NASIL FAYDA SAĞLANABİLİR?

Tarımsal üretimin iki önemli ve tükenebilir kaynağı toprak ve su. Kooperatiflerin, çiftçiler arasında toprak kullanımını optimize ederek sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etmeleri, erozyon kontrolüne ve su kaynaklarının korunmasına katkı sağlayabilir. Tarımda kullanılan suyun verimliliğini ve üretkenliğini artırmak için ileri teknolojilerin (yani toprak nemi sensörleri ve uydu buharlaşma – terleme ölçümleri)

“Tarımsal sulama teknolojilerinin kullanımının yanında, toprağa zarar veren kimyasal gübre kullanımının azaltılması ve hatta sıfıra indirilerek organik tarım yöntemlerinin geliştirilmesi ve verimli tarım arazilerinin korunması gibi tedbirleri içeren tarımsal politikaların öncelikli olarak hayata geçirilmesi de sürdürülebilir tarım için önemli”

kullanılmasının yanı sıra gelişmiş sulama sistemlerinin kullanımı gerekli. Ülkemizde tarımsal üretimin %75’i doğal yağışlara bağlı olarak yapılıyor. Son yıllarda üst üste yaşanan kuraklığın etkilerini, üretici tarafında gelir kaybı, tüketici tarafında ise gıda enflasyonu olarak sıkça tecrübe ettik. Bu nedenle yağışlı dönemlerde yağmur hasadı yapılması, yeraltı su kaynaklarının doğru sulama yöntemleriyle dikkatli kullanımı çok önemli. Kooperatiflerin etkin rolüyle, yöresel tedbirlerin alınması, su yönetimi ve kullanımı için ileri teknolojilerin tüm üreticiler tarafından erişilebilir olması sağlanabilir.

Tarımsal sulama teknolojilerinin kullanımının yanında, toprağa zarar veren kimyasal gübre kullanımının azaltılması ve hatta sıfıra indirilerek organik tarım yöntemlerinin geliştirilmesi ve verimli tarım arazilerinin korunması (toprağın yapısını bozan yanlış toprak işleme yöntemlerini ve anız yakma gibi organik madde miktarını azaltan klasik yöntemleri terk ederek) gibi tedbirleri içeren tarımsal politikaların öncelikli olarak hayata geçirilmesi de sürdürülebilir tarım için önemli.

EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE NASIL FAYDA SAĞLANABİLİR?

Kooperatif denilince ilk akla gelen, tarımsal girdilerin daha ekonomik koşullarda temininin sağlanmasıdır. Kooperatifler, çiftçiler arasında tarımsal ekipmanların, tohum, gübre gibi üretim girdilerinin daha etkili bir şekilde paylaşılmasını sağlar. Bu, maliyetleri düşürerek ekonomik refahı artırır. Örneğin hasat makineleri ya da tohum/fide-ekim/dikim makinele-

ri yüksek maliyete katlanması gereken büyük makinelerdir. Ortalama bir üreticinin tek başına böyle bir makineyi satın almasının üretici üzerinde iki farklı baskısı var; birincisi yılda bir kez kullanacağı bir makine için bu kadar büyük maliyetlere katlanmasının getireceği maddi külfet, ikincisi ise bu makine için ayırması gereken parkur alanı. Bu nedenle bu tarz makinelerin ve ekipmanların, kooperatifler aracılığıyla ihtiyaca yönelik alınması ve ortak kullanıma sunulması üreticiler için birçok açıdan daha avantajlı. Teknoloji ile birlikte günden güne gelişen akıllı tarım teknolojileriyle ilgili üreticilerin bilinçlendirilmesi, erişim olanağı olmayan küçük üreticilere kullanım imkanının sunulması yine bu yolla mümkün olabilir. Sürdürülebilir üretimin bir parçası haline gelecek akıllı tarım teknolojilerine birçok örnek verebiliriz: Toprak nemini, sıcaklığı, pH seviyelerini ve bitki gelişimini izleyerek çiftçilere gerçek zamanlı veri sağlayan **sensör teknolojileri**, tarım arazilerini yüksek çözünürlüklü görüntülerle tarayarak bitki sağlığını izleme, zararlıları tespit etme ve hasat zamanlaması gibi konularda çiftçilere önemli bilgiler sağlayan **dronlar**, su

“Teknoloji ile birlikte günden güne gelişen akıllı tarım teknolojileriyle ilgili üreticilerin bilinçlendirilmesi, erişim olanağı olmayan küçük üreticiler için kooperatifler aracılığıyla ihtiyaca yönelik alınması ve ortak kullanıma sunulmasıyla mümkün olabilir”

tasarrufu sağlayan ve aynı zamanda bitki verimliliğini artıran **akıllı sulama sistemleri**, hassas tarım **GPS teknolojisi**, çiftçilere gerçek zamanlı izleme ve kontrol imkanı sunan tarım ekipmanları, sensörler ve diğer cihazlar arasında iletişim kurarak veri paylaşımını artıran **IoT (nesnelerin interneti)**, bitki dikiminden hasat sürecine kadar birçok görevi otomatikleştiren **robotlar ve otomatik hasat sistemleri**, ürünlerin depolanma koşullarını izleyerek bozulma riskini azaltan **akıllı depolama ve işletme teknolojileri** gibi. Akıllı tarım uygulamaları, yöresel verilerin tespitinin yanında verilerin yıllara sari olarak depolanmasına da olanak tanıyor ki veri analizi birçok sektörde olduğu gibi tarımda da çok kıymetli olacak.

İklim değışikliği etkisiyle tarımsal üretim deseninde değışikliklerin olması öngörülüyor. Tarım verilerini değerlendirerek gelecekteki eğilimleri belirleme, hastalıkları saptama ve hasat tahminleri gibi konularda çiftçilere bilgiler sunan **Veri Analitiği ve Yapay Zeka (AI) teknolojisi** ise çağın en güçlü silahı olacak gibi görünüyor. Hangi bitki, ne zaman, ne kadar, neye ihtiyaç duyuyor? Ne yetiştireceğimize artık veriler karar verecek.

Gelişmiş ülkelerde akıllı tarım teknolojileri, çiftçilere daha fazla verimlilik, sürdürülebilirlik ve kârlılık sağlamak için kullanılıyor. Bu teknolojilerin benimsenmesi, tarım sektörünü daha dirençli ve geleceğe hazır hale getirecek.

Kooperatiflere üye olan çiftçiler, ürünlerini daha etkili bir şekilde pazarlama ve ticaret avantajına sahip olurlar. Avrupa Birliği'nde, tarım kesimine yönelik politikaların oluşturulmasında ve bu politikaların uygulanmasında tarımsal örgütlerin önemli bir yeri var, tarıma dayalı sanayinin yaklaşık %50'si de bu örgütler aracılığıyla yürütülürken, bizde bu oran %1 bile değil.

Toplu pazarlama, üreticilerin daha iyi fiyatlar ve satış koşulları elde etmelerini sağlar. Pazarlama imkanlarına bu yolla sahip olan üreticiler ürünlerini kendi belirledikleri ya da ortak belirlenen fiyat üzerinden satma imkanına sahip olurlar.

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE NASIL FAYDA SAĞLANABİLİR?

Daha adil bir gelir dağılımı, üreticilerin refahını artırır. Bu da sosyal ihtiyaçların da karşılanmasına yardımcı olur. Kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin canlanması, sosyal imkanlara erişim kırsal kalkınmaya önemli bir katkı sağlar. İstihdam olanakları artar ve yerel ekonomiler bu sayede güçlenir.

Tarım bölgelerindeki altyapıyı geliştirmek, çiftçile-

rin ürünlerini daha hızlı ve etkili bir şekilde pazara ulaştırmalarına olanak tanır. Yollar, depolama tesisleri ve sulama sistemleri gibi altyapı yatırımları istihdamı ve çiftçi refahını artırır. Artan ekonomik ve sosyal imkanların etkisiyle kırsaldan kente göç engellenebilir. Kooperatifler ve çiftçi örgütleri, ihtiyaçların kamu otoritesine ulaştırılması için etkin rol oynayabilir.

Kooperatifler, çiftçilere tarımın sürdürülebilir yönetimi konusunda eğitim ve bilgi sağlayarak; üreticilerin modern tarım teknikleri, su yönetimi ve organik tarım gibi konularda bilinçlenmesine olanak sağlar. Mevcut ve gelecek nesillerin gıda ihtiyaçlarını karşılayacak bu sürdürülebilir tarım modellerinin hayata geçirilmesi çağımızın öncelikli konuları arasında yer alıyor. İklim değışikliği ile mücadele ve uyum kapsamında modern tarım tekniklerinin kullanımının

yaygınlaştırılması, üreticilerin bilinçlenmesi tarım sektöründe üretim kayıplarının önlenmesi açısından önemli.

Bunların yanında toplumsal dayanışma, ekonomik güçlenme ve yoksulluğun azaltılması gibi etkileriyle, kooperatifler tarım sektöründe daha adil, verimli ve sürdürülebilir bir geleceğe katkı sağlayabilir. Bu nedenle, kooperatif modeli, tarım sektöründeki sürdürülebilir kalkınma çabalarında vazgeçilmez bir araç olarak değerlendirilmelidir. Ülkemiz yoğun teknoloji kullanımı ile maliyet avantajı yaratan ülkelerle ne yazık ki rekabet edemiyor. Üreticilerimiz de gelişmiş ülke çiftçilerinin sahip oldukları sosyal ve ekonomik koşullara sahip değil. Ancak gelişmiş ülkelerdeki sade ve etkin kooperatif yapısının ne kadar faydalı olduğunu biliyoruz. Bizde de benzer şekilde halihazırda karmaşık olan birlik ve kooperatif yapısının sadeleştirilmesi ve etkinliğinin artırılmasıyla, sosyal ve ekonomik açıdan çiftçi refahını artırmak mümkün.

“Tarım bölgelerindeki altyapıyı geliştirmek, çiftçilerin ürünlerini daha hızlı ve etkili bir şekilde pazara ulaştırmalarına olanak tanır. Yollar, depolama tesisleri ve sulama sistemleri gibi altyapı yatırımları istihdamı ve çiftçi refahını artırır. Artan ekonomik ve sosyal imkanların etkisiyle kırsaldan kente göç engellenebilir. Kooperatifler ve çiftçi örgütleri, ihtiyaçların kamu otoritesine ulaştırılması için etkin rol oynayabilir”

Daha Adil, Sürdürülebilir ve Dayanıklı Tarım-Gıda Sistemleri için Kooperatifleri Geri Almak

“Kooperatiflerin üretim ve yeniden dağıtım fonksiyonu ve pazarlama stratejileri ortakların ve yerel toplulukların ihtiyaçları ve çok taraflı etik karar odakları üzerinden şekillenir. Bu, tarım-gıda sistemini, başta üretici ve tüketiciler olmak üzere, gıda üretimindeki tüm emekçiler ve bu ekosistemi var eden insan dışı diğer canlı-cansız varlıklar için de daha adil kılacak potansiyeldir.”

 Orkun DOĞAN, Yerküre Kooperatifi ve Bükoop ortağı, Kır Araştırmaları Ağı ve Köstebek Kolektif üyesi, Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği ve Çiftçi-Sen gönüllüsü

Türkiye’de gıda-tarım sistem(ler)i üzerine bilgi üretenler, -sosyal bilimciler veya doğa bilimciler, eleştirel olanlar ya da analitik yaklaşanlar, bugüne odaklananlar veya tarihsel inceleyenler- farklı disiplinlerden bu alanı çalışanlar gıda-tarım (veya tarım-gıda) sisteminde küreselden yerele, üretimden işleme, tüketimden atık sistemine tüm ölçeklerde, tüm alt sistemlerde, tüm süreçlerde yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğunun farkında. Bir de sistemin bileşenleri, aktörleri var; tarım işçileri, çiftçiler, sanayiciler, tüccarlar, toptancılar, perakendeciler, ambarcılar, halciler, manavlar, restoranlar, şefler ve tüketiciler. Onlar da yolunda gitmeyen şeyleri kendi konumlarından deneyimlemekte; güçleri nispetinde itiraz etmeye, koşulları değiştirmeye veya daha çok idare etmeye çalışıyorlar.

Az araştırma, eksik gözlem, yanlış veri; tüm bu kısıtlar içinde dahi işlerin yolunda gitmediğini ortaya koyan birçok olgu var. İklim değişikliği mi tarımsal üretimi etkiliyor, mevcut haliyle tarım-gıda sistemi mi iklim değişikliğini körüklüyor? Ekmek fiyatı artıyor; doğal olarak tüketiciler şikayet ediyor ama neden çiftçiler de, değirmenciler de, fırıncılar da şikayetçi? Sütte de, ette de, zeytinyağında da durum farksız. Gelirler, fiyatlar göreceli; piyasada kazanan da, kaybeden

de. Hangisi neden-hangisi sonuç, birbirine girmiş durumda. Özetle, gıda-tarım sistemimiz “bir süredir” hata veriyor. Yüzlerce veri ve olgu arasında Türkiye’deki tarıma dair şu gözlemim, ki alanı bilenler de katılacaklardır, benim için en kaygı verici olanı: Görüştüğüm, tanıdığım, mülakat yaptığım çiftçilerin çocuklarının çok azı çiftçilik yapıyor, yapmak istiyor. Halihazırda sürdürenler de gönülsüz. Çağlar Keyder ve Zafer Yenal, 10 yıl önce ifade [etmişlerdi](#), bildiğimiz tarımın sonunu. Sonun alametleri sürüyor.

Konuyu değiştirmek ve umarım sonra toparlayabilmek pahasına kooperatiflerden devam edeceğim. Birleşmiş Milletler, 3 Kasım 2023’teki 47. Genel Kurul toplantısında, ilk olarak 2012 yılında ilan ettiği Uluslararası Kooperatifçilik Yılı’ndan sonra bir kez daha, 2025 yılının Uluslararası Kooperatifler Yılı olarak ilan edilmesi çağrısında bulunan ve sosyal kalkınmada kooperatiflere ilişkin olan bir [kararı](#) kabul etti. Birleşmiş Milletler’in ilan ettiği bu tematik yıl kararları, ilan edilenin hakkını teslim etmeye, kutlamaya, teşvik etmeye, ona dair farkındalık yaratmaya ve uluslararası kamuoyunu o odakta harekete geçmeye yönelik bir çağrı olarak değerlendirilmeli. 2012 yılındaki çağrı da tercih edilen ve kutlanan slogan “**kooperatifler daha iyi bir dünya kurar**” idi. Birleşmiş Milletler

“Adil bir gıda sistemi gıda egemenliğini temel alır. Niyeleni Deklerasyonu’nda belirtildiği üzere, ‘Gıda egemenliği; insanların ekolojik olarak güvenli ve sürdürülebilir yöntemlerle üretilmiş, sağlıklı ve kültürel olarak uygun gıdaya ulaşım ve kendi gıda ve tarım sistemlerini belirleme hakkıdır’”

Genel Kurulu [kararında](#) üye devletlere ve diğer paydaşlara kooperatiflerin sürdürülebilir ve başarılı ticari işletmeler olarak desteklenmesi ve kooperatif girişimciliği ekosisteminin güçlendirilmesi [çağrısında bulunuyor](#). 2025’in sloganı henüz belli değil. Rol çalıp bir alt başlık önermeyi denesem şöyle bir şey denerdim: “Kooperatifler tarım-gıda sistemlerini daha adil, sürdürülebilir ve dayanıklı kılar”.

Gıda-tarım sistemi üzerine kimilerine göre öznel bir yargı kimilerine göre malumun ilamı bir giriş ve kooperatifçilik hareketine yönelik müjdeli bir haber niteliği taşıyan bilgilendirme sonrasında önerdiğim bu slogan, bu kısa yazıda ortaya atmayı istediğim ve kısaca desteklemeye çalışacağım esas önerme. Bu kısa yazıda, kendi deneyimlerimden, gözlemlerimden ve okumalarımın yola çıkacağım. Kooperatiflerin, ne yazık ki burada “idealinde” demek durumundayım; işlerin yolunda gitmediği hakim tarım-gıda sisteminde durumu biraz toparlayabilecek, alternatifi yaratmak için mücadele verenler için mücadeleyi örgütlemelerine zemin sağlayabilecek bir işletme-örgütlenme modeli ve bir dayanışma pratiği olduğunu açıklamaya çalışacağım. Yerim kalmazsa da en azından buraya not düşeyim; kooperatiflerin tarımsal üretimi kim sürdürecektir sorusuna cevap üretebilecek bir siyaset ve kolektif eylem alanı olduğunu da iddia edeyim.

ADIL, SÜRDÜRÜLEBİLİR VE DAYANIKLI TARIM-GIDA SİSTEMLERİ VE KOOPERATİF MODELİ

Adil bir gıda sistemi gıda egemenliğini temel alır. [Niyeleni Deklerasyonu’nda](#) belirtildiği üzere, “Gıda egemenliği; insanların ekolojik olarak güvenli ve sürdürülebilir yöntemlerle üretilmiş, sağlıklı ve kül-

“Uzun pandemi sürecinde ulusal tarım-gıda sistemini sekteye uğratan iki an yaşandı: Biri plansız bir şekilde aniden ilan edilen sokağa çıkma yasağı düzenlemesi sonucunda toptancı hallerinin kilitlenmesi sırasında, diğeri uzun kapanma sürecinde hiçbir mantıklı açıklama olmadan yerel semt pazarlarının yasaklanması sonucunda yaşandı”

türel olarak uygun gıdaya ulaşım ve kendi gıda ve tarım sistemlerini belirleme hakkıdır”. Kooperatifler daha çok topluluk temelli, mikro ve küçük ölçekli işletmelerdir. Yerel ekonomik ilişkilere dayanır, yerel ekonomiyi destekler. Üretici-ortakların yerel pazara erişimini kolaylaştırdıkları ölçüde üretici ve tüketici arasındaki fiziksel ve niteliksel mesafeyi kapatarak, tedarik zincirini kısaltır. Kooperatif işletme ile ortaklar ve yararlanıcılar arasındaki ilişkileri belirleyen piyasa mantığının ötesinde müzakereye açık etik ilişkisellikler vardır. Üretim, emek, mübadele ve mülkiyet ilişkilerini şekillendiren bu etik koordinatlar, tarım-gıda sisteminde eşitsizlikler yaratan verili güç ilişkilerinin aksine tarım-gıda sistemleri içinde halihazırda var olan kapitalist olmayan ekonomik ilişkileri güçlendirir. Kooperatiflerin üretim ve yeniden dağıtım fonksiyonu ve pazarlama stratejileri ortakların ve yerel toplulukların ihtiyaçları ve çok taraflı etik karar odakları üzerinden şekillenir. Bu, tarım-gıda sistemini, başta üretici ve tüketiciler olmak üzere, gıda üretimindeki tüm emekçiler ve bu ekosistemi var eden insan dışı diğer canlı-cansız varlıklar için de daha adil kılacak potansiyeldir.

Fikret Adaman'ın [Sürdürülebilir ve Dirençli Bir Gıda Sistemi: Türkiye Analizi'nde](#) aktardığı üzere Meagan

Schipanski, “Dayanıklı bir tarım-gıda sistemi ekonomik, ekolojik, sağlıkla ilgili vb. bir şok ya da mevsimsel dalgalanmalar nedeniyle gıda güvencesinin hasar almayacağı bir durumu tasvir etmektedir” diyor. Son üç yılda tanık olduğumuz Covid-19 pandemisi, Rusya-Ukrayna savaşı ve iklim krizi kaynaklı aşırı hava olayları küresel tarım-gıda sisteminin ne kadar da kırılgan bir yapıya sahip olduğunu gözler önüne serdi. Türkiye’de uzun erimli tarımsal dönüşüm sürecine rağmen tarımsal üretimde hakim olan küçük ölçekli aile tipi işletmeler ve küçük ölçekli “geleneksel” tedarik işletmeleri aksi iddia edilse de farklı bir dirençlilik pratiği ortaya koydu ve koyuyor. Hatırlayalım, uzun pandemi sürecinde ulusal tarım-gıda sistemini sekteye uğratan iki an yaşandı: Biri plansız bir şekilde aniden ilan edilen sokağa çıkma yasağı düzenlemesi sonucunda toptancı hallerinin kilitlenmesi sırasında, diğeri uzun kapanma sürecinde hiçbir mantıklı açıklama olmadan yerel semt pazarlarının yasaklanması **sonucunda**. Türkiye tarım-gıda sisteminde ölçeklendirilmeye, modernleştirilmeye ve süpermarketleştirilmeye çalışılan tedarik sistemleri ancak kooperatifleştirildiği ölçüde dirençlilik kazanacaktır. Kooperatifler ortaklarının çıkarlarını gözetken, topluluk temelli ve yerel ölçekli işletmeler olarak bu gibi

kriz anlarında, şoklar karşısında geleneksel ticari işletmelere göre çok daha esnek ve dirençli yapıdadır. Türkiye’de tedarik sisteminde perakende ve lojistik sektörlerinde kooperatif modellerinin geliştirilmesi, var olan tüketim kooperatiflerinin desteklenmesi yerel tarım-gıda sistemlerini daha dirençli hale getirecektir.

Fikret Adaman’ın Türkiye analizinde yer verdiği bir başka alıntı ise Terry Marsden ve Adrian Morley’in ortak yazdıkları [“Sürdürülebilir Gıda Sistemleri: Yeni Bir Paradigma Oluşturmak”](#) kitabından: *“Sür-*

dürülebilir gıda sistemi, bugünkü ve gelecekteki kuşakların gıda ihtiyacının karşılanabileceği varsayımı altında, ekolojik yapının uzun dönemde kendini yeniden üretebileceği uygulamalar manzumesine karşılık gelmektedir”.

Girdi yoğun, yüksek enerji ve su tüketimine dayanan, küresel oligopol piyasalar üzerinden işleyen, finansal spekülasyona açık, ulus ötesi şirketlerin hakimiyetindeki endüstriyel

tarım-gıda sistemi, neredeyse yukarıda tanımlanan şekliyle sürdürülebilir tarım-gıda sisteminin tersidir. İklim krizi koşullarında, yarattığı tüm kirlilik, hafriyat ve ekolojik tahribatlar düşünüldüğünde sürdürülemezliğini küresel olarak eşitsiz ve adil olmayan bir şekilde deneyimliyoruz. Mevcut tarım-gıda sistemi çerçevesinde **“Sıfır Açlık”** Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) imkansız bir hedef. Acilen halihazırda dünyayı besleyen küçük ölçekli aile işletmelerinin tarımsal üretimi adil ve insan onuruna yakışan ve kırsal yaşamın şenlendirildiği şartlarda sürdürebilmesinin ve agroekolojik tarımsal üretim pratiklerinin işletme bazında değil, bölgesel ve ulusal ölçekte yaygınlaştırılarak toprağın ıslah edildiği, biyoçeşitliliğin korunduğu ve zenginleştirildiği gıda egemenliğine dayanan bir tarımsal-gıda sistemini yerelden

“Mevcut tarım-gıda sistemi çerçevesinde ‘Sıfır Açlık’ Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) imkansız bir hedef. Acilen halihazırda dünyayı besleyen küçük ölçekli aile işletmelerinin tarımsal üretimi adil ve insan onuruna yakışan ve kırsal yaşamın şenlendirildiği şartlarda sürdürebilmesinin ve agroekolojik tarımsal üretim pratiklerinin işletme bazında değil, bölgesel ve ulusal ölçekte yaygınlaştırılarak toprağın ıslah edildiği, biyoçeşitliliğin korunduğu ve zenginleştirildiği gıda egemenliğine dayanan bir tarımsal-gıda sistemini yerelden başlayarak tesis etmemiz gerekiyor.”

başlayarak tesis etmemiz gerekiyor. Kooperatifler, özellikle küçük üreticilerin, tarım işçilerinin, ziraat mühendislerinin ve belki tüketicilerin bir arada faaliyet gösterdiği çok paydaşlı tarımsal kooperatif modelleri, tarım ve gıda sisteminin dönüştürülmesinde ve yerelden başlayarak düşük karbon ekonomisine adil geçişte uygun modeller olabilir.

Buraya kadar çok olgusal olmayan bir yaklaşımla ve bazılarını romantik gelebilecek bir tarzda kooperatiflerin adil olmayan, sürdürülemez ve çok kırılmalı bir sistem olarak tarif ettiğim hakim küresel ve endüstriyel

tarım-gıda sisteminin daha adil, daha sürdürülebilir ve daha dayanıklı kılınmasında ve topluluk ekonomilerine dayalı yerel ve çeşitli tarım gıda sistemlerinin geri alınması/yeniden tesis edilmesinde (**taking back**) önemli roller üstlenebileceğini iddia ettim. Tarım ve gıda sistemleri ve eleştirel kırsal kalkınma alanlarında araştırma raporları hazırlayan [Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifinin](#) bir

araştırmacı-ortağı ve kooperatifler üzerine araştırma yapan bir araştırmacı olarak yazıyı buraya kadar okuyanların ilk aklına getireceklerinin, iyi ihtimalle mevcut kooperatiflerin kapasitesinin böylesi bir adil geçiş/dönüşüm/devrim için yeterli olmayacağı, kötü ihtimalle de kooperatiflerin de bu hakim sistemi sürdüren/kuran diğer işletme biçimlerinden farklı olmadığı yönündeki itirazlar olacağını tahmin ediyorum. Bu itirazlara dair kavramsal bir açılım yapmadan ve farklı kooperatif modellerinin, Türkiye’de dahi, tarım-gıda sisteminin dönüştürülmesine yönelik denemelerinden ve deneyimlerinden iyi örnekleri başka bir yazıya saklayarak, kısa yoldan şunu ifade etmeliyim: Tarım-gıda sistemlerini dönüştürmek için gereken dil, özne ve kolektif eylem siyasetine kooperatifleri geri alarak başlamamız gerekiyor.

“Temiz Enerjiye Dayalı, Yurttaş Katılımı ve İnisiyatifi ile Elektrik Üretebiliriz”

Troya Yenilenebilir Enerji Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Oral Kaya, 2030'a kadar Türkiye'deki enerji ihtiyacının %5'ini enerji kooperatifleri aracılığıyla karşılamak istediklerini söylerken, “Fosil yakıtlardan bağımsız, sadece yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı ve yurttaş katılımı ve inisiyatifi ile elektrik üretme imkanımız var. Net sıfır emisyon hedefimize bu şekilde hızla ulaşabiliriz” diyor.

 Bulut BAGATIR

Enerji kooperatifçiliğine ilişkin düzenlemeler 2016'da yürürlüğe girdi. Ancak bunun bir anda olmadığını, arkasında bir mücadele olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de enerji kooperatifçiliği nasıl başladı?

Kendi hikayemizi anlatarak başlamak gerekiyor. Bir devlet kanadında bir de sivil alan kanadında giden bir yol vardı. Dilerseniz önce devlet tarafından bahsedeyim. Alman Kooperatifler Birliği'nin Ankara'da temsilciliği var. Bu birlik, 2013'te Ticaret Bakanlığı'ndan yaklaşık dört veya beş kişilik bir grubu, Almanya, Hollanda ve Danimarka'daki enerji kooperatifleri ile bir tanıştirma seyahati yaptı. Yani devletin enerji kooperatifçiliği kavramıyla ilk tanışması 2013 yılındaki bu seyahat oluyor. Daha sonra mevzuat içinde bu alanda bir koşturma başladı fakat özellikle devletin yapılanmasında belli başlı bürokratik değişiklikler ile çok büyük aksamlar ve aksaklıklar yaşandı ve süreç içinde ivme çok azaldı. Şu anda Ticaret Bakanlığı'n-

da sadece bir uzman bu alanda çalışmalar yapmaya devam ediyor.

Sivil alana baktığımızda ise 2012'ye dönmemiz gerekiyor. 2012 yılında Balıkesir, Çanakkale 1/100 Gelişme Planı belirlendi ve Güney Marmara sahil şeridinde yaklaşık 14 termik santral yapılması planlandı. Doğal olarak bu sürece nasıl müdahale edebiliriz ve kömürlü santrallerin yerine yenilenebilir enerji kaynaklarıyla nasıl bir üretim alanı oluşturabiliriz diye kendimize sorduk. Aynı yıl tesadüfen, [Troya](#) olarak Avrupa Birliği (AB) projesi çerçevesinde Belçika'ya yaptığımız seyahatte ilk kez enerji kooperatifçiliği ile tanıştık. Enerji kooperatifi nasıl çalışıyor, prosedürler nedir, hukuki altyapısı nedir diyerek düşünüp araştı-

rırken özellikle önerdiğimiz yenilenebilir enerji modelini savunmak için harika bir model olduğunu gördük. Tarımsal alanların sahipleri, yani yerelde yaşayan insanlar kömürlü santrallara arsalarını satmaktansa bu alanda kendi elektrik ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabilecekleri bir mekanizmayı nasıl yapabilirler sorusunun altyapısını oluşturacak bir model vardı karşımızda. Biz de 2013 yılı itibarıyla bunun üzerinde yoğun bir şekilde çalışmaya başladık. Tesadüf, aynı zamanda Ticaret Bakanlığı'nda da biraz önce bahsettiğim grup çalışmaya başladı. Bu sefer bizim de dahil olduğumuz bir grup insanın ilgisi ve bu konudaki talebi de artınca Ticaret Bakanlığı daha etkin çalışmalar yapmaya başladı. 2014-2015 bakanlıklar nezdinde çok yoğun lobi çalışmalarının olduğu bir tarihti. 2016'da ise Lisanssız Enerji Yönetmeliği'ne enerji kooperatifleri kelimesi girdi ve enerji kooperatifleri lehine bir çalışma sonuçlanmış oldu. Lisans-

“Tarımsal alanların sahipleri, yani yerelde yaşayan insanlar kömürlü santrallara arsalarını satmaktansa bu alanda kendi elektrik ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabilecekleri bir mekanizmayı nasıl yapabilirler sorusunun altyapısını oluşturacak bir model vardı karşımızda. Biz de 2013 yılı itibarıyla bunun üzerinde yoğun bir şekilde çalışmaya başladık”

sız Enerji Yönetmeliği'nde yapılan bu değişiklikle 2016 yılının sonuna kadar dokuz aylık bir süre içinde Türkiye'de 10 enerji kooperatifi kuruldu. Bugün yaklaşık 50 enerji kooperatifi var. Fakat 2019 yılındaki bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi değişikliği ile enerji kooperatifleri artık aktif bir şekilde çalışamaz hale geldi. Enerji kooperatifi farklı konut sahiplerinin veya farklı işyeri sahiplerinin bir araya gelerek başlattığı bir girişimdi. Bu girişimi yoğun bir şekilde artırıp elektrik ihtiyacını karşılayabilmek için tek bir bölgede üretim yaparken tüketimi bunlar arasında paylaşırma imkanı vardı. Ama 2019 kararnamesi bunu ortadan kaldırdı. Yani siz bir binada elektrik tüketiyorsanız ancak bu binada elektrik üretme hakkınız var. Doğal olarak bu durum kooperatifleri işlevsiz hale getirdi. 2019'dan sonra kooperatifler ne yazık ki durağan bir döneme girdi. Ama bununla da ilgili şu anda halen devam eden yoğun bir lobi çalışması var.

2016'daki ve 2018'deki düzenlemeler enerji kooperatifleri için en verimli ve en sağlıklı gelişimlerdi. Hatta biz artık onların da geliştirilmesini talep ediyoruz. Avrupa'daki düzenlemelerin, gelişmelerin ve değişimlerin Türkiye'deki hukuki mevzuata uygun bir şekilde getirilmesini arzuluyoruz.

Enerji kooperatifleri olarak merkezi bir enerji sistemi yerine yerelde üretip yerelde tüketen bir enerji sistemini savunuyorsunuz. Ancak mevcut durumda, enerji kooperatifleri üretmiş oldukları enerjiyi sadece Türkiye Elektrik İletişim A.Ş. aracılığı ile devlete satabiliyor ki bu enerji kooperatifçiliğinin ruhuna aykırı bir yapı. Bunun getirdiği dezavantajlar nelerdir?

Merkezi enerji sisteminin avantaj ve dezavantajları tabii ki var. Öncelikle avantajlardan bahsetmek isterim ki devlet zaten bunun altını özellikle çiziyor. Devlet, enerjide standartlaşmayı ve enerjinin her bölgede sağlıklı ve düzenli bir şekilde aktarılabilmesi için tek bir havuzda buluşulmasını tercih ediyor. Bunu şu anlamda anlayabiliyorsunuz. Örneğin Elazığ'daki tüketicilerin de 220 wattlık bir enerjiye ihtiyacı var. Balıkesir'de de veya Edirne'de de bir tüketici var. Devlet bunu standardize edebilmek için böyle bir düzenleme getirmiş durumda. Artık teknolojik altyapı tamamen sağlandı. Siz 10 wattlık bir sistem de verseniz, transformatörlerle 220'ye çıkartabiliyorsunuz bunu.

Siz elektriğinizi üretiyorsunuz ve şebekeye veriyorsunuz ama şebekeye vermeden önce eğer kendi binanızın altındaysa binanızdaki elektrik ihtiyacını karşılayabiliyorsunuz. Çatınızda 10 kilowattlık bir sistem var. 10 kilowattan 3 kilowattlık bir güce ihtiyacınız varsa onu çekiyorsunuz, geri kalan 7'yi satıyorsunuz. Bir tarafta yerelde üretmenin imkanını sağlamış oluyorsunuz ama enerji kooperatiflerinde biraz daha komplike bu çünkü enerji kooperatiflerinin ortaklarının hepsi farklı adreslerde. Hepsi tek bir binada olmadığı için tek bir yerde üretim yapılamıyor. Farklı adreslerde olduğu için de şebekeyi kullanmak zorunda. Yani şebekeyi kullanıp ilk önce elektriği vermesi gerekiyor, sonra ortakların şebeke-

"Siz elektrik üretiyorsunuz, sonra bunu yasal olarak şebekeye vermek zorundasınız. Ondan sonra şebekeden de kendi tüketiminizi çekmek zorundasınız. İki defa dağıtım bedeli talep ediyor devlet sizden bu aşamada. Bu da çok büyük adaletsizliklere, gelir kayıplarına neden oluyor"

den kendilerinin üretmiş oldukları, hak etmiş oldukları elektriği çekmeleri gerekiyor. Bu da doğal olarak son dönemde yoğun bir şekilde muhalefet edilen konulardan biri. Bu çift yönlü alışveriş tekrar tekrar vergilendirmeye neden oluyor çünkü.

Siz elektrik üretiyorsunuz, sonra bunu yasal olarak şebekeye vermek zorundasınız. Ondan sonra şebekeden de kendi tüketiminizi çekmek zorundasınız. İki defa dağıtım bedeli talep ediyor devlet sizden bu aşamada. Bu da çok büyük adaletsizliklere, gelir kayıplarına neden oluyor. Aslına bakarsak şebekenin daha sağlıklı, tekdüze hale getirilmesi amacıyla yapılmış olan bir düzenleme. Ama teknolojik altyapı artık bunları tamamıyla aşmış durumda. Almanya'da mesela enerji kooperatifleri şu anda ortağı olmayan kişilere elektrik satma hakkına sahip.

Bunu nasıl yapıyorlar peki? Devlete satmadan mı?

Devlete satmadan, yine şebekeyi kullanıyor. Benim üretimim ne kadar, örneğin 10 birim. Ancak 5

birim tüketiyorum. Geri kalan 5'ini de pazarlık usulü, hatta ve hatta şebeke fiyatlarından daha ucuza komşularıma, tanıdığım insanlara kendi aramızda yaptığımız sözleşme çerçevesinde elektrik satma hakkına sahip olabiliyorum. Bunun yanı sıra vergi muafiyetlerini de kullanamıyoruz, ki bu da başka bir konu.

Türkiye, 2053 yılı itibarıyla karbon nötr olmayı hedefliyor. Bunun yanı sıra, bir de oldukça eleştirilen bir 2030 ara hedefi var. Enerji kooperatifleri bu iki hedefte nasıl bir rol oynayabilir?

Her yıl düzenli olarak çeşitli siyasi karar vericilerle de bir araya gelerek yaptığımız bir **Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansı** gerçekleştiriyoruz. En sonuncusunu Aralık ayında, Çanakkale'de yaptık. Bizim temel hedefimiz lobi çalışmalarını aracılığıyla artık üretim yapamayan enerji kooperatiflerinin önündeki bu engelin kaldırılması, bundan sonraki sürecin daha net bir şekilde aydınlığa ka-

vuşturulması, diğer kooperatiflere tanınmış olan vergi imkanlarının enerji kooperatiflerine de tanınması. Bunun haricinde 2030 yılına kadar da Türkiye'deki enerji ihtiyacının hiç olmazsa, konutlar bazında %5'ini enerji kooperatifleri aracılığıyla gerçekleştirebilmek istiyoruz. Bu da aslına bakarsanız yaklaşık 150 bin ortak demek. Diğer bir hedefimiz ise 2053 için enerji kooperatifleri aracılığıyla aynı Avrupa'daki gibi yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerjinin %50'sinin kooperatifler veya topluluklar aracılığıyla karşılamak.

Bu çok önemli bir kavram. Bunun araştırmasını Avrupa Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Birliği yaptı. Araştırmanın sonuçlarına göre, 2050 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektriğin %50'si yurttaş enerjisi aracılığıyla sağlanabilecek. Bunlar bireysel girişimler de olabilir veya sadece bir araya gelerek herhangi bir hukuki altyapı olmadan mahalle girişimleri aracılığıyla da olabilir. Bunun gerçekleşebilmesi için hızlı bir şekilde kooperatiflerin önünün açılması gerekiyor. Ülkemizde enerji üretimi ancak legal yapılara dayalı. Bireysel olarak konutunuz var, dağıtım şirketine abonesisiniz, ancak kendi evinizin çatısında üretebilirsiniz. Şirketiniz var, onun ihtiyacı için elektrik üretebilirsiniz. Veya kooperatif aracılığı ile (kişilerin bir araya gelmesi ile) üretebilirsiniz. Yurtdışındaki kullanıcılar ve üreticiler ise bunlara alternatifler geliştirmiş durumda. Kendi aralarında bir araya gelerek, sivil inisiyatifler kurarak da elektrik üretip kendi aralarında paylaşabiliyorlar. Veya aynı binada ev sahibi üretip, kiracısına da satabiliyor. İşte bu ve benzeri uygulamalar henüz ülkemizde uygulanamıyor. Dedğimiz gibi, bunlar aslında teknolojik olarak yapılabilir işlemler. Biz denemelerini TÜBİTAK destekli Horizon projeleri ile yapıyoruz. Ama sadece deneme değil, uygulanabilirlik de olsun istiyoruz. Tüm bu alanlarda çalışmalarımız devam ediyor ve edecek de. Fosil yakıtlardan bağımsız, sadece yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı ve yurttaş katılımı ve inisiyatifi ile elektrik üretme imkanımız var. Sıfır karbon hedefimize bu şekilde hızla ulaşabiliriz.

Kooperatifçilik Hareketi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) geçtiğimiz Eylül ayında ILO Türkiye Ofisi tarafından yürütülen “Kadınlar için Daha Çok ve Daha İyi İşler” Programı kapsamında hazırladığı [“Türkiye’de Kadınların Kooperatifler Yoluyla Güçlenmesi: Yasal ve Yapısal Stratejiler Raporu”](#)nu yayımlamıştı. Dr. Ayşe Gönüllü Atakan ve Dr. Aslı Çoban’ın kaleme aldıkları rapor ile kadınların karma kooperatiflere katılımı için cinsiyet dengesi kriterine dayalı bir teşvik sistemini ve karma ve ana-akım kooperatiflerde kadınların temsili ve etkinliğinin güçlendirilmesini öneriyor. Raporun yazarları dergimiz için ortak verdikleri röportajda, “Böylece, kadınların sadece kadınlaşmış ve düşük ücretli çalışma alanlarında ve yalnızca kadınların yer aldığı kooperatiflerde bulunması nedeni ile kooperatifçilik hareketi içerisinde toplumsal cinsiyet temelli bir ayrışma yaşanmasının önüne geçilebilir” diyor.

 Ezhan ARCA

Cinsiyet eşitliğine erişmek için atılan adımlarla kadının güçlenmesi ve kooperatifçilik arasında nasıl bir bağlantı var?

Kadının güçlenmesi kavramından ne anladığımızı paylaşarak başlayabiliriz öncelikle. Biz kadın güçlenmesini feminist ekonomist Naile Kabeer’in perspektifi ile uyumlu olacak şekilde kadınların kendi hayatları hakkında stratejik karar alma yetisini kazanma süreci olarak tanımlıyoruz. Bu anlamda kooperatiflerin kadınların güçlenmesi açısından ekonomik, sosyal ve politik açıdan önemli potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Ortak amaçlar etrafında bir araya gelen ortakların ürünlerini pazarlayarak gelir elde etmeleri yolu ile kurulan kooperatifler, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını artırabilir. Kooperatif yapıları içerisinde kadınlar diğer ortaklarla bilgi ve deneyimlerini paylaşarak becerilerini geliştirebilir, girişimci veya liderler olarak potansiyellerini yükseltebilir. Bununla birlikte kooperatiflerde kadınlar topluluk dayanışması yolu ile sosyal ve ekonomik alanda karşılaştığı risklere karşı direnç geliştirebilir. Uzun vadede kadınların kooperatifler içerisinde örgütlenmesi toplumsal cinsiyet rollerinin eşitlikçi bir biçimde dönüşmesine de katkı sağlayabilir.

Diğer yandan bu söz ettiğimiz güçlenme potansiyelinin sadece her geçen gün sayısı giderek artan kadın kooperatifleri için değil, kadınların katılımının oldukça sınırlı olduğu karma kooperatifler için de olduğunu vurgulamak isteriz. Hatta asıl güçlenmenin özellikle bu karma yapılarda kadınlar kendilerine hem ortak hem de yönetici pozisyonlarında yer bulduklarında mümkün olacağını düşünüyoruz.

“Kadınlar için Daha Çok ve Daha İyi İşler” programı çıktıları ışığında kadınların kooperatifçilik hareketinde güçlenmesine yönelik ne gibi yasal düzenlemeler yapılabilir?

Biz ILO raporunu yazarken özellikle sadece kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesine yönelik mevzuat önerisi getirmekten kaçındık. Evet, kadın kooperatiflerinin kendilerine özgü birçok problemi var fakat bunların mevzuat kaynaklı olanlarının çözümünün sadece kadın kooperatiflerine yapılacak düzenlemeler ile değil, tüm kooperatifçilik mevzuatının çağın gereklilikleri ile örtüşecek şekilde gözden geçirilmesi ile gerçekleşebileceğini düşünüyoruz. Bu görüşümüzü de raporumuzda yansıtmaya çalıştık.

Bu bağlamda uluslararası iyi örnekler çerçevesinde birbirini tamamlayan dört strateji geliştirdik. İlk iki stratejiyi; Türkiye’deki kadın kooperatiflerinin kapasite ve sürdürülebilirlik sorunları yaşayan, az ortaklı, düşük sermayeli, küçük işlem hacmi ve ciroya sahip, yerel işletme profilinde olmasından hareketle ortaya koyduk. Sadece kadın kooperatifleri değil, kapasite sorunları olan tüm kooperatif girişimlerinin, geçici düzeyde “ön-kooperatif statüsü” ile ve küçük kooperatiflerin ölçek kriterine dayalı şekilde sürekli olarak “basitleştirilmiş kooperatif mevzuatı” yolu ile desteklenmesini esas alan iki öneri getirdik.

Ön-kooperatif statüsü aslında bir çeşit deneme sürüşü olarak nitelendirilebilir. Bu statü henüz sürdürülebilirlik gerek-

lerini karşılamayanlar da dahil bütün kooperatiflere tanınan geçici bir statü. Bu statü sayesinde, kadın kooperatiflerinin yeterli iş planı ve örgütsel altyapısı olmadan kurulması ve başarısız olmasından doğan olumsuz sonuçlar engellenebilecek. Belirli bir hazırlık süreci boyunca, ön-kooperatif statüsüne sahip gruplar danışmanlık ve eğitim destekleri ve pratik içerisinde kendilerini deneyerek kooperatifçilik alanında kapasite geliştirebilecek. Ön-kooperatifleri denetlemek ve desteklemekten sorumlu kurum, gerekli hallerde kooperatifleri diğer kooperatifler

ile işbirliği ya da birleşmeye de yönlendirebilecek ve kooperatiflerin ölçek ve kapsam ekonomilerini yakalamasına yardımcı olacak bir kurumsal akıl olarak hareket edebilecek. Aynı şekilde, saha çalışmaları ile enformel alandaki dayanışma gruplarının tespiti için çaba gösterilebilir. Ev eksenli fason imalat, ev ve bakım hizmetleri ile tarım gibi kadın emeğinin yoğun olduğu alanlarda kadınlar genellikle dayanışma ağları geliştirdi. Bu ağlar ve kadın grupları, potansiyel kooperatifler olarak değerlendirilerek, ön-kooperatif statüsü aracılığıyla, kooperatif bilinci ile buluşturulabilir. Böylece, bu sektörlerin formal alana taşınması açısından da ilerleme kaydedilir.

Basitleştirilmiş kooperatif mevzuatı ya da küçük kooperatif statüsü ise belirli bir ortak sayısı ve ciro ölçeğinin altında faaliyet gösteren kooperatiflerin, dünya uygulamasındaki benzer şekilde örgütsel ve mali yükümlülüklerinin taşıyabilecekleri bir düzeye indirilmesini öngörüyor. Ön-kooperatifler-

“Kadın kooperatiflerinin kendilerine özgü birçok problemi var fakat bunların mevzuat kaynaklı olanlarının çözümünün sadece kadın kooperatiflerine yapılacak düzenlemeler ile değil, tüm kooperatifçilik mevzuatının çağın gereklilikleri ile örtüşecek şekilde gözden geçirilmesi ile gerçekleşebileceğini düşünüyoruz. Bu görüşümüzü de raporumuzda yansıtmaya çalıştık”

den farklı olarak küçük kooperatiflerin, sürdürülebilirlik sorunları kapasite ve sermaye eksiği yerine yükümlülüklerinin orantısızlığından kaynaklanıyor. Örgütsel ve mali yükümlülüklerinin düşürülmesi, küçük kooperatiflere yaşam olanağı sağlar.

Üçüncü strateji ise işçi kooperatifi ve sosyal kooperatif gibi kimi kooperatif tiplerine yönelik özel yasal düzenlemeler yapılmasını öneriyor. İşçi kooperatifleri, ortakların ücretli çalışması ve sigortalanması esasına dayalı bir emek örgütlenmesi modeli olduğundan, kadınların insana yakışır iş koşullarına ve sosyal korumaya erişmeleri açısından kritik önemde. Dünya deneyiminin ortaya koyduğu gibi, ev hizmetleri, bakım hizmetleri ve ev-eksenli fason üretim gibi alanlarda çalışan kadınların örgütlenmesinde, işçi kooperatifleri önemli bir model. Bu kooperatif modeli, işçi ve emek gücünün korunması ilkesi temelinde pek çok mali avantajdan da (kurumlar ve gelir vergisi avantajları, kazanç fazlasının ortaklara dağıtımı, vb.) yararlandırılıyor. Ayrıca, mümkün ise kadın kooperatifleri tedrici olarak, ortakların ücretli çalışan oldukları işçi kooperatiflerine dönüşmeli; ortaklarını işçi statüsü ile etkin şekilde korurken KOBİ mevzuatının faydalarından daha kolay yararlanabilir hale gelmeli.

Son önerimiz olan sosyal kooperatif tipinin yasa ile

düzenlenmesi önerisi ise sosyal bakım gibi kadınlaşmış alanlarda faaliyet gösteren kooperatiflere özel bir statü tanınması fikri üzerine kurulu. Sosyal kooperatiflerin; toplum yararı öncelikli, risturn (gelir fazlası) dağıtımı sınırlanmış, çok ortaklı ve kamu alım ve ihaleleri ile vergi mevzuatında çeşitli avantajlara sahip işletmeler olarak yasal bir statü elde etmesi, kadınların hem ilgili hizmetlerin faydalanıcısı hem de bu kooperatiflerin çalışanları olarak güçlenmesine yardımcı olur.

Türkiye'deki kadın kooperatifleri ve kadınların karma da dahil olmak üzere kooperatiflere katılımı nasıl sürdürülebilir kılınabilir?

Kadınların erkeklere nazaran, genel olarak ekonomik hayatta ve özelde kooperatiflerde yeterli temsil ve etkinliğe sahip olmamasının eşitlik, adalet ve kalkınma öncelikleri açısından son derece olumsuz sonuçları bulunuyor. Kadınların sosyal ve ekonomik planda güçlenmesi, diğer girişim ve ortaklık biçimleri kadar kooperatiflerde de temsil ve etkinlik sergilemesi ile mümkün. Kadınların özellikle karma kooperatiflerde ortak ve çalışan olarak sayısının artırılması kadar yönetimlerinde de yer almaları bu anlamda önem taşıyor.

Bu doğrultuda çalışmamızda kadınların karma kooperatiflere katılımı için tüm kooperatiflerin cinsiyet dengesi kriterine dayalı olarak bir teşvik sistemi içerisinde yer alması, karma ve ana-akım kooperatiflerde kadınların temsilini ve etkinliğini güçlendirilmesi öneriliyor. Böylece, kadınların sadece kadınlaşmış ve düşük ücretli çalışma alanlarında ve yalnızca kadınların yer aldığı kooperatiflerde bulunması nedeni ile kooperatifçilik hareketi içerisinde toplumsal cin-

“Ortak amaçlar etrafında bir araya gelen ortakların ürünlerini pazarlayarak gelir elde etmeleri yolu ile kurulan kooperatifler, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını artırabilir. Kooperatif yapıları içerisinde kadınlar diğer ortaklarla bilgi ve deneyimlerini paylaşarak becerilerini geliştirebilir, girişimci veya liderler olarak potansiyellerini yükseltebilir”

siyet temelli bir ayrışma yaşanmasının önüne geçilebilir. Cinsiyet dengesi kriterleri, kooperatiflerin kimi avantajlardan yararlanabilmesi için ortakları arasında belirli bir oranın üstünde kadın bulunması ve kadın ortaklar ile ilişkilerin toplam içerisinde belirli bir oranı oluşturması gibi koşullar geliştirilmesi anlamına gelecek.

Kadın işgücünün yoğun olarak görüldüğü informal işlerin formel işlere dönüşmesi için atılması gereken adımlar nelerdir ve bu süreçte kooperatiflerin rolü nedir?

Temizlik, evde bakım, katı atık toplayıcılığı gibi kadınların ciddi şekilde ve kayıtsız, bunun da ötesinde informal şekilde yer aldıkları işler açısından kooperatifleşmenin çözümler sağlayabileceğini görüyoruz. Dünyada bu imkanın örnekleri var. Kimi çok daha yapılandırılmış ve standartlaştırılmış modeller öngörüyor. Örneğin İtalya'daki sosyal bakım kooperatifleri. Bu kooperatifler, kadınların hane içinde ve ekonomide informal düzeyde verdikleri bakım hizmetini, kooperatif yapıları içinde vermesini sağlıyor. Bu yapılar kamunun ve belediyelerin bilinçli bir politik tercihini de yansıtıyor, bir yandan. Bakım kooperatiflerine, bir tip sosyal kooperatif statüsü veriliyor ve onlara özel mevzuat düzenlemeleri var. Kamu bilinçli şekilde kendi sosyal hizmet sağlama sorumluluğunu ihale süreçleri ile sistematik olarak bakım kooperatiflerine devrediyor. Bu kooperatifler kadınlar için de çekici, çünkü halihazırda yaptıkları işleri, sosyal koruma sistemi içinde, eğitim ve gerekli yeterlilikleri elde ederek, işte güvenlik kaygıları yaşamadan, gelir ve iş düzenliliğini elde ederek gerçekleştiriyor. Bunlar sosyal kooperatifler. Hem kadın çalışanlar, hem hizmet alanlar ve hem de yerel yönetimler ve diğer paydaşlar üye olabiliyor. Bu çok ortaklı yapının da yansıttığı gibi, sosyal kooperatifler, kadınların informal emek sorununa çözüm getirir-

“Kadınların erkeklere nazaran, genel olarak ekonomik hayatta ve özelde kooperatiflerde yeterli temsil ve etkinliğe sahip olmamasının eşitlik, adalet ve kalkınma öncelikleri açısından son derece olumsuz sonuçları bulunuyor. Kadınların sosyal ve ekonomik planda güçlenmesi, diğer girişim ve ortaklık biçimleri kadar kooperatiflerde de temsil ve etkinlik sergilemesi ile mümkün”

ken çok zaman başka bir sosyal sorunu da çözmek istiyor. Mesela buradaki sosyal bakım hizmetleri eksikliği. Ancak bunu yaparken de bakım emekçisi kadınların gelirleri üzerinde bir baskı yaratmaktan da geri durmuyor. Kadınlaşmış sektörlerde kadın emeğini, piyasaya ayrı ve yine dezavantajlı bir segment olarak ekliyor.

Bir de daha küçük ölçekli işleyen ve yenilikçi dediğimiz modeller var. Bunlar, Hindistan'da sokak satıcılarının örgütlendiği, Amerika'da göçmen temizlik işçilerinin örgütlendiği örnekler gibi tek tek sayabileceğimiz modeller; çoğunlukla da işçi kooperatifleri. Kadınlaşmış çalışma alanlarındaki kadın emekçilerin örgütlenmesini içeriyor. Bu kooperatiflerin kurul-

ması ve işleyişini kolaylaştıran, mesela işçi kooperatiflerine özel, mevzuat çalışması yapmak mümkün. Çok yerde de özel mevzuat oluşturulmuş. Ancak diğer örneklerdeki gibi, kamu politikası ile bütünleşik bir işleyiş söz konusu değil. O nedenle hem çok yaygınlaşamayabiliyor hem de farklı ajanların, kadın örgütlerinin, göçmen örgütlerinin, bazen yeni kuşak sendikaların işçi koope-

ratiflerinin doğuşu ve çalışmasına destek vermesi önem taşıyor.

Bir başka konu da, yöresel ya da el emeği ürünler üreten kadın kooperatifleri. Bu üretim de geleneksel olarak kadınlara ait küçük ölçekli ve informal bir üretim alanı. Bu ürünler etrafında kadın kooperatiflerinin örgütlenmesi çok destek görüyor. Buna karşılık, bu kooperatiflerin ayakta kalması ve ilgili alanın kayıtlı bir emek alanı olarak ortaya çıkmasında, tüketim kooperatiflerinin de içinde yer alabileceği alıcı ve pazarların rolleri çok kritik bir önem kazanıyor.

Bir de şu var: Kooperatiflerin üretimleri kayıtlı ancak kooperatiflerin çalışan üyeleri her zaman kayıtlı çalışanlar değil. Belki biraz kadınların sosyal güvenliğe ulaşması için de kooperatifler nasıl modeller sunabilir, bu konuşulmalı.

Yeni Nesil Kooperatifler Neler Vadediyor?

Türkiye’de, küresel örneklerine göre daha taze olan yeni nesil kooperatifleri, İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Derya Nizam toplumsal sorunlara yenilikçi ve yaratıcı çözümler getiren yapı olarak tanımlıyor. Nizam’a göre yeni nesil kooperatifler, kooperatifleşmenin bir “topluluk oluşturma” süreci, diğer bir ifadeyle toplumsal değerler ve ortak çıkarlar etrafında örgütlenme süreci olduğuna işaret ediyor.

 Bulut BAGATIR

Türkiye’de kooperatiflerin sizin tabirinizle, “konuşulmuş, tartışılmış, araştırılmış ve keşfedilmiş” olduğunu ancak bu konuda “bilinmedik” bir bakış açısına ihtiyacımız olduğunu söylüyorsunuz. Kooperatiflerin “bilinmedik” bakış açısı nedir ve ne tür farklılıklar ortaya koyar?

Geleneksel yaklaşımlara göre kooperatif, aracıları ortadan kaldıran, ortakların ihtiyaç duydukları girdileri daha uygun koşullarda almalarını sağlayan, ürün ve hizmetlerini daha iyi koşullarla pazarlamaları için kurulan bir ticari işletmedir. Bu tanım temelinde kooperatifler oldukça bilindik bir mesele. Özellikle yapı, tarım ve tüketim kooperatiflerinde uzun bir kariyere sahip olan kişiler için kooperatif olgusu konuşulmuş, tartışılmış ve keşfedilmiş durumda. Zaman zaman bu tanıma uyan kooperatifçilerin yeni nesil kooperatif hareketine karşı direnç geliştirdiğini gözlemliyorum. Örneğin yeni nesil kooperatifler üzerine verdiğim seminerlerde özellikle kooperatifler konusunda uzun bir kariyere sahip olan, kimi zaman uzman kimi za-

man akademisyen ama genellikle orta yaşlı erkek profiline sahip olan bu kişilerin, yeni kooperatifleşme anlayışlarına ya da fikirlerine karşı tahammüllerinin az olduğunu görüyorum. Bu nedenle dünyadan yeni nesil kooperatif örneklerini anlattığım bir [kitap](#) hazırlayarak kooperatifleri “**bilinmedikleştirmek**” gerektiğini göstermek istedim. Sosyoloji disiplini bizlere “sosyolojik tahayyül” kazandırır. Diğer bir ifadeyle “bilindik” olanı bilinmedikleştirir. Gündelik hayat rutinlerimize, toplumsal rollerimize, kimliklerimize, toplumsal yapı ve kurumlara toplumsal olarak inşa edilen ve bu nedenle değiştirilebilir, dönüştürülebilir unsurlar olarak yaklaşmamızı sağlar. Dolayısıyla sosyolojik tahayyül yeni nesil kooperatifleşme formlarını ve örgütlenme biçimlerini anlamak açısından oldukça önemli. Nedir bu yeni nesil kooperatifleri yeni yapan? Yeni nesil kooperatifler toplumsal sorunlara yenilikçi ve yaratıcı çözümler getiren kooperatiflerdir. Yeni nesil kooperatifler kooperatifleşmenin bir “topluluk oluşturma” süreci, diğer bir ifadeyle toplumsal değerler ve ortak çıkarlar etrafında örgütlenme süreci olduğuna işaret ediyor. Yine sosyolojik bakış açısıyla “toplum” ya da “toplulukların” insanların ortak değerler temelinde bir araya gelmesi, ortak bir amaç ya da çıkar temelinde eylem birlikteliği kurmasıyla oluştuğunu görüyoruz. İnsanlar arasında çıkar birliğinin oluşmasında sınıfsal çıkarlar kadar toplumsal değerlerin de önemli

olduğu aşikar. Yeni nesil kooperatiflerde kooperatif ortakları arasında dayanışma, aidiyet duygusu ve kooperatife bağlılık sadece sınıfsal çıkar temelinde değil, daha farklı toplumsal değerler etrafında gerçekleşiyor. Bu bağlamda yeni nesil kooperatifler örneğin kadın emeğini güçlendirmek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, sosyal ve ekonomik açıdan marjinalleşmiş kırılgan toplulukların refahını artırmak gibi sosyal içermeye dönük kimlik hareketleri ekseninde yeni amaç ve hedefler kazanmaya başladı.

Topluluk kooperatifleri, çok paydaşlı kooperatifler, sosyal kooperatifler ve kadın kooperatifleri gibi yeni nesil kooperatiflerin giderek artan sayıda iyi uygulama örneklerine şahit oluyoruz. Bahsi geçen kooperatiflerin Türkiye'deki oluşumları ise dünyadaki örneklerine nazaran daha yeni. Türkiye'de bu alandaki kooperatifçiliğin ilerlemesi adına nasıl fırsatlar/engeller var?

Türkiye'de ve öncelikle İzmir'de 2017 yılından bu yana kooperatifleşme hareketinin yeniden canlandığını görüyoruz. Bu yeniden canlanma süreci bir taraftan ekonomik krizlere karşı dayanışma ve yardımlaşma kültürünün yeniden gelişim göstermesiyle ilgili diğer taraftan zamanın ruhu olarak karşımıza çıkan sosyal girişimcilik hareketiyle ilgili. Özellikle neoliberal politikalar çerçevesinde devlet ve toplum ilişkisinin dönüştüğü, devletin kamusal hizmetler konusunda sorumluluğunu özel sektöre devrettiği bir süreci yaşıyoruz. Devletin bıraktığı bu boş alanı yeni aktörler doldurmaya çalışıyor. Bu boş alanı kimi zaman şirketler kimi zaman sivil

toplum grupları dolduruyor. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları kapsamında verilen fonların sivil toplumun gelişimine ve yeni nesil kooperatiflerin gelişimine katkı yaptığını görüyoruz ama bunlar fon-proje temelli olduğu ve tabandan bir örgütlenme ile ortaya çıkmadığı ve yerel toplulukların ihtiyaçlarına cevap vermede zorlandığı için maalesef niteliksel değil, niceliksel açıdan bir artışa neden oluyor. Aslında Türkiye'de kooperatifçilik hareketi her zaman devletin himayesinde gelişti. İstisnalar vardır, yerel topluluklar tarafından kurulan ve yerel toplulukların ihtiyaçlarına cevap veren kooperatifler olmuştur ama bu örnekler bir elin parmağını ne yazık ki geçemiyor. Şu anda yeniden canlanan kooperatifçilik hareketi içerisinde iyi örnekler vardır ama toplumsal katkı yaratma hedefiyle kurulan çoğu kooperatif Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi küresel aktörlerin belirlediği ajandalar ve fonlar temelinde gelişme gösteriyor.

2022 yılında İzmir Kalkınma Ajansı adına bir [proje](#) yürüttük. Projede İzmir'deki kooperatiflerin mevcut durumunu gösteren bir envanter çalışması hazırladık. Ayrıca kooperatiflerin ekonomik dayanıklılığını ve sosyal ağlarını analiz ettik. Kooperatiflerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) arasında yer alan "Yoksullukla Mücadele", "İnsana Yakışır İş", "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği", "Tarım ve Yerel Kalkınma", "Yeşil Dönüşüm"

olarak gruplandırabileceğimiz çeşitli hedeflere ulaşmada oynadığı ya da oynayabileceği rolleri irdeledik. Araştırmanın sonuçlarına göre şu bulguları paylaşabilirim: İzmir'de tarım, yapı, ulaşım ve işletme faaliyetlerine odaklanan geleneksel kooperatifler hâlâ önemini koruyor. Kültür, sanat, eğitim, araştırma-geliştirme ve enerji gibi yeni alanlar-

"Yeni nesil kooperatifler örneğin kadın emeğini güçlendirmek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, sosyal ve ekonomik açıdan marjinalleşmiş kırılgan toplulukların refahını artırmak gibi sosyal içermeye dönük kimlik hareketleri ekseninde yeni amaç ve hedefler kazanmaya başladı"

da faaliyet gösteren kooperatifler ortaya çıkıyor ve bu kooperatifler geleneksel kooperatiflere göre daha çok görünürlüğe sahip oluyor. Eski kooperatifler daha kitlesel örgütlenmeler, yüzlerce ve binlerce ortakları var. Yeni nesil kooperatifler ise ortalama yedi-on ortağa sahip. Biliyorsunuz kooperatif kurmak için asgari yedi ortak olması gerekli. Kurulan yeni kooperatiflerin çoğu, özellikle Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren kooperatif türlerinde, yedi ortağa sahip. Kitlesel bir örgütlenme ruhunu değil, daha çok girişimcilik ruhunu temsil ediyor.

İzmir'de kooperatiflerin sayısının ve çeşitliliğin önümüzdeki yıllarda artmaya devam edeceğini düşünüyorum. Lakin Türkiye'de kooperatifçilikle ilgili mevzuat maalesef sorun çözen değil, bizzat sorun çıkartan bir niteliğe sahip. Bu mevzuatın güncellenmesi ve bütüncül bir politika ile yenilenmesi gerekiyor. Mevcut haliyle yeni kooperatifleşme dinamiklerini kapsamaktan oldukça uzak.

Tarım kooperatiflerinin neoliberal politikalarla beraber dönüşümü uluslararası örneklerde toplumsal açıdan yıkıcı etkiler bıraktı. Türkiye'de bu süreç nasıl işledi?

Türkiye'de tarımın neoliberal dönüşümünü sağlamak için çıkarılan yasal düzenlemelerden biri 2000 yılında Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nun değiştirilmesidir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde tarım satış kooperatiflerinin küçük aile üreticiliğini korumak ve tarımsal üretimi modernize etmek gibi önemli iki işlevi oldu. Düşük faizli tarımsal krediler sunarak ve destekleme alımları yaparak tarım satış kooperatifleri üretimde küçük aile çiftçiliği, pazarlamada ise tarım satış kooperatiflerinin egemen olduğu bir tarımsal yapı ortaya çıkardı ve bu yapının korunmasını sağladı. 2000 yılında bu yasa ile tarım satış kooperatiflerini özerk, mali ve idari açıdan bağımsız ve rekabetçi bir yapıya kavuşturabilmek hedefiyle devlet tarafından bu kooperatif/birliklere verilen mali destekler kaldı-

"Türkiye'de kooperatifçilikle ilgili mevzuatlar maalesef sorun çözen değil, bizzat sorun çıkartan bir niteliğe sahip. Bu mevzuatların güncellenmesi ve bütüncül bir politika ile yenilenmesi gerekiyor. Mevcut haliyle yeni kooperatifleşme dinamiklerini kapsamaktan oldukça uzak"

ıldı. Kimileri bu süreci kooperatiflerin özerkleştirilmesi kimileri ise ticarileştirilmesi olarak isimlendiriyor. Benim özellikle pamuk üretiminin neoliberal dönüşümü üzerine yürüttüğüm çalışmalar ise bu yasanın sadece kooperatifleri değil, tedarik zincirlerini de radikal bir biçimde dönüştürdüğünü orta-

ya koyuyor. Çünkü çiftçiler açısından bu dönüşümün en önemli sonucu, girdi ve kredi arasındaki bağın kopması oldu. Satış kooperatifleri güçlerini yitirdikçe, çiftçiler tüccarlara daha bağımlı hale geldi. Yalnızca ürünlerini satmak için değil, üretim yapabilmek, yani girdi temin edebilmek için de tüccarlara daha bağımlı hale geldi. Sonuç olarak finansman çiftçiler için üretim maliyetindeki en önemli kalemlerden birine dönüştü. Özetle neoliberalleşme içerisinde tedarik zincirlerindeki güç ilişkilerini değiştiren en önemli değişim tarım satış kooperatiflerinin özelleştirilmesidir. Halbuki Cumhuriyet'in ilk yıllarında kooperatifleşme üzerine yazılan tüm eserleri incelediğinizde kooperatifleşmenin devlet tarafından köylü ve çiftçiyi insafsız tefecilere karşı korumak ve güçlendirmek için benimsenmiş ve desteklenmiş olduğunu görürsünüz.

Diğer taraftan son dönemde tarımsal faaliyetler yürüten kooperatifler üzerine yaptığım tüm araştırmalarda önemli bir bulguya ulaştım. Özellikle İzmir'de sürdürdüğüm araştırmalar tarımsal amaçlı faaliyet yürüten kooperatiflerin üretim ölçeği düzeyinde ayrıştığını gösteriyor. Tarım satış kooperatifleri hâlâ en güçlü ekonomiye sahip kooperatif türü olsa da son yıllarda ortak sayısında dramatik düşüşler yaşıyor. Buna karşı tarımsal kalkınma kooperatif sayısının her geçen yıl arttığını ve ortakları arasında daha fazla heyecana neden olduğunu ve güçlü bir aidiyet duygusu yaratabildiğini görüyoruz. Tarım satış kooperatifleri birliği dikey entegrasyon modeliyle ölçek ekonomisi kuran bölgesel bir kooperatifleşme deneyimi iken, tarım kalkınma kooperatifleri ilçe-mahalle düzeyinde örgütlenen orta-ölçek ya da küçük ölçek üretim yapan kooperatifleşme modeli. Tarım satış kooperatifleri birliği

modelinde verimlilik, küresellik ve üretim baskısı ön plana çıkarken tarımsal kalkınma kooperatifleri modelinde katılım, yerellik ve tüketim baskısı ortaya çıkıyor. TARIŞ gibi tarım satış kooperatifleri hâlâ piyasada önemli birer aktör iken Tire Süt ya da Foça Yoğurt gibi tarımsal kalkınma kooperatiflerinin niş piyasalarda ve hatta son dönemde süpermarket raflarında kendilerine yer bulduklarını görüyoruz. Küçük ölçek üretime sahip olsa bile ürünlerini niş piyasada satabilen tarımsal kalkınma kooperatifleri ortaklarına görece daha yüksek gelir sağlayabiliyor. Yerel toplulukların ihtiyaçlarına yön vermeye dönük olarak faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatifleri ise ortakları arasında daha güçlü bir aidiyet duygusu yaratıyor ve üretim-satış dışında yerel ve insani kalkınma konusunda daha önemli toplumsal katkılar yaratabiliyor.

Son olarak toplumsal değerler ve kooperatifler arasındaki ilişkiyi ele alırsak, ortak değerler bir kooperatif deneyimini nasıl etkiler?

Ortak değerler olmaksızın filizlenen ve kök salan bir kooperatifleşme deneyimi mümkün değil. Birçok yerde vurgulandığı gibi kooperatifleri diğer ticari işletmelerden ayıran demokrasi, dayanışma ve özerklik gibi temel değerler etrafında örgütlenmesidir. Aslında her ticari işletme bu gibi değerler etrafında da örgütlenebilir. Önemli olan hangi işletme formuna sahip olduğunuz değildir, hangi değerler etrafından örgütlendiğiniz ve faaliyet yürüttüğünüzdür. Kooperatifler müşterek değerler etrafında ortaklarını birleştirebilir ve ortakları arasında güçlü bir aidiyet yaratabilirse ancak o zaman ekonomik ve sosyal açıdan güçlü etkiler yaratabilir. Kooperatiflerin ortak değerler konusunda

çalışmalar yürütmesinin elzem olduğunu düşünüyorum. Geleneksel değerler etrafında örgütlenmek sorunları çözmez, belki daha da büyütebilir. Toplumsal sorunları çözebilmek için yeni birtakım değerler yaratmak ve bu yeni değerleri benimseyerek yeniden ortaklaşmak gerekli. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitliği gibi ya da insana yakışır iş gibi.

İzmir'de yürüttüğümüz envanter çalışmasında şunu gördük. Türkiye'deki gayrimenkul işletme kooperatif sayısı hızla artıyor ve bu tür kooperatiflerin 4'te 1'i İzmir'de yer alıyor. Bu kooperatifler hobi bahçeleri adı altında tarımsal arazileri üzerinde yapılaşmanın artmasına ve tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılmasına neden oluyor. Kooperatif bir işletme formu olarak tek başına çok anlamlı bir kategori değil, onun hangi değerler etrafında faaliyet yürüttüğü aslında onu değerli kılıyor.

Son olarak çok-paydaşlılık olarak isimlendirilen bir ilke ya da değere değinmek istiyorum. Adı üstünde çok-paydaşlı kooperatifler çok sayıda paydaşı bir araya getiren ve onların ortak hedefler temelinde faaliyet yürütmesini sağlayan kooperatiflerdir. Sadece üretici değil, sadece işçi değil, sadece tüketici değil, tüm bu farklı çıkarlara sahip paydaşları bir araya getiren ve birbirinden farklı çıkarlarını müzakere etmelerini sağlayan kooperatiflerdir. Örneğin tarımsal kalkınma kooperatifleri ve kadın kooperatifleri arasında kurulan koordinasyon ve çeşitli işbirlikleri Türkiye'deki çok-paydaşlı kooperatifleşme deneyiminin ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Yerel tarım ürünlerini işleyen ve pazarlayan kadın kooperatiflerinin sayısı her geçen gün artıyor. Bu işbirlikleri kırsal kalkınma açısından örnek bir modele dönüşme potansiyeli taşıyor. Diğer taraftan son 10 yıl içerisinde en çok kapanan ve en az kurulan kooperatif türünün tüketici kooperatifleri olduğunu görüyoruz. Ucuzluk marketleriyle rekabetin zorlaşması ve orta sınıfların alım gücünün azalması tüketici kooperatiflerinin güç kaybetmesine neden oldu. Tüketicilerin ayrı birer kooperatif kurması yerine üretici-işçi-tüketicilerin ortak olduğu çok paydaşlı kooperatif modellerinin gelişmesine öncelik verilebilir. Çok-paydaşlılık bu bağlamda önemli bir değer olarak karşımızda duruyor.

Yapay Zeka Çağında Veri Kooperatifleri

Veri kooperatifleri, sadece teknolojik gelişmelerin değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal adaletin de önemli bir parçası olabilir. Kooperatif ekonomileri; demokratik yönetim, değer paylaşımı ve karşılıklı fayda ile uyumlu olan modelleri benimseyerek, yapay zeka çağının getirdiği sorunlara yenilikçi ve adil çözümler sunabilir.

— Özgür KURTULUŞ

2023, yapay zeka (YZ) teknolojisinin öne çıktığı bir yıl oldu. Özellikle son birkaç yılda yaşanan baş döndürücü gelişmeler, YZ'nin her sektörde daha fazla kullanılacağı, diğer dijital teknolojilerle ve araçlarla bütünleşeceği, iş ve çalışma hayatının YZ merkezli olarak hızla dönüşeceği ve YZ'den kaynaklanan küresel ve toplumsal problemlerin tartışılacağı bir geleceğe işaret ediyor. Bu yazıda, birçok ekonomik ve sosyal boyutu olan YZ olgusunun veri ile olan ilişkisine ve bu ilişki çerçevesinde veri kooperatiflerine odaklanacağım.

YZ, insan gibi düşünme, öğrenme, karar verme ve problem çözme yeteneklerine sahip bilgisayar sistemleri anlamına geliyor. Ancak YZ bir başka teknolojik yenilik değil; 70 yıllık bir akademik çalışma alanı, tarihi Antik Yunan'a kadar uzanan bir insanlık ideali, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kutsal kasesi. Bu çerçevede YZ diğer dijital teknolojilerle değil, matbaa, elektrik, internet gibi toplumda derin değişimlere sebep olan teknolojilerle karşılaştırılıyor. YZ modellerinin temel iki bileşeni var: Algoritması ve eğitildiği "büyük veri". Veriler, YZ modellerinin öğrendiği ve işlediği bilgiler, adeta YZ sistemlerinin besinleri. YZ sistemleri, büyük miktarda veriyi analiz ederek öğreniyor, tahminlerde bulunuyor ve örüntüleri taklit ederek karar-

lar alıyor. Dolayısıyla bir YZ sisteminin başarılı olması eğitildiği verinin niteliği ve miktarı ile doğrudan ilişkili. Bu büyük veriyi hacimsel olarak hayal edebilmek için 2022 yılının Haziran ayında sadece belirli bir araştırmacı grubunun kullanabildiği ChatGPT-3 üretken YZ modelinin 50 milyar kelime ile eğitildiğini söyleyelim. Bu sayı, 1000 yıl aralıksız okuyan bir insanın dahi erişemeyeceği kadar büyük.

YAPAY ZEKA, TELİF HAKLARI VE VERİ GÜVENLİĞİ

Peki, bu veriler nereden geliyor? YZ modelleri ilk olarak internetteki kamuya açık tüm veriyi emiyor. İnternette her saniye yüklenen dokümanlar, konum verileri, video ve fotoğraflar, sosyal medya içerikleri ve daha birçok veri ile bu büyük veri hacimsel olarak sürekli artıyor. **Apple** şirketinin kurucularından **Steve Wozniak**'a göre, artık insanlığın 2000 yılına kadar ürettiği tüm verinin iki katını her gün üretiyoruz. Bu ise yaklaşık olarak günde 2,5 milyar megabyte demek. Dolayısıyla internetin büyümesi ve veri kazıma-işleme teknolojilerinin gelişimine paralel olarak giderek ekonomik önem kazanan verilerin pazarlanması, bugün **Meta**, **Microsoft**, **Google**, **Amazon** gibi büyük teknoloji şirketleri başta olmak üzere, büyük bir sektörün ana gelir modelini oluşturuyor. Örneğin **Google** ve **Meta**'nın ana gelir modeli veri toplamak, işlemek ve satmak üzerine kurulu. YZ ile birlikte daha da önem kazanan bu veriler, özellikle kullanıcı verileri günümüzün petrolü olarak kabul ediliyor.

Öte yandan, YZ modellerinin eğitildiği büyük veri ile ilgili önemli sorunlar var: Telif hakları ve veri güvenliği. Bugüne kadar YZ modelleri geliştiren **OpenAI**, **Google**, **Mid-Journey** gibi şirketler, modellerini geliştirdikleri

“Bir YZ sisteminin başarılı olması eğitildiği verinin niteliği ve miktarı ile doğrudan ilişkili. Söz konusu büyük veriyi hacimsel olarak hayal edebilmek için 2022 yılının Haziran ayında sadece belirli bir araştırmacı grubunun kullanabildiği ChatGPT-3 üretken YZ modelinin 50 milyar kelime ile eğitildiğini söyleyelim. Bu sayı, 1000 yıl aralıksız okuyan bir insanın dahi erişemeyeceği kadar büyük”

veriler için hiç kimseye ödeme yapmadı. Web sitelerinde kamuya açık olarak sunulan tüm bilgileri hiçbir mali ve hukuksal yükümlülük altına girmeden sömürdü. Bunu da yasalarda bulunan gri alanları kullanarak yaptı, çünkü internetteki verilerin YZ modellerini eğitmek için kullanılmasını engelleyen açık bir yasa yok. Nitekim örneğin Aralık 2023'te **New York Times** gazetesi telif yasaları ile korunan içeriklerinin, YZ modellerinin eğitiminde izinsiz kullanıldığı gerekçesiyle hem **OpenAI** hem de **Microsoft**'u dava etti. ChatGPT4'ün veri setinde **New York Times**'in 2907 bağlantısı bulunuyor. Yani tüm kaynakların %1,5'i bile değil. Bu ilk bakışta az gibi görünse de modelin eğitildiği büyük veri göz önüne alındığında, söz konusu edilen on binlerce makale demek. Gazete, ABD yasaları uyarınca kendi içerikleri ve telif haklarıyla kullanılan içeriklerle eğitilen GPT modeli başta olmak üzere, tüm büyük yapay zeka dil modellerinin kapatılmasını talep ediyor.

Bir diğer önemli konu ise kullanıcıların veri güvenliği ve sahipliği. YZ modelleriyle çalışırken bu sistemlere veri yüklüyoruz. Bu verilerin güvenliği, telif haklarıyla ilgili sorunlar gibi konular, YZ'nin kullanımında önemli bir mesele haline geliyor. Örneğin **Microsoft**, **Copilot** adını verdiği uygulaması ile dil modellerini ve **Microsoft Graph**'ı birleştirerek gelişmiş işlevsellik ve bağlamsal kullanım durumları sağlıyor. Bu entegrasyon, kullanıcılar için verimlilik avantajları sağlasa da, önemli veri güvenliği endişelerini beraberinde getiriyor. Bu endişelerden biri, kullanıcıların kişisel verilerinin **Microsoft Graph** içinde emilmesi olabilir. Yani **Microsoft** bu verilerin sahipliğini umursamadan onları kullana-

bilir. Ayrıca, kullanıcılar veri katkıları için hiçbir karşılık almazken, gelişmiş özellikler için ödeme yapmak zorunda kalabilirler. Bunun ötesinde, kullanıcı verilerinin, kullanıcının katılımı olmadan diğer YZ modellerinin eğitiminde potansiyel olarak kullanılması da söz konusu olabilir.

VERİ KOOPERATİFLERİ, EKONOMİK VE SOSYAL ADALETE KATKI SAĞLAYABİLİR Mİ?

Veri bu kadar önemli bir ekonomik değere erişmesine rağmen bundan para kazananlar bu verileri üretenler değil, işleyen teknoloji şirketleri oluyor. İşte bu noktada, veri sahiplerinin de veriden ekonomik fayda sağlamasına yönelik veri kooperatiflerinin kurulduğunu görüyoruz. Bir platform kooperatifçiliği türü olan veri kooperatifleri, veri sahipleri tarafından oluşturulan, sahiplenilen ve işletilen yenilikçi bir veri altyapısı türü. Veri kooperatifleri, veri sahiplerine verileri üzerinde

kontrol hakkı vererek, veri komisyoncusu teknoloji şirketlerine karşı bir denge unsuru oluşturuyor. İngiltere merkezli *TheGoodData*, Danimarka merkezli *Data Coop*, Singapur merkezli *Data Union*, bu alanda başarılı öncü örnekler olarak görülebilir. Ayrıca *MiData* ve *Salus Coop*, üyelerinin sağlık verilerini bir araya getirmelerine ve paylaşmalarına olanak tanıyor. *Swash*, üyelerinden web gezinti verilerini toplarken *Driver's Seat*, gig ekonomisi çalışanlarının akıllı telefonlarından işle ilgili verileri toplayan sürücülere ait bir kooperatif olarak işlev görüyor. *Resonate* ise müzisyenler, plak şirketleri ve hayranlar tarafından ortaklaşa sahip olunan bir veri kooperatifi.

Bu kooperatifler, kullanıcıların verilerini kontrol etmelerini ve değer üretimine aktif olarak katılmalarını sağlayarak, algoritmanın ve elde edilen modellerin kolektif olarak sahip olunmasına ve yönetilmesine imkan tanıyor. Bu yenilikçi yapılar, açık kaynak, Web3 DAO'ları, veri protokolleri, veri blok zincirleri ve veri pazarları gibi ekosistemlere aktif olarak katılarak, kooperatif değerlerini yeni ekonomilere taşıyabilir ve yeni gelir kaynakları geliştirebilir. Veri kooperatifleri, sadece teknolojik gelişmelerin değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal adaletin de önemli bir parçası olabilir. Kooperatif ekonomileri; demokratik yönetim, değer paylaşımı ve karşılıklı fayda ile uyumlu olan modelleri benimseyerek, yapay zeka çağının getirdiği sorunlara yenilikçi ve adil çözümler sunabilir. Bu, sadece teknoloji dünyasında değil, genel olarak ekonomik ve sosyal yapılarımızda da önemli bir dönüşüm için bir başlangıç noktası olabilir.

“Veri, çok önemli bir ekonomik değere erişmesine rağmen bundan para kazananlar bu verileri üretenler değil, işleyen teknoloji şirketleri oluyor. İşte bu noktada, veri sahiplerinin de veriden ekonomik fayda sağlamasına yönelik veri kooperatiflerinin kurulduğunu görüyoruz. Bir platform kooperatifçiliği türü olan veri kooperatifleri, veri sahipleri tarafından oluşturulan, sahiplenilen ve işletilen yenilikçi bir veri altyapısı türü”

Kâr Amacı Gütmeyen Bir Eğitim Neden Mümkün Olmasın!

Türkiye’de eğitim sistemi önemli ölçüde iktidar politikalarının talepleri doğrultusunda düzenlen bir alan olarak gittikçe işlevselliğini yitiriyor. Bu açıdan kooperatifler söz konusu olduğunda bu alanda faaliyet yürüten ortaklıkların çözüm arayışlarına odaklanmak mümkün görünüyor. Sınırlı Sorumlu Başka Bir Okul Mümkün İstanbul Anadolu Eğitim Kooperatifi Yönetim Kurulu üyeleri İpek Yaman, Nazlı Irmak Çiftçi ve Ekim Işık Coşkun Çakır eğitimin serbest piyasanın bir metası haline dönüştüğünü belirterek, eğitim alanındaki kazancın eğitimin niteliğini artırmaya harcanması gerektiğini ifade etti.

 Nihat NUYAN

Eğitim alanında kooperatif kurma fikri nasıl ortaya çıktı?

Eğitim, bize göre, ideal bir toplumda, tıpkı barınma, sağlık, gıda, ulaşım gibi yurttaşlara parasız bir şekilde sağlanması gereken en temel ihtiyaçlardan biri. Henüz böyle bir toplumsal yapıya uzak olduğumuz aşık. Ama çok değil, daha birkaç on yıl önceye baktığımızda bile Türkiye’de, en azından eğitim alanında devletin parasız, yaygın ve görece daha kaliteli bir eğitim olanağı sunduğunun hepimiz farkındayız. Özellikle 2000’li yıllarla beraber eğitimin yavaş yavaş özel sektöre devredilmesini izledik. Özel okul kavramı eskiden sadece üst sınıflara hitap ederken günümüzde neredeyse her gelir seviyesine uygun bir özel okulu bulmak

mümkün. Eğitim büyük oranda serbest piyasada dolaşıma sunulmuş bir metaya dönüşmüş durumda, öyle ki artık özel okulların eğitimi öğrencilerden çok satın alma kararını veren ebeveynlerin algılarını hedefledikleri dahi söylenebilir. Dolayısıyla artık okullarda verilen eğitimin içeriğinin de sermayenin kâr hedefine göre dönüşüm geçirdiğini iddia edebiliriz.

İşte böyle bir ortamda eğitim hizmetini kâr amacı gütmeyen bir kurumsal ortamda üretmeyi hedefledik. “Bunu nasıl yaparız?” diye kafa yorarken kooperatif kurmaya karar verdik. Çünkü kooperatif, tüm üyelerinin eşit söz hakkına sahip olması ve kâr amacı gütmemesiyle, bu hedefi gerçekleştirmek için en uygun yasal zemin oldu.

“Eğitim altı boş bir akademik düzlemde, bir yandan da toplum içinde ‘rekabeti’ körükleyen bir amaca hizmet ediyor. Üstelik bu anlamıyla özel okullarla devlet okullarının da birbirlerinden çok farkı kalmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. İşte bu hakim sakat anlayışın toplumdaki ‘çocukluk’ evresini öğüttüğünü düşünüyoruz”

Başka Bir Okul Mümkün (BBOM) modeli olarak “Demokratik Yönetim - Ekolojik Duruş - Alternatif Eğitim - Özgün Finansman” ilkelerinden söz ediyorsunuz. Bu modelin uygulanabilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu ilkelere değer veren ebeveynler mevcut oldukça modelin de uygulanabilir olacağına inanıyoruz. Geçmiş deneyimlerimiz bize, çocuklarının gelişimini BBOM yapısındaki bir okulla desteklemek isteyen ailelerin sayısının bu gibi yapıları desteklemeye yettiğini ispatladı aslında.

Elbette bu durum tek başına yeterli değil. BBOM ilkelerini, ebeveynlerden daha çok, eğitim kadrosunun benimsemesi ve sahiplenmesi de önemli. Gerek çocuklarımızla sınıflarda birebir etkileşimde bulunan “eşlikçiler”imiz, gerekse müdürden temizlik görevlisine kadar tüm idari kadromuz ilkelerimizin hayata geçirilmesinde kilit rol oynuyor. Okulumuzda birlikte çalışacağımız arkadaşlarımızı belirlerken BBOM kültürüne uygunluk en önemli kriterimiz.

Ayrıca bu ilkeler hayata geçirilirken çocukları da merkeze alıyoruz. Örneğin sınıf isimlerini belirlemekten yemek menülerinin düzenlenmesine kadar mümkün olan her alanda okulda eğitim alan çocuklarımıza söz hakkı veriyor ve onların görüşlerini dillendirmelerini sağlıyoruz. Gösterdikleri gelişim bizlere doğru yolda olduğumuzu gösteriyor ve ilkelerimizi sahiplenmek adına en önemli motivasyon kaynağını oluşturuyor.

BBOM Eğitim Kooperatifleri olarak Türkiye’deki eğitim sisteminin çıkmazları sizce neler?

Bizce en önemli çıkmaz, çocukların yaratıcı bir or-

tamda, özgürce iletişim kurmaktan yoksun bırakılmış olmaları. Ne yazık ki çocukların kendi yeteneklerinin, ilgi alanlarının, ihtiyaçlarının farkına varmalarını sağlamaya ve kendilerini duygu değişimlerine karşı regüle edebilen bireyler yetiştirmeye yönelik bir anlayıştan yoksunuz. Eğitim bunların tam tersine altı boş bir akademik düzlemde, bir yandan da toplum içinde “rekabeti” körükleyen bir amaca hizmet ediyor. Üstelik bu anlamıyla özel okullarla devlet okullarının da birbirlerinden çok farkı kalmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. İşte bu hakim sakat anlayışın toplumdaki “çocukluk” evresini öğüttüğünü düşünüyoruz.

Eğitim Kooperatifleri Türkiye’de eğitimdeki aksaklıkları çözmek adına ne tür öneriler sunuyor?

Öncelikle eğitimin en önemli unsuru olan okul çalışanlarına değer verilmeli, çalışanlar işgücü piyasası koşullarına karşı korunmalı. Eğitim kadrosunun özerkliği de çok önemli. Hakim siyasi ideolojinin ve kâr hırsının, okulda sunulan eğitimin niteliğine müdahale etmesinin önüne geçilmeli.

İşin tabii önemli bir ayağı da iktisadi kısmı. Kooperatifte oluşan olası bütçe fazlası, kâr payına çevrilip sermayeye eklenmek yerine eğitimin niteliğinin geliştirilmesinde kullanılmalı. Ayrıca ebeveynler “müşteri” olarak sistemin dışında tutulmak yerine, üretimin bir parçası olarak kooperatif sisteminin içine dahil edilmeli.

Özelleştirme, Kültür-Sanat Alanına Vurulmuş En Büyük Darbe!

Ekonomik belirsizlikler ve dijital pazarlama ağlarının gelişmesi, yayıncılık sektöründe yeni strateji ve arayışların gerekliliğini ortaya koydu. Kitap ve dergi gibi basılı yayınların üretimden okura ulaşana dek karşılaştığı sorunları çözmek için kooperatif kurduklarını ifade eden S.S. Yayınevleri İşletme Kooperatifi (YayKoop) Yönetim Kurulu Başkanı Elif Akkaya, alternatif örgütlenme modellerinin önemine vurgu yaptı.

 Nihat NUYAN

Türkiye’de yayıncılık sektörünün örgütlülüğünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Kooperatif haline gelmenin ne tür katkıları olduğunu söyleyebilirsiniz? Süreci başlatan neydi?

Türkiye’de yayıncılık sektörü, tarihi kesiti 1960’lardan itibaren alırsak aslında örgütlenme açısından biraz geç kalmış durumda. Birliklerini, derneklerini kurmak için zaman zaman bir araya gelmiş ama örgütlülüğün ne yazık ki en zayıf olduğu sektörlerden biri. 12 Eylül öncesi Türkiye’yi vuran ekonomik kriz, kağıt krizi, kağıdın simsar denilen kişilerin eline geçmesiyle Cağaloğlu’nda bazı yayıncılar bir araya gelerek kooperatifleşme ve kağıdı SEKA’dan (Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları) alma girişiminde bulunuyorlar. Ardından 12 Eylül geliyor ve iş akamete uğruyor. Ne kooperatifini kurabiliyor ne sosyal ve ekonomik açılarından örgütlülüğünü tamamlayabiliyor. Dernekler ve birlikler sonraki dönemin ürünü, Türkiye Yayıncılar Birliği gibi yapılar daha çok 1980 sonrası ortaya

çıkan örgütlenme mekanizmaları.

Bugün bakıldığında kooperatifin neden kurulduğu şöyle açıklanabilir: Birlik genel olarak telif ve yayın haklarını, yayıncıların Kültür Bakanlığı ile olan ilişkilerini yasal açıdan sürdürmeye çalışırken; dernek genel olarak bu sektörün ve bu mesleği icra edenlerin sorunları üzerine eğiliyor. Elbette her yayıncının farklı sorunları var ya da aynı sorun her yayıncıda farklı şiddette. Bu açıdan dernek ve birlik çözüm üretme konusunda yetersiz kalıyor. Özellikle de ekonomik kaynaklı varoluşsal sorunlarda... Biz 2019 yılının 1 Mayıs’ında ilk Genel Kurulumuzu yaptık. 2018 yılı sonlarında bu kararı almış ve Cağaloğlu’nda birkaç yayıneviyle bir araya gelmiştik. Bunun ana sebebi dağıtımın tekelleşme yönünde gösterdiği emarelerdi. Bizim gibi ülkelerde bilirsiniz ki iktidarlar, muktedir olanlar, kültürel alanın içinde yer almak, oraya yön vermek isterler. Biz de bunu yaşıyorduk. D&R mağazaları el değiştirmişti. O dönemde sorunların

“Mürekkep olmazsa bu kitaplar basılamayacak. Matbaanın kullandığı boyadan bahsediyorum, o boya olmadığı takdirde kitabı basamıyorsunuz. Bu boyanın sürekli dalgalanan kurla birlikte maliyeti değişiyor. Kitabı matbaaya gönderiyorsun ama bir hafta sonra baskıya girerken başka bir fiyat ortaya çıkıyor”

daha da büyüyeceğini gördük. Yani kitapları dağıtamamak, teşhir edememek, okura ulaştıramamak yayıncıların en büyük problemdir. Kitap bir şekilde çıkıyor fakat yolunu bulabilmesi için en büyük alanı raf. O rafı göremediğinde, o kitap tekrar dağıtımçı depolarından yayıncının depolarına gelir ve bu büyük bir zarardır. Biz Çağaloğlu'nda on kadar yayınevi bir araya geldiğimizde iyi ki hemen kooperatif hakkında fikir birliğine varıp örgütlenmişiz çünkü hemen ardından pandemi patladı. Arkasından büyük bir ekonomik kriz... Yayıncılar şu anda gerçekten çıkış noktası arıyor. Kooperatif buna ne kadar çözüm olabiliyor? En azından bir can suyu ve yeni bir örgütlenme alanı sunuyor. Bir sorun olduğunda kooperatif üzerinden çözülebiliyor. Kooperatif aynı zamanda ortaklarının kitaplarının kütüphanelerde bulunmasını, neredeyse sıfır maliyetle fuarlarda sergilenmesini, okura ulaştırılmasını sağlıyor; ortakların sorunlarını çözmek üzerine şekilleniyor. Tabii derdimiz çok daha büyük. Kooperatif de tüm bu sorunları çözme iradesi gösteriyor. 2024, beşinci yılı olacak. Beşinci yıldan itibaren çok daha büyük ölçekte sorunların çözümüne odaklanıyoruz. Bu durum örgütlülüğün ne denli gerekli olduğunu da bize gösteriyor aslında.

Bitmek bilmeyen bir kağıt tedarik krizi var yıllardır. SEKA'nın özelleştirilmesi, kağıt konusunda dışa bağımlılığı artırmıştı. Güncel durumda kağıt tedariki, yayıncılığı nasıl etkiliyor?

Tamamen dışa bağımlı hale gelen sektörlerin varacağı yer budur. Her şekilde kırılğan. Ufacık bir sarsıntıda hem tedarik hem üretim açısından krizle karşı karşıya kalır. Bu ülkede SEKA diye bir gerçek vardı ve SEKA 80'lerin sonuna, 90'ların başına kadar yayıncıların kültür kitaplarının, Milli Eğitim'in ders kitaplarının çıkarılmasına yeteri miktarda üretim yapıyordu. Özelleştirilip satılarak tamamen yok edilmesi yalnızca bizi değil, birçok alanı olumsuz etkiledi. Örneğin bu yıl Milli Eğitim ders kitaplarını basmak üzere ihaleler açtı ama yapamadılar, “pazarlık usulü ihale” yapmak zorunda kaldılar. Yapamazlar çünkü sürekli dalgalanan bir kur var. Dışa bağımlı bir matbaa... Yani, mürekkep olmazsa bu kitaplar basılamayacak. Matbaanın kullandığı boyadan bahsediyorum, o boya olmadığı takdirde kitabı basamıyorsunuz. Bu boyanın sürekli dalgalanan kurla birlikte maliyeti değişiyor. Kitabı matbaaya gönderiyorsun ama bir hafta sonra baskıya girerken başka bir fiyat ortaya çıkıyor. Bu durum biz yayıncıları özellikle temel tüketim maddesi olan kağıt açısından çok zor durumda bırakıyor. Bir de tedarik sorunu var. Dünyada artık bazı kağıtların üretilmeyeceği belirtiliyor. Finlandiya'da kapatılan kağıt fabrikaları... Bunları da düşününce işin boyutu çok daha çeşitlenecek. “Çözüm nedir?” diye sorarsanız, aslında birkaç defa bunu dile getirdik: Devlet bunu Kültür Bakanlığı üzerinden bir kalkınma projesi kapsamında değerlendirebilir, böylece bir atılma girebilir, bu ülkede fabrikalar

kurulabilir ki biz kendi kağıdımızı üretebilecek durumdayız aslında. Bunlar kâr da sağlayacak yatırımlar olur. Ama böyle bir irade, böyle bir istek yok. Yerel yönetimler, mesela büyükşehir belediyeleri bu işlere girebilir, fabrikalar kurabilir. Hem istihdam hem üretim hem de bir sektörün sorunlarını çözmek açısından... Yerel yönetimlerin önüne bu tür dosyalarla, projelerle gittik zamanında ancak yatırım maliyeti çok yüksek olduğu için zaman alıyor. SEKA'nın ya da bize yetecek olan ara ürün ve malzemelerin tedariki ile ilgili yapıların özelleştirilmesi, kültür-sanat alanına vurulmuş en büyük darbelerden biridir.

Dağıtım kanallarının tek elde toplanması yayınevleri açısından ne tür sorunlar oluşturuyor? Kooperatif olarak geliştirdiğiniz bir dağıtım mekanizması var mı?

Alternatif dağıtım mekanizmaları oluşturduk. İlk yıllarda bununla ilgili çalışmalar yaptık. Mağazalaşma ve kitabevleri açılması için bazı projeler geliştirdik ancak büyük ekonomik krizden dolayı ayakta duramıyorlar ne yazık ki. İnternetteki satış kanallarının yaptığı devasa indirim kitabevlerini vurdu. Küçük kitabevleri kirasını ödeyemeyecek duruma geldi. Kitabı dağıtacak yeni kanallar oluşturmak gerekiyor. Buna kütüphaneleri de ekleyebiliriz, kültür merkezlerini de... Kooperatif buna çözüm üretmeye çalışıyor, kendi kanallarını da yarattı. İnternet sitemiz üzerinden üyelikle, özel indirimlerle hem okura hem de kitabevlerine satış yapıyoruz. Elbette yeterli değil. Bu yıl lojistik ve dağıtım anlamında çalışmalar yapacağız. Beş yıllık kooperatif deneyimi bize köklü çözüm-

“Beş yıllık kooperatif deneyimi bize köklü çözümler için olanaklar da tanıdı. En önemli şey dağıtımda lojistik ve kitapçılara verilen iskontolar. Yayıncılar biraz bunun handikabını yaşıyor”

ler için olanaklar da tanıdı. En önemli şey dağıtımda lojistik ve kitapçılara verilen iskontolar. Yayıncılar biraz bunun handikabını yaşıyor. İnternetteki kitap satış kanallarıyla kitabevlerinin maliyetleri arasında dağlar kadar fark var. Web satışlarında depolama ve kargo maliyetleri var ama kitapçının maliyeti en az on kalem. O yüzden onlar devasa indirimlerle, acımasız indirimlerle kitapçıların yaşamaması üzerine bir satış stratejisi çiziyor. Bu yüzden sorunu çözerken, kitabevlerinin yeniden açılmasını sağlayacak bir formül üzerinde durmak gerekiyor. Son zamanlarda yerel yönetimler bu konuda adımlar attı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi elli kadar kütüphane açtı, aynı zamanda kitap satış alanları açtı ki bunlara çok ihtiyaç var. Türkiye’de yine birçok yerel yönetim bu konuda iyi niyetli çalışmalar yaptı. Dağıtım problemini çözmek için kitabevlerinin sayısının artması gerekiyor. Elimizde yalnızca D&R ve Penguen gibi birkaç markanın alışveriş merkezleri ve farklı şehirlerde yaygın mağazaları var. Oralarda hem kitapçının hem de yayıncının ayakta kalabileceği indirim ve iskontolarla kitabı dağıtmaya çalışıyoruz. Beşinci yılımızda işi biraz daha ileriye taşıyıp ortaklarımıza lojistik destek vereceğiz ki maliyetleri minimize edebilsinler. Böyle bir formül üzerinde çalışıyoruz.

Alternatif örgütlenme mekanizmalarının yaratılması, yayıncılığı ve kültür-sanat alanını da besleyen bir kanal olduğu için oldukça önemli. Bu açıdan, Tiyatro Kooperatifi, Yayıncılar Kooperatifi gibi alternatif örgütlenme örnekleri önemli ve çoğalmalı. Farklı örgütlenme araçlarının ortaya çıkması, kültür-sanat alanını daha sağlıklı, daha bağımsız hale getirecek ve aynı zamanda bağımlı olduğu durumlardan kurtaracak, özgürleştirecektir. Bu açıdan kooperatif deneyimi ve yeni alternatif örgütlenme modelleri çok değerli.

İyi Olmak için İyi Bir Örnek: Renkli Hayaller Sahnesi

Tiyatro Kooperatifi, 6 Şubat depremlerinden etkilenen çocukların iyi olma haline katkı sağlamak için 23 Nisan – 25 Haziran 2023 tarihleri arasında Renkli Hayaller Sahnesi projesini gerçekleştirmişti. TOBB Kreatif Endüstriler Meclisi ile Netflix Türkiye'nin destekleri ve İhtiyaç Haritası'nın işbirliği ile hayata geçirilen proje kapsamında Kahramanmaraş ve Hatay'daki çadır ve konteyner kentlerde tiyatro oyunları, atölye çalışmaları, konserler, film gösterimleri ve sokak performansları gerçekleştirilirken 200'ün üzerinde etkinliğin sahne bulduğu projeye 7 bin 500 çocuk katıldı. Projenin ortaya çıkış hikayesini ve iki aylık süreci anlatan bir belgesel de hazırlandı. İnsanların depremlerin olumsuz etkilerinin bittiği gibi yanlış bir algıya kapıldığını belirten Tiyatro Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı Yeşim Özsoy, depremin etkilerinin önümüzdeki senelerde de devam edeceğini vurgulayarak bölgede izlenecek adımlarda kültür-sanatın temel ihtiyaçlarla yan yana gitmesi gerektiğinin altını çizdi.

 Erhan ARCA

İlk olarak Tiyatro Kooperatifi'nden ve kooperatifin kurulma sürecinden bahsedebilir misiniz?

Tiyatro Kooperatifi 2018'de on üç tiyatronun inisiyatifiyle kurulma aşamasına geldi. Otuz iki tiyatroya ulaşmamızın ardından 2019 Haziranı'nda Tiyatro Kooperatifi resmi olarak kuruldu, aynı zamanda ben de yönetim kurulu üyesi oldum ve 2020 sürecine girdik. Kooperatif, tamamen şehir, devlet ve belediye tiyatrolarının dışında kalan özel tiyatroların ekonomik, politik ve hukuksal olarak güçlenmesi, örgütlenmesi üzerine oluşturulmuş bir yapı. Özel tiyatrolar çok fazla derecede sokağa, bilet satışına dayalı; desteği olmayan, devlet ve belediyelerle olan ilişkileri sıkıntılı ve vergi düzenlemesi, bağış alma, Sponsorluk Yasası gibi pek çok konuda sıkıntı yaşayan bir üvey evlat gibi aslında.

Bahsettiğim problemleri çözmek için pandemi öncesinde Tiyatro Kooperatifi'nin kurulma sürecine

girmiştik. Fakat 2020'de pandemiyle birlikte bu süreç içerisinde konuşmayı, halletmeyi istediğimiz meseleleri hızlandırmamız gerekti. Tiyatro sanatı, emekçisiyle birlikte pandemiden çok etkilenen bir alan oldu, çünkü durdu. Durunca da düzenli bir desteği ya da başka mekanizmalarla kendini idame ettirme durumu olmadığından çoğu tiyatrocunun meslek değiştirdi ve sahneler kapandı.

Aslında her meslek alanı benzer şeyler yaşadı ancak biz, temelinde kapalı bir alanda insanların bir araya geldikleri bir mesleği icra ediyoruz ve bu meslek daimardan etkilendi. Yanı sıra bilet satışları ile sokağa bağımlı olmamızın altı daha fazla çizildi. İyi bir sonuç olarak ise örgütlenme kapasitemiz yükseldi. Pande-

mi öncesinde otuz iki tiyatro iken pandemi çıkışında artık yetmiş civarı tiyatronun yan yana durmayı seçtiği bir denklem yaratabildik. Bu süreç içerisinde de Kültür Bakanlığı, belediyeler ve özel sektörle yardım konusunda ne yapılabileceği üzerine görüşmeler gerçekleştirdik. Görüşmelerde lobicilik ve savunuculuk faaliyetleri ile "Sistem nasıl değişir?" sorusunu tartışmaya açtık. Bu sistemin değişmesi gerekiyor. Müstakil olarak ben kendi alanımda bir şeyler yapabilirim ama sistem temelinden değişmediği sürece bağımsız, yaratıcılığın en yüksek olduğu özel tiyatrolar her zaman sekteye uğrayacak ve sokağa atılmış olacak.

Renkli Hayaller Sahnesi projesi içerisinde Tiyatro Kooperatifi nasıl bir rol oynadı, deprem bölgesinde sahada neleri deneyimlediniz?

Renkli Hayaller Sahnesi, Tiyatro Kooperatifi'nin sahne dayanışması ile ne yapabileceğimizi düşünerek geliştirdiğimiz proje kalemlerimizden biriydi. Çalışma grubunun gelişmesiyle bütçe aramaya başladık. Bu noktada da her şey denk geldi açıkçası; hem çalışma grubundan olan arkadaşların eforu hem de Burak Satıbol'un TOBB Türkiye Kreatif Endüstriler Meclisi'nde olması ve aynı zamanda bu Meclis'in "Ne yapalım?" diye kendini sorgulaması. Yani örgütlenme, organizasyon ve finans çok kısa bir sürede bir araya gelebildi.

Ben projenin başladığı [ilk gün](#) olan 23 Nisan'da oradaydım ve sonrasında da ana koordinasyon ekibindeydim. Alandaki arkadaşlar hep geribildirimleriyle geliyorlardı. Projenin açılış gününde bile çocukların tiyatrodan bir şeyler alıp gitmelerinden belli bir düzen ve süreklilik içinde desteğe ihtiyaç duydukları anlaşılıyordu. Bu noktada da "Burada çadır kalacak"

"Bu sistemin değişmesi gerekiyor. Müstakil olarak ben kendi alanımda bir şeyler yapabilirim ama sistem temelinden değişmediği sürece bağımsız, yaratıcılığın en yüksek olduğu özel tiyatrolar her zaman sekteye uğrayacak ve sokağa atılmış olacak"

diyebilmek önemliydi ben-
ce. Sanatın toplumun yarar-
larını sarmadaki etkisini ta-
bii ki seviyorum ancak bu iki
ayda yapılacak bir şey değil.
Bu, deprem felaketi süreci
içerisinde bizim elimizden
geldiğince katkıda bulundu-
ğumuz bir proje. Bu yüzden
de sürekliliğini, çocukların
her gün bir şeyler seyret-
meye, atölyeye katılmaya
alıştıklarını konuşuyoruz.
Yani biz oluruz, başkası
olur...

Sanki deprem bitti, her şey
normal zannediyor insanlar
ama değil. Aslında beş se-
nelik bir sürece bakıyoruz.

Bu yüzden de bölgede gerçekleşecek değişimde
kültür-sanat son sırada değil diye düşünüyorum.
Kültür-sanat da barınma, yemeğe ulaşma ve giyim
gibi temel ihtiyaçların yanında olması gereken bir
şey. Mesela depresyon gibi psikolojik hallerin neye
sahip olduğumuzla alakası yoktur. Bu yüzden sanat-
la temel ihtiyaçların yan yana gitmesi gereken konu-
lar olduğunu düşünüyorum.

**Tiyatro Kooperatifi, Renkli Hayaller Sahnesi ile
toplumun yararlarını sarmaya yardımcı olurken
toplumsal belleği güçlendirmek gibi sosyal fay-
dalar sağlayan bir projeye imza attı. Peki, Ti-
yatro Kooperatifi'nin yürüttüğü sosyal faydalar
sağlayacak diğer projeler nelerdir?**

Bizim görünür ve görünür olmayan birçok pro-
jemiz var açıkçası. Mesela 2023'te İstanbul Bü-
yükşehir Belediyesi'ne görünürlükle ilgili bir proje
verdik. Uzun süredir toplantılara devam ediyoruz
ve İBB de şimdi yeni kurduğu kültür merkezinde
özel tiyatrolara prova ve depo alanı açıyor. Süreç
içerisinde proje olarak görünmeyen konularımız
da var ki görünürlük [Bütçe Senin](#) projesinin de
içerisindeydi. İBB, görünür olma talebimiz üzerine

*"Bizim dışımızdaki insanlarla da bu
birlikteliğin, işbirliğinin başka şekillerde
de çeşitlenebilmesi güzel olur. Sivil
toplum örgütleri ile şirketlerin ve devlet
kurumlarının sanatçılarla el ele oldukları,
toplumun yararına daha fazla projeyi
geliştirebileceklerini düşünüyorum"*

İstanbul sahnelerinin hari-
talandırılması gibi bir süre-
ce girdi şimdi.

Ayrıca 2023'ün sonuna doğ-
ru Anadolu Efes'in öncülü-
ğünde hayata geçirdiğimiz
[Kumbara Sende](#) projesi
bulunuyor. Proje ile Tür-
kiye'de özel tiyatrolara ilk
defa karşılıksız ihtiyaç des-
teği sağlandı. Biz sosyal bir
kooperatifiz. Bize yapılan
bağışı Kumbara Sende pro-
jesi dahilinde bünyemizdeki
tiyatrolara fatura, depo, kira
gibi her tür ihtiyaçları da-
hilinde dağıtmakla ilgili bir
proje geliştirdik ve daha da
ileri taşımaya istiyoruz.

Bunun dışında, Mozaik Fonu ile pandemi sırasında
Anadolu'da her bölgede bir tiyatro kooperatifi ku-
rulmasını sağladık. Aslında bu adım Renkli Hayaller
Sahnesi projemize de etki etti. Mesela, Akdeniz Ti-
yatro Kooperatifi'ni Renkli Hayaller Sahnesi'ne da-
hil edebilmemiz çok önemliydi. Deprem bölgesin-
deki tiyatroları da Renkli Hayaller Sahnesi'ne dahil
edebilmemiz, oradan bilgi alabilmemiz, oraya ilgili
proje geliştirebilmemiz bunu yapmış olmamızla da
alakalı.

**Son olarak; deprem bölgesi, kültür-sanat faali-
yetleri ve kooperatifçilik gibi çok önemli üç ko-
nuyu kapsayan Renkli Hayaller Sahnesi hakkın-
da eklemek istediğiniz bir şey var mı?**

[Tiyatro Kooperatifi Renkli Hayaller Sahnesi Proje
Belgeseli'nin](#) iyi örneklerin yayılması adına dolaşı-
ma daha fazla girmesi gerektiğini düşünüyorum.
Bizim dışımızdaki insanlarla da bu birlikteliğin, iş-
birliğinin başka şekillerde de çeşitlenebilmesi güzel
olur. Sivil toplum örgütleri ile şirketlerin ve devlet
kurumlarının sanatçılarla el ele olduklarında, toplu-
mun yararına daha fazla proje geliştirebileceklerini
düşünüyorum.

Birçok hastalığın **Homeopati** ile iyileşebildiğini biliyor musunuz?

Bu kitapta neler var?

- Kişiyeye odaklı bütünsel bir iyileşme süreci
- Çok sayıda akut ve kronik rahatsızlıklarda doğal tedavi
- Geleneksel tıp ve tedavilere nazik bir alternatif ve tamamlayıcı
- Ayrıntılı şikâyet tablosu vasıtasıyla tüm aile için bireysel ve güvenli kendi kendine tedavi
- Bilimsel olarak kanıtlanmış etkinlik
- Bağışıklık sistemini güçlendirme
- Doğru kullanıldığında diğer ilaçlarla hiçbir yan etki veya etkileşimin olmaması

YENİİNSAN

Damla ÖZENÇ, This Is Mana Kurucu Ortağı & Duygu VATAN, Joon Kurucusu

Anlamalı Bir Değişim Ancak Birlikte Mümkün

Dünya genelinde, ekonomik zorluklarla adil ve eşit bir sistem yaratarak baş etmeye çalışan toplumlar için kooperatifler güç birliği içeren bir ekonomik kalkınma modeli olarak kullanılıyor. Kooperatifçilik bir dayanışma, ortak yaşam modeli olduğu kadar bir tüzel kişilik de. Ortak çıkarları olan insanları bir araya getirerek karşılıklı fayda sağlayan bir ekonomik yapı oluşturmalarını sağlayan kooperatifçilik, aynı zamanda toplumsal refahın bireysel kazançlardan önce geldiğini görünür kılan bir model.

DAYANIŞMA EKONOMİSİNİN MİHENK TAŞI

Yaklaşık yedi yıldır sürdürdüğümüz sosyal girişimlerimiz Joon ve Mana ile sosyal ve dayanışma ekonomisinin mihenk taşı olan modelin gerçek potansiyelini görünür kılabilmek için çalışıyoruz. Kooperatifler, ana konularından bağımsız olarak benzer sorunları ve becerileri olan insanların bir araya gelip üretim yapabildiği yapılar. Doğası gereği bu yapıların tabandan gelmesi ve örgütlenerek güçlenmesi bekleniyor. Ancak ne yazık ki özellikle Türkiye gibi ülkelerde, kooperatiflerin zaman zaman kalkınma odaklı projelerle yapay organizasyonlara dönüştürüldüğü durumlara rastlamamız çok olası. Doğasına aykırı doğan bu yapıların, orta ve uzun vadede atıl ve işlevsiz hale geldiğine şahitlik ediyoruz. Ya da benzer becerilerle ortak üretim için bir araya gelmiş bireylerin kurdukları kooperatiflerde ise değişen pazar talepleri, regülasyonlara ve standartlara uyum, süreklilik, kalite, görünürlük gibi benzer başlıklarda yaşadıkları sorunlar nedeniyle potansiyellerinin fark edilemediğini görüyoruz.

Mana ve Joon olarak kooperatifçilikte gördüğümüz sorunların çözülebilmesi için birlikte üretmeye ve güç birliği yapmaya karar vermiş topluluklara, onları yenilikçi modellere dönüştürmeyi amaçlayan tasarım ve pazara erişim desteği sağlıyoruz. Yaklaşımımız, dünyada birçok toplumun fark ettiği gibi bireyleri değil, toplulukları desteklemenin sürdürülebilir ve etkili bir kalkınmaya yol açacağı inancımıza dayanıyor.

BİRLİKTEN DOĞAN GÜÇ

Joon ve Mana'nın sağladığı desteklerden yararlanmak için iki altın kuralımız var: birincisi topluluk halinde üretmek, ikincisi bu topluluğun resmi bir tüzel kişilikle temsil edilmesini sağlamak, yani örneğin bir kooperatif olmak. Kurallarımız ortak beceriler, kolektif üretim ve birlikten doğan güç konusunda ortak bir anlayışı teşvik etmek, kalıcı bir kooperatif modeline temel oluşturmak için belirlendi. Böylelikle toplulukların, kooperatif kavramını kültürel olarak benimsemelerine yardımcı olmanın yanı sıra bu kavramın daha geniş bir sosyal ve dayanışma ekonomisi çerçevesinde ekonomik bir model olarak kabul edilmesini sağlamayı amaçlıyoruz.

Elbette ki kooperatifçilik yalnızca Joon ve Mana'nın desteklediği üretici kooperatiflerle sınırlı değil. Gelişmiş ülkelerdeki kooperatif modelleri, gerçekten çok yönlü. Veri kooperatifleri ([Driver's Seat Co](#)), topluluk temelli turizm kooperatifleri ([FairBNB Coop](#)) gibi sürdürülebilirlik alanında ve toplumsal hizmetlerde bireylerin hak savunuculuğunu yaptıkları, hatta güncel konularda

"İbrahim Bodur Sosyal Girişimcilik Topluluk Destek Programı'ndan aldığımız destekle Hatay'da Zinciri Onarmak projesine başladık. Projede amacımız, Samandağ bölgesinde bir araya gelen kadınların yenilikçi üretim yaklaşımlarıyla buluşarak, kendi kendilerine ayakta durabilecekleri bir model oluşturmak"

kooperatif kurdukları modeller oldukça popüler. Ama ne yazık ki Türkiye'de kooperatifçilik genellikle özel günlerde kurumsal hediye olarak alınan topluluklar olmanın ötesine çok nadir geçebiliyor. Bu sınırlı bakış açısı, kooperatiflerin küçük ve yetersiz yapılar olarak görülmesine ve dolayısıyla tercih edilmemesine neden oluyor.

Oysaki kooperatifler, farklı sektörlerde benimsendiğinde, sürdürülebilir kalkınma için güçlü araçlar olabilir. Kooperatiflerin teknoloji girişimlerini desteklediğini, sürdürülebilir tarımı teşvik edip sanatsal çabalara öncülük yaptığını düşünün. Kooperatifler, geleneksel sınırları aşarak inovasyonu ve kapsayıcı ekonomik büyümeyi teşvik eden dinamik platformlar haline gelebilir. Yapılması gereken, "hediye eşya" algısını aşarak [Yeni Nesil Kooperatifler](#) topluluğu gibi yenilikçi ve alternatif iş modellerinin içinde yer aldığı, toplum temelli ekonomik modelin tüm potansiyelini ortaya çıkaran örnekler yaratmaktır. Kooperatifler, içselleştirildiğinde ekonomik varlıklardan daha fazlası olabilir; toplumsal fayda için kolektif bir hareketi somutlaştırır ve dünyamıza olumlu bir bakış açısı sunar. Buna ulaşmak için daha fazla iyi örneğe ve bir kooperatif çöplüğüne dönüşmemek için daha fazla kooperatif modeliyle çalışan sosyal girişime ihtiyacımız var.

ZİNCİRİ ONARMAK

Bu inançla deprem gibi zorlu bir dönemin ardından topluluk olmanın, yeniden inşa sürecine en büyük katkıyı sağlayacak temel unsurlardan biri olduğuna dair inancımızı pekiştirerek İbrahim Bodur Sosyal Girişimcilik Topluluk Destek Programı'ndan aldığımız destekle Hatay'da Zinciri Onarmak projesine başladık. Projede amacımız, Samandağ bölgesinde bir araya gelen kadınların yenilikçi üretim yaklaşımlarıyla buluşarak, kendi kendilerine ayakta durabilecekleri bir model oluşturmak. Şu anda Hatay'da Rimmen Kooperatifi ile işbirliği içinde, bizim gibi destek sunmaya hazır Hatay Deprem Dayanışma Derneği ile yenilikçi üretim modellerini test ediyor ve bu modelleri benimseyip birlikte hareket etmek isteyen kadınlara deneyimlerimizi aktarıyoruz.

Uzun yıllar boyunca benzer amaçlara hizmet etmiş iki farklı sosyal girişim olarak bu süreçte birleşme kararı almaya karar verdik. Yaptığımız, muhtemelen Türkiye'deki ilk sosyal girişim birleşmelerinden biri. Bu cesareti bize veren tüm topluluklara ve içimizdeki dayanışma duygusuna tamamen inanarak, kooperatifçiliği destekleyen yenilikçi bir kalkınma modelini sürdürmeye kararlıyız. Çünkü gerçekten anlamlı değişim yaratmak ancak birlikte hareket ettiğimizde mümkün olabilir. #

Esra BEZİRCİOĞLU, KAGİDER Başkanı

KAGİDER Yerelde Kadın Girişimcileri ve Üreticileri Destekliyor!

2024'e Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılı içinde olmanın şevki ve azmiyle başlıyoruz. Türkiye artık toplumsal cinsiyet eşitliğini her alanda hakim kılmak, yeşil dönüşümü gerçekleştirerek kalkınmasını sürdürülebilir bir zemine oturtmak zorunda. Bunların altyapısı Cumhuriyetimizin geçen yüzyılında hazırlandı. Şimdi hızlanmalı ve başarılı sonuçlara ulaşmalıyız.

FIRSAT EŞİTLİĞİ VE KADIN İSTİHDAMININ GÜÇLENMESİ

Esasında sözünü ettiğim iki konu birbirleriyle yakından bağlantılı. Yeşil iş yapma tarzları aynı zamanda sürdürülebilir ve döngüsel bir ekonominin yarattığı daha adil, fırsat eşitliğinin daha yüksek olduğu, dezavantajlı kesimlerin daha fazla desteklendiği bir sistemin gelişmesi anlamına da geliyor. Bu nedenle kadın girişimciler için fırsat eşitliği yaratılması, kadın

istihdamının güçlenmesi yeşil ekonomiyi kadınlarla büyütmenin yolunu açacaktır. Kadın girişimcilerin oranını %11-12'ler, kadın istihdamını %30'lar düzeyinden yukarı çekmek ülkemiz için başarının anahtarı olacak. Kadınların ekonomiye, siyasete ve toplumsal yaşama erkeklerle eşit koşullarda ve ölçeklerde katılımını sağlamadan Türkiye'nin kalkınma alanındaki potansiyellerini hayata geçirmesi mümkün değil. Yerel kadın girişimcilerin güçlendirilmesi, örgütlenmesi ve desteklenmesi büyük önem taşıyor. Bu kapsamda kooperatifler, kadınların kendi ürettikleri ürünleri değerlendirmelerine, bireysel yeteneklerin gelişimine ve topluluk içindeki dayanışmanın artmasına katkı sağlıyor. KAGİDER olarak biz, kadın kooperatiflerini desteklerken kadın girişimcilerin tedarik ağlarına katılımını sağlayacak adımlar da atıyoruz. Çalışmalarımızdan örnekler vermek istiyorum. 3 Mayıs 2014 tarihinde Soma'da gerçekleşen maden kazası sonrasında aynı yılın Aralık ayında, Türkiye Vodafone Vakfı ve Soma Belediyesi işbirliğiyle Önce Kadın Eğitim ve Üretim Merkezi açıldı. 2015 yılının Kasım ayı sonunda merkez, Soma'da Önce Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi'ne dönüştürüldü. Önce Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi, eşlerini ve yakınlarını maden kazasında kaybedenler başta olmak üzere Somalı kadınları iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlarla tanıştırmak onların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarını sağlamayı ve eğitim olarak üretim sürecine dahil olmalarına katkıda bulunmayı amaçlıyor.

DEPREM BÖLGESİNDE EKONOMİYİ AYAĞA KALDIRMAK İÇİN

6 Şubat 2023 deprem felaketi ardından yaptığımız çalışmalarda da bölge ekonomisini ayağa kaldırmanın yolunun kadınları ayağa kaldırmaktan geçtiği gerçeğini tespit ettik. Özellikle depremden çok ağır etkilenen tarım sektörünün toparlanması önem taşıyor. Sektördeki kadın ağırlığını artırmamız, kadın girişimciliğini yaygınlaştırmamız gerekiyor. Ancak bu şekilde Türkiye'de tarımın yarattığı katma değer ve bu sektörün kalkınmamıza yaptığı katkı artabilir. Tarım sektöründe öncelikli hedefimizi kırsalda gıda, tarım, hayvancılık, arıcılık ve balıkçılık gibi farklı alanlarda kadın girişimcileri desteklemek ve sayılarının artmasına katkıda bulunmak olarak belirledik. Bu doğrultuda kadın girişimcilere ve kooperatiflere bilgiye erişim ve mentörlükten pazara erişime kadar uzanan geniş bir yelpazede destek sağlıyoruz.

"Kadın girişimcilerin oranını %11-12'ler, kadın istihdamını %30'lar düzeyinden yukarı çekmek ülkemiz için başarının anahtarı olacak. Kadınların ekonomiye, siyasete ve toplumsal yaşama erkeklerle eşit koşullarda ve ölçeklerde katılımını sağlamadan Türkiye'nin kalkınma alanındaki potansiyellerini hayata geçirmesi mümkün değil"

Kooperatifleri ve yerel kadın girişimcileri desteklemenin önemli bir boyutu, bu platformlarda örgütlenen üreticilerin tedarik zincirlerine katılımını sağlamaktır. Bu çerçevede önem verdiğimiz çalışmalarımızdan biri de "Ticaretin Kadınları" platformu. Mobil uygulamasını da erişime sunmuş olduğumuz platform sayesinde, kamu ve özel sektörde satın alma süreçlerinde ihtiyaç duyulan ürün veya hizmeti ilgili bölgede sağlayan kadın girişimcilere ulaşmayı kolaylaştırıyoruz. Satın almak istediğiniz ürün veya hizmet neyse bölgenizde bunu sağlayan kadın girişimciye bir arama motoru aracılığıyla kolayca ulaşabiliyorsunuz. KAGİDER kadının güçlendirilmesi ve ülkemiz ekonomisinde yeşil dönüşümün gerçekleştirilmesi perspektifiyle Anadolu'daki kadın girişimcileri ve onları bir araya getiren, kooperatifler dahil bütün örgütlenmeleri desteklemeye devam edecek. #

Arif ERGİN, Yeşil Ekonomi ve İklim Finansmanı Uzmanı
ergingarifergin.com

“Yeşili Görmeyen Gözler Renk Zevkinden Mahrumdur”

Önce sözlerin şiirselliği etkiledi: “Yeşili görmeyen gözler, renk zevkinden mahrumdur. Burasını öyle bir ağaçlandırınız ki gözleri görmeyenler bile yeşillikler arasında olduğunu anlasın.” Sonra içerdiği akıl: “Çevreyi korumak, aklın gereğidir. Biz doğayı korudukça o da bizi korur. Yarının doğası, bugünden yaratılır.”

Bu satırları okurken bu sözlerin sahibi çevrenin önemini hem kalben hem de aklın kavramış biri olmalı, diye düşündüm. Sayfanın altlarına doğru indikçe sözlerin sahibi karşıma çıktı ve bir kez daha hem çok şaşırttı hem de hiç şaşırtmadı; Mustafa Kemal Atatürk.

Kooperatifçilik üzerine okuduğum bir yazıydı bu. Yıl 1920, henüz Cumhuriyet ilan edilmemiş. Dahası, ülkenin geleceği belirsiz durumda ve ordu halen büyük imkansızlıklar içinde bir bağımsızlık savaşı veriyor. Atatürk böyle bir ortamda, savaşın tam olarak en şiddetlendiği günlerde bizzat kendi eliyle Kooperatif Şirketler Kanun Tasarısını hazırlıyor. 1923 yılında “Kooperatif Şirketler” isminde bir kitap yazıyor. Yine aynı yıl, “İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifleri” tüzüğünü hazırlıyor. 1924’te Zirai Birlikleri Kanunu’nu hazırlıyor, yayımlıyor ve “Ortak Makine Kullanma Kooperatifçiliğini” teşvik ediyor. 1925 yılında Kastamonu’da halka hitaben yaptığı bir konuşmada aynen şu sözleri söylüyor: “Ben de çiftçi olduğumdan biliyorum, makinesiz ziraat yapılmaz, el emeği güçtür. Birleşiniz. Birlikte makine alınız.”

1925 yılında Ankara Memurlar Tüketim Kooperatifini bizzat kuruyor ve kendi de üyelerinden biri olu-

yor. 1929’da Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu’nu çıkarıyor. 1931 yılında Türk Kooperatifçilik Kurumu’nu kuruyor. Atatürk kooperatifçiliği toplumcu, kalkınmacı ve halkçı ekonomi anlayışının temel unsurlarından biri olarak görüyor ve insanların güçlerini birleştirerek ortak bir amaç için çalışmasını sağlayan sistemi, bizzat kendisi de kooperatifler kurarak teşvik ediyor.

Kronolojik açıdan dikkat edildiğinde, başlarda odağı çiftçileri bir araya getirip kooperatifler kurularak bir güç birliği sağlamalarını teşvik etmek. Sonrasında yaptığı düzenlemelerdeyse temel amacının, kooperatifleri modern teknikler konusunda eğitmek ve ortak makine, ekipman kullanımını teşvik etmek olduğu görülüyor. Attığı her adım bir sonrakinin hazırlığı gibi... Hayatının son dönemlerinde ise kooperatiflerin finansmanı üzerine yasalar çıkarıp buna uygun finansal kurumları kuruyor. Sonra kendisi de sahaya inerek Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde kooperatifler kuruyor, bu kooperatiflerin ilk üyesi ve ortağı oluyor. Bunlardan biri de Silifke’nin Tekir Köyü’nde kurulan çiftlik ve bugün de hayatımızda olan Tarım Kredi Kooperatifi. 1938 yılındaki vefatına kadar geçen 15 senede Türkiye, kooperatifçilik modeliyle yılda ortalama %7,83’lük rekor bir büyümeye imza atıyor. Üstelik o dönem kurulan pek çok kurum bugün hâlâ ayakta ve hâlâ ülkenin önde gelen kurumları olarak borsada işlem görüyor; ISO 500 ve ISO 1000 şirket sıralamalarında üst sıralarda yer alıyor.

Bir kalkınma modeli olarak incelendiğinde, koopera-

tiflerin kanıtlanmış başarısının tesadüf olmadığı da görülüyor. Kooperatifler, ortakların ortak bir amaç için bir araya gelerek kurdukları; gönüllülük, eşitlik, demokrasi, sosyal sorumluluk gibi temel ilkelere dayanan yapılarıyla çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilirliği sağlama konusunda büyük potansiyele sahip işletmeler. Gönüllülük esaslı, çünkü üyeler ortak bir amaç için bir araya gelip işbirliği yapmak zorunda. Eşitlik temelli, çünkü kooperatifi oluşturan her ortağın kooperatifle ilgili kararlarda eşit oy hakkı var. Demokratikler, çünkü yönetim, ortaklar tarafından oylama ile seçiliyor.

2016 yılında yürürlüğe giren Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, tüm dünyada sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kalkınma hamlesini hayata geçirmek ve bunu yaparken de iklim krizinin neden olduğu çevresel, ekonomik ve sosyal problemlerle mücadele etmek gibi temel bir motivasyonla oluşturuldu. Belirlenen küresel hedeflere ulaşmak için tarımdan sanayiye, ulaşımdan şehirlere kadar geniş bir yelpazede, kısacası hayatın her alanında etkin bir dönüşümü

“Yıl 1920, henüz Cumhuriyet ilan edilmemiş. Dahası, ülkenin geleceği belirsiz durumda ve ordu halen büyük imkansızlıklar içinde bir bağımsızlık savaşı veriyor. Atatürk böyle bir ortamda, savaşın tam olarak en şiddetlendiği günlerde bizzat kendi eliyle Kooperatif Şirketler Kanun Tasarısı'nı hazırlıyor”

gerçekleştirmek gerekiyor. Üstelik bunu topyekûn yapmak gerekiyor, çünkü dönüşümün temel dayanağı olarak yayımlanan Avrupa Birliği Yeşil Anlaşması ve Birleşmiş Milletler Küresel Hedefler açısından olmazsa olmaz ilke olarak kabul edilen bir kavram daha var: “Kapsayıcılık.”

İki metni birlikte değerlendirdiğimizde sürdürülebilir kalkınmanın bileşenleri ile kooperatiflerin yapıtaşlarının birebir aynı olduğunu görüyoruz. Uluslararası Kooperatifler Birliği'nin (ICA), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na ulaşmada kooperatiflerin öncü bir rol oynayacağını belirttiği “Kooperatif On Yılı” (2020-

2030) çalışmasında belirlediği vizyon da burada sayılan ilkelerle birebir uyumlu.

Kapsayıcılık: Üyelerin ortak bir amaçla bir araya geldikleri, aynı zamanda müşteri, tedarikçi, üretici ve çalışan oldukları kooperatifler, yönetimin üyeler/ ortaklar tarafından demokratik olarak kontrol edildiği işletmelerdir. Benzersiz yapıları, kooperatiflerin başarısı doğrudan üyelerinin ve hizmet ettikleri toplulukların refahına bağlı olduğundan, uzun vadeli sürdürülebilirliğe odaklanma konusunda güçlü bir teşvik yaratıyor. Yani kooperatifler, hem kentsel ve kırsal alanlara ulaşmada hem de kendi üyelerinin yönetime katılımını sağlamada kapsayıcı bir rol oynuyor.

Çevresel sürdürülebilirlik: Tarım, hayvancılık, gıda gibi alanlarda yoğunlaşan kooperatifler için toprakla, ekosistemle olan ilişki hayati bir öneme sahip. Doğal kaynakları sürdürülebilir bir şekilde yönetmek bir kooperatifin sağlığı ve devamlılığı için yaşamsal derecede gerekli olduğundan, çevreyi korumak kooperatif üyelerinin bir tercihi değil, ortak çıkarı haline geliyor. Uzun vadeli çıkar birliği çevresel sür-

dürülebilirlik açısından mükemmel bir garanti sağlıyor. Ayrıca bu motivasyon sayesinde kooperatifler, sürdürülebilir tarım uygulamalarının benimsenmesi, atıkların azaltılması ve hatta yenilenebilir enerji kullanımı gibi çevresel girişimlerin ön saflarında yer alıyor.

Ekonomik sürdürülebilirlik: Kooperatifler, kârlarını dışarıdaki hissedarlara aktarmak yerine kendi toplulukları içinde istihdam ederek zenginlik yaratıyor. Ayrıca yatırımcıların taleplerine bağlı olmadığından, öncelikle hayatta kalma motivasyonu ile hareket eden, rasyonel kararların alındığı, ekonomik risklerin minimize edildiği, ekonomik krizlere karşı daha dirençli bir yapıya sahip. Bu model sayesinde orta-uzun vadede üyelerin ekonomik refahını artırırken üretim ve operasyonel maliyetleri azaltarak piyasada adil bir fiyat oluşumuna da katkı sağlıyor.

Sosyal sürdürülebilirlik: Kooperatifler demokrasiyi ve katılımı teşvik ederek üyelerine işletmelerinin nasıl yönetileceği konusunda söz hakkı veriyor. Ayrıca geleneksel işletmelere göre daha kapsayıcı olma eğilimindedir. Dezavantajlı grupları da bünyelerinde

“Belirlenen küresel hedeflere ulaşmak için tarımdan sanayiye, ulaşımdan şehirlere kadar geniş bir yelpazede, kısacası hayatın her alanında etkin bir dönüşümü gerçekleştirmek gerekiyor. Üstelik bunu topyekûn yapmak gerekiyor, çünkü dönüşümün temel dayanağı olarak yayımlanan Avrupa Birliği Yeşil Anlaşması ve Birleşmiş Milletler Küresel Hedefler açısından olmazsa olmaz ilke olarak kabul edilen bir kavram daha var. ‘Kapsayıcılık’”

barındırabiliyor, onların da ekonomik ve sosyal katılımlarını sağlayarak her kesimden insana, her zaman, yeni sosyal fırsatlar sunabiliyor. Böylelikle yerel toplulukların gelişmesi için mükemmel bir ortam oluşturuyor.

Elbette, kooperatifçiliği birkaç sektörle veya iştiğal alanıyla sınırlamak da doğru değil. Zira hayatın her alanında kooperatifçiliğe rastlanabilmekle birlikte her birinin oynadığı rol özünde sürdürülebilirlik temelli. Örneğin, tarım kooperatifleri sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik ederek yerel gıda üretimini destekleyebiliyor, su ve gıda güvenliğini sağlayabiliyor. Enerji kooperatifleri yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmayı teşvik edebiliyor, enerji maliyetlerini düşürebiliyor ve çevresel etkileri azaltabiliyor. Konut kooperatifleri uygun fiyatlı konut sağlamak için birlikte çalışabiliyor ve topluluk gelişimine katkıda bulunabiliyor. Sosyal kooperatifler, engelli bireyler, kadınlar ve dezavantajlı grupların istihdam

ve ekonomik katılımını sağlayabiliyor.

Kooperatifçilik yapısı itibarıyla tam bir sürdürülebilir kalkınma modeli. Ancak günümüzün küresel kapitalizm dünyasında kooperatiflerin daha fazla rol oynayabilmesi için kamu ve diğer paydaşlar tarafından desteklenmesi gerekli. Kooperatiflerin, çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik çabalarını teşvik etmek için yeni politikalar geliştirilmeli, daha yaratıcı finansman olanakları teşvik edilmeli ve erişilebilir eğitim imkanları sağlanmalı. Atatürk, Cumhuriyet’in ilanından önce yaptığı bir konuşmada kooperatifçiliğin, “ekonomik kalkınma ve sosyal refah için en önemli araçlardan biri” olduğunu söyler. Doğayı koruyarak yapılacak olan bir kalkınmanın, o ekosistem üzerinde yaşayan insanlar için hem ekonomik hem sosyolojik kalkınmayı da teşvik edeceğinin altını çizer. Sanki 1916’dan bugünlere bakıp 2016’da hayatımıza giren sürdürülebilirlik ilkelerini sıralar... #

Zeynep ÖZLER, Yıldız Holding Kurumsal İletişim Grup Direktörü
zeynep.ozler@yildizholding.com.tr

Gıdanın Yarını

Fabrika ayarlarına döndüğümüz, beslenme ve barınma gibi en temel meseleleri tartıştığımız bir yılı deneyimliyoruz. Bu köşede, daha sürdürülebilir bir gelecek için, her gün yeni bir bilgi ile donandığımız gıda gibi hayati bir sektöre dair yapılabilecek alan açmayı istedim.

Bugünlerde, Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı'ndan dinleme şansına eriştiğim Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi her zamankinden daha çok aklıma geliyor. Maslow'un 80 yıl önce işaret ettiği gibi, insanın en temel ihtiyaçlarından biri gıda. İnsanlık var olduğu sürece karnını doyurmayı isteyecek. 2024 yılında ruhumuzu doyurmak üzerine kalem oynatmayı isterdim ancak gerçek şu ki dünyanın her yerinde, her zamankinden fazla piramidin ilk basamağında nasıl ilerleme kaydedebileceğimizi tartışıyoruz. Gıdaya erişim tüm dünyada sorunken aynı zamanda gıdanın sürdürülebilir geleceğini tehdit eden pek çok unsur da var. Orantısız nüfus artışı ile birlikte ihtiyaçların da artması, iklim krizine bağlı olarak ham madde tedarikinde yaşanan sıkıntılar, tedarik zincirindeki kırılmalar, göçler, biyoçeşitlilik kaybı ve su kıtlığı başta olmak üzere dünyamızın kaynaklarının azalması bu unsurlardan yalnızca birkaçı.

Gıda kaybı ve israfı yine gıdanın sürdürülebilirliğinin önündeki en önemli engeller arasında yer alıyor. Birleşmiş Milletler verilerine göre, gıdanın üçte biri sofralara ulaşmadan kaybediliyor, sofralara gelen gıdanın ise tonlarcası israf ediliyor. Yani hem üretim hem de tüketim süresince çok ciddi kayıplar var. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), dünyanın 2050'de ulaşacağı nüfus için bugünkü endüstriyel gıda üretiminin ve tarımsal üretimin %70 oranında artması gerektiğine vurgu yapıyor. Çıplak gerçek ise şu: Mevcut sistemlerin eski anlayışlarla sürdürülmesi mümkün değil, sistemlerin onarılması şart.

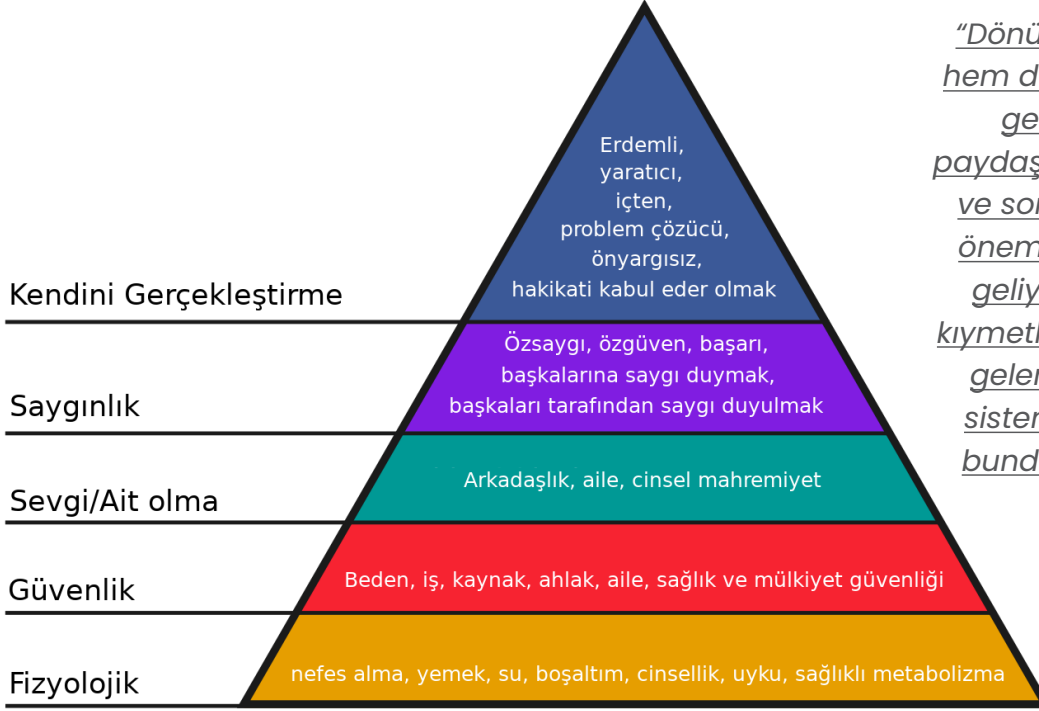
TARLADAN SOFRAYA
Bu doğrultuda Tarladan Sofraya stratejilerini uygulamak çok önemli. Hasat aşamasından tüketime

Fotoğraf: Giuseppe Russo - Pexels

"Gıda kaybı ve israfı yine gıdanın sürdürülebilirliğinin önündeki en önemli engeller arasında yer alıyor. Birleşmiş Milletler verilerine göre, gıdanın üçte biri sofralara ulaşmadan kaybediliyor, sofralara gelen gıdanın ise tonlarcası israf ediliyor. Yani hem üretim hem de tüketim süresince çok ciddi kayıplar var"

“Dönüşüm hem toplumsal hem de kültürel bir değişimi gerektirdiği için tüm paydaşların bilinçlendirilmesi ve sorumluluk almaları en önemli adımların başında geliyor. Bireysel efor çok kıymetli ve elbette, elimizden geleni yapmalıyız ancak sistemi dönüştürmek için bundan fazlası gerekiyor”

döngüsel modeller kurgulamamız gerekiyor. Tarımsal üretimin karbonsuzlaştırılması, biyoçeşitliliğin korunması, tarım alanlarının doğal ekosistemlere yayılmasının durdurulması ve su kullanımında radikal iyileştirmeler yapılması önemli.

Gıda atıklarının büyük bölümünün gıda üretimi sırasında ortaya çıktığını biliyoruz. Yine bu alanda sözleşmeli tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasının yanı sıra sektörün en önemli paydaşlarından çiftçilerin eğitimi de kritik konuların başında yer alıyor.

Gıda sektöründe dijital dönüşümün hızlandırılması, izlenebilirlikle verimliliğin artırılması, veri biliminin değer zinciri boyunca kullanılması da geleceğin gıda sistemlerinin tasarlanmasında kilit rol oynuyor.

Hepimiz biliyoruz ki sürdürülebilir gıda sistemlerinin tasarlanması ve faaliyete geçirilmesi kolay bir mesele değil. Kalıplaşmış üretim ve tüketim süreçlerinin/ alışkanlıklarının bir anda dönüşümü mümkün olmayacak. Bu uzun soluklu yolculukta tüm sektör paydaşlarının kolektif çaba göstermesi gerekiyor.

Dönüşüm hem toplumsal hem de kültürel bir değişimi gerektirdiği için tüm paydaşların bilinçlendirilmesi ve sorumluluk almaları en önemli adımların başında geliyor. Bireysel efor çok kıymetli ve elbette, elimizden geleni yapmalıyız ancak sistemi dönüştür-

mek için bundan fazlası gerekiyor. Sorumlu üretim çok önemli. Şirketlerin, etki ettikleri ekosistemde yalnızca tasarruf etme odağında değil, süreçlerin nasıl döngüsel kılınabileceği konusunda da seferberlik ilan etmesi gerekiyor. Değer zinciriyle birlikte hasattan tüketime her aşamada israfı azaltmaya ve mevcudu onarmaya yönelik etkili uygulamalar geliştirilmeli. Burada, sektör ve faaliyet alanından bağımsız, taahhütlerin somut aksiyonlarla desteklenmesi kritik. Bir de artık hiçbir kişi, hiçbir kurum dünyayı tek başına kurtaramaz. Hal böyleyken kamu, özel sektör ve sivil toplum dayanışması “iş modeli” olarak norm haline gelmeli.

HAYALLERİN HASADI

Yolumuz uzun. Bu yolda sabırlı olmak ve zamandan tasarruf etmek adına doğru adımları, doğru paydaşlarla atmak her zamankinden mühim. Yazımı bu alanda sabırla çalışan, elini attığı her yeri dönüştüren sevgili Tülin Akın'ın ilham verici hayat hikayesini konu alan kitabı herkese tavsiye ederek bitirmeyi istiyorum. Henüz okumaya başladığım kitabın başlığı da olan “Hayallerin Hasadı” için her birimizin kendi etki alanında daha çok çalışmaya ve dayanışmaya ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. #

Tamam da Ayının Orada Ne İşi Var? Paramparça Filmler ve Köpekler

İnsan faktörünün doğa ve doğanın bir parçası olarak kalabilmiş canlılar için ne denli bir cehennem yarattığını tahlil etmek güç değil aslında ki sinema da merceğini bu tartışmalara yönelterek sıklıkla müdahil olur.

 Nihat NUYAN

Reha Erdem - Jin

Yönetmenliğini Reha Erdem'in yaptığı Jîn (2013) filmi doğanın büyümlü varlığının ekrana gelmesiyle başlar. Halk arasında peygamberdevesi olarak bilinen Mantodea, kara kaplumbağası, çekirge, geyik, semender ve yüzyıllık ağaçlar dingin doğanın kendine özgü sesleriyle huzur verici bir bütünsellik sergiler. Kurumuş yapraklar, yeşeren bitkilerin üzerine düşmektedir. Orman için, sıradan bir gün gibi başlar film. Nihayetinde bir insan kısmen görünene dek... Bir bomba patlar. Ardı sıra bir patlama daha ve önü arkası kesilmeyen otomatik silah sesleri. Yüzyıllık ağaçların yaşam dolu yeşil dalları kurşunlanarak kırılır; semender, üzerine çıkmakta olduğu kayalıktan gerisin geri iner, paytak paytak. Bir yılan, güneşlenmekte olduğu kayanın üzerinden karanlığa sığınır sürünerek. Ormanı saran sis bile dağılmaya başlar

huzursuzluktan. Teknolojik olanaklarla geliştirilen silahlarıyla birbirini etkisiz hale getirmeye çalışan iki insan grubu, **artık** ait olmadıkları doğanın rutin sü-kunetini bozmaktadır.

Hasan Hüseyin Korkmazgil'in bir şiirinde imgelediği duruma benzerdir aslında filmin henüz açılış sahnesi de:

*keklik serer palazını تنها kayalıklara / uçurur
korkusunu / kara diken savurur tohumunu /
kurtulur korkusundan / orda bir dağ / orda bir taş /
bir pınar / dağ ardında / taş ardında /
pınarlı bir kara mavzer /*

Mavzer kelimesine değin doğanın harmonisini derinlikli hissettiren bir betimleme. Ardından elbette Anton Çehov'un dediği gibi, **bir sahnede silah görünüyorsa o silah mutlaka patlar**. Bir sinema klişesidir

bu ve bana kalırsa miadını dolduralı da çok olmuştur. Lakin mavzer patlıyor şiirde de filmde de ve ilkin doğadaki canlılık hedef oluyor.

Jîn filminin başlangıcını film grameri açısından değerlendirmek gerekirse; Erdem'in bu açılış sahnesi ve devamında gerçekleşen silahlı grup ve askeri araç görüntülerine de eşlik eden müzik kullanımını **kusurlu** olarak nitelendirmek mümkün görünüyor.

SİNEMADA MÜZİK NEDEN BİR KUSURDUR?

Çünkü sinema bir görüntüyle anlatım sanatıdır. Kamera hareketleri, sahnedeki duygudurumu aktarmak için planlanır. Müzik ise duyguların manipülasyonu olarak adlandırılabilir. Sinema görsel algıya, müzik işitsel algıya hitap eder. Eğer bir yönetmen veya bir filmi oluşturan dinamikler olarak, sinema aracılığıyla aktarmak istediğiniz duygu ve düşüncüyü görüntünün bizzat kendisi veya kendisine eklenen doğal ses ile aktarabilecek yetkinliğe sahip değilseniz, basitçe izlerkitleyi manipüle etmeyi tercih edebilirsiniz. Müzik bu yüzden vardır. Velhasılkelam, bir filmde **gereğinden fazla** (ki bu gereklilik düzlemi kişiye göre değişmekle birlikte minimize edildikçe değerlidir) ne denli müzik var ise, bu, o sahnenin sinematografik aktarım gücünün o denli zayıf olduğu anlamına da gelebilir.

Erdem'in Jîn filmi ve Korkmazgil'in Koçero şiiri, insan temas edene kadar doğanın nasıl da dingin bir döngüyle hareket ettiğine değinerek başlar. Sanayi devrimi ve sonrasında gelişen teknolojiler insanın doğayla ilişkisini önü alınamaz şekilde dönüştürdü ve buna devam ediyor. Hayvanların yaşam alanları Akbelen'de, Cudi Dağı'nda ve diğer her yerde devam eden kimi insan kaynaklı faaliyetlerden dolayı tahrip ediliyor. Zaman bize gösteriyor ki insan, teknoloji sayesinde avantaj sağlayan ve bu avantajları diğer canlıların yaşam hakkını göz ardı ederek kendi çıkarları doğrultusunda kullanan, memeliler (Mammalia) sınıfından bir hayvan olarak, bencildir.

DÜNYA HAYVANLAR İÇİN NEDEN BİR CEHENNEM?

İnsan faktörünün doğa ve doğanın bir parçası olarak kalabilmiş canlılar için ne denli bir cehennem yarattığını tahlil etmek güç değil aslında, ki sinema da merceğini bu tartışmalara yöneltmek sıklıkla müdahil olur. Özcan Alper'in Karanlık Gece (2022) filminin **avlanma** adı altındaki hayvan kıyımına yönelik açılış sahnesine ek olarak; idealist ve tecrübesiz Av Koruma Kontrol Memuru ile köylüler arasında **kapan kurma** yüzünden kavga çıkar ki doğa ve canlılara yönelik hassasiyeti olan kahramanımız, bir ötekinin

Emin Alper - Abluka

Özcan Alper - Karanlık Gece

"insanın doğayla mücadelesinin yerini sanayi devrimiyle birlikte doğanın insan karşısındaki nefsi müdafaası almış durumda"

maruz kalacağı en tabii sonla karşılaşacaktır. Şefiyle arasında geçen diyalog, politik bir arena olarak hayvanların yaşam hakkının bugününe dair dikkat çekici veriler barındırır:

- Yaban hayvanlarını avlamak "yasak değil mi? Neden göz yumuyoruz?"

Yasa dediğin 20 yıllık mevzu, bu adamlar bin yıldır burada.

Hayvanlar da milyon yıldır burada."

Evet milyon yıldır yaşam alanları gittikçe daralan hayvanların dramıyla yüzleşmeden sürdürülebilir bir kalkınmadan söz etmek pek de mümkün görünmüyor. Hızla artan insan popülasyonu için endüstriyel bir tüketim nesnesine dönüştürülen hayvanların yasadışı olduğu kadar yasal avlanmaları üzerine kurulan sistemde nesli tükenmesin diye bir hayvanın yapabileceği tek şey insanlardan saklanmak. Pek tabii olanaklı ise. Çünkü insanın doğayla mücadelesinin yerini sanayi devrimiyle birlikte doğanın insan karşısındaki nefsi müdafaası almış durumda. O yüzden ki ne zaman medya kanallarımızda "Kurt şehre indi" ya da "Ayı saldıracı sonucu..." gibi bir haber yer alsın, manipülasyon ve samimiyetsizlik can sıkıcı hale geliyor. Zira bir kurt şehre inmez, bir ayı insana saldırmaz. Olaya biraz da kurdun, ayının gözünden bakmamanın, sokakta bir köpeğin başını okşamamanın zafiyetidir bu. Şimdi bir de olaya ayının gözünden bakmayı deneyelim: Bir sabah uzun sürmüş bir kış uykunuzdan uyanıyorsunuz, milyon yıldır aynı fakat binlerce yıldır insan faktörüyle değişikliğe uğramış bir bahar sabahında. Ardından bir bakıyorsunuz ki ininize değin binalar yapmış insanlar var karşınız-

da. Ya da kurtsunuz ve milyon yıldır çok sert geçen kışlarda karnınızı doyurmak için indığınız ırmak kenarında betonarme yekpare "Irmak Konutları" dikili. Küçük de olsa bir burkulmaz mıydınız? Irmaksız kalmış bir kurdun irkilmesi, bir ayının insanlığın üstüne bütün ihtişamı ve hüznüyle yürümesi gibi bir olağan dışılığın kurbanı, sanılanın aksine, yaban hayattır.

Sokak hayvanları şu halde insanlarla iç içe yaşamak zorunda bırakıldığı, aslında yaşam alanlarına "sokaklar" inşa edildiği için kısmen ve muhtemelen çok daha şanssız durumda. Emin Alper'in Abluka (2015) filminde belediyede çalışan Ahmet, sokakta yaşamak zorunda bırakılan köpeklerin itlaf edilmesi görevini yerine getirirken kendi dramının kurbanı oluyordu; politik arenada konu son yıllarda sıklıkla buna geliyorken anımsamadan geçmemek gerek. Benzer şekilde; 1986 yılında Sovyetler Birliği'nin Çernobil Nükleer Santralı'nın 4 numaralı reaktöründe gerçekleşen patlama sonucu ortaya çıkan nükleer sızıntıyla baş edilemeyince tahliye edilen Pripyat şehrinden geriye kalanlar arasında, artık radyoaktif bulaş altında olan köpeklerin öldürülmesinin dramını da yansıtan Çernobil 1986 (2021) dizisi; insan eliyle kıyametin yaşatıldığı doğa ve canlılığa dair özverili yaklaşımları da sergiliyor, not edelim.

Sahi nükleer sızıntı demişken, nükleer güzellemesi yapan iktidar ve iktidar yanlısı bürokrasiyi de unutmayalım. Henüz tahrip edilebilir bir doğada yaşarken, doğanın asli unsurlarının insanlar olmadığı gerçeğini kabullenip milyon yıldır süren döngüyü binlerce yıllık insanlığın hegemonyasına teslim etmememiz gerektiğini akılda tutalım. #

Bitki Ulusu

Yazar: Stefano Mancuso

Çeviri: Leyla Tonguç Basmacı

Yayınevi: Alfa

Ekonomik modelimiz ve teknolojimiz için gereken başlıca kaynaklar tükenmek üzere. Yeniden üretilmeyecek kaynakların tüketilmesi, küresel ısınmanın yerküre üzerindeki olumsuz sonuçları, insanları geri dönüşü olmayan bir noktaya taşıyor. Kendini evrenin merkezi olarak gören insanın gerçeklerle yüzleşmesi gerekiyor. Bitkilerin korunması, alınacak önlemlerin daha ciddi bir şekilde uygulanması ve doğanın sesine, bitki ulusuna kulak vermenin zamanı geldi. Kural çok basit: Sürdürülebilir bir dünya için etrafımızı göz alabildiğine yeşillendirmeliyiz. [Kitap](#), bitki ulusunu yok etmenin insanlığı yok etmekle aynı olduğuna dikkat çekiyor.

Çevre ve İklim Değişikliği 101

Yazar: Dr. Ferhan Can

Yayınevi: Say Kitap

Özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren, hava, su, toprak kirlenmesiyle başlayıp, biyolojik çeşitliliğin azalmasına, kaynak kıtlığına ve iklim değişikliğine kadar uzanan sorunlar, insanlarda belli bir gelecek kaygısı uyandırdı. Bu sorunlar birdenbire ortaya çıkmadı; zaman içinde birikerek büyüdü. Doğanın kendini yenileyebilme yeteneği sayesinde, başlangıçta fark edilmeyen ya da önemsenmeyen sorunlar arttı ve çevre hızla bozulmaya başladı. Dr. Ferhan Can, [kitabında](#) günümüz dünyasının karşı karşıya olduğu çevre ve iklim sorunlarına genel bir bakış getirmekle kalmıyor, aynı zamanda bu sorunların nedenleri ve olası çözümleriyle ilgili bilgiler de sunuyor.

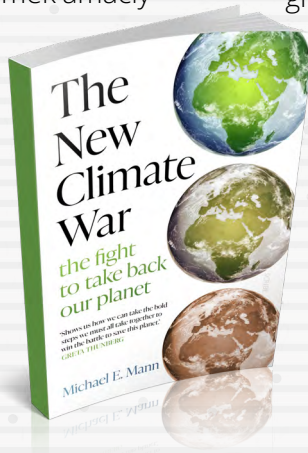

The New Climate War: The Fight to Take Back Our Planet (Yeni İklim Savaşı: Gezegenimizi Geri Alma Mücadelesi)

Yazar: Michael E. Mann

Yayınevi: PublicAffairs

Ünlü iklim bilimci Michael E. Mann bu [kitabıyla](#) fosil yakıt şirketlerinin suçu ve sorumluluğu başkalarına atarak iklim değişikliği eylemini geciktirmek amacıyla 30 yıllık bir kampanya yürüttüklerini göstermekle kalmıyor, aynı zamanda gezegeni nasıl kurtarabileceğimize dair bir savaş planı da sunuyor. Geridönüşüm, daha az uçuş yapmak, daha az et yemek... Bunların iklim değişikliğini yavaşlatabileceği söyleniyor.

Ancak bireysel davranışa aşırı vurgu yapılması, iklim değişikliğini düzeltme sorumluluğunu doğrudan bireylerin omuzlarına yüklemeyi başaran bir pazarlama kampanyasının sonucu. Fosil yakıt şirketleri, suçu başkasının üzerine yıktılar veya yeşil badana gibi başka endüstrilerin de yönedikleri adımları izlediler. Karbon emisyonlarını düzenleme veya fiyatlandırma çabalarını engellediler, uygulanabilir alternatifleri itibarsızlaştırmayı amaçlayan halkla ilişkiler kampanyaları yürüttüler ve yarattıkları sorunu çözme sorumluluğundan vazgeçtiler. Sonuç ise gezegenimiz için felaket oldu.